

**Effektevaluering av kontantstøttereformen – ulike
langtidseffekter på arbeidsmarkedsdeltakelsen til
etnisk norske kvinner og innvandrerkvinner?**

av

Kristine Flaatten

Masteroppgave

Masteroppgaven er levert for å fullføre graden

Profesjonsstudium i samfunnsøkonomi

Universitetet i Bergen, Institutt for økonomi

Våren 2015

UNIVERSITETET I BERGEN

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på en flott studietid ved Universitetet i Bergen. Det siste året, som har vært viet denne oppgaven, har vært en morsom og spennende reise. Det har vært tidvis utfordrende, men mest av alt har det veldig en svært lærerik prosess.

Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder, Astrid Grasdal, som har bidratt med verdifulle tilbakemeldinger og gode diskusjoner fra begynnelse til slutt. Astrid skal også ha takk for hjelpen med tilrettelegging av datasettet. Det ville jeg neppe ha klart på egenhånd.

Ellers vil jeg takke mine medstudenter på Institutt for Økonomi, særlig Aksel og Malene, for både innspill til oppgaven, oppmuntring når jeg har manglet motivasjon og for mang en uunnværlig pause mellom slagene. Jeg vil også takke Cecilie og Therese for korrekturlesing og nyttige innspill på både struktur og innhold.

Datasettet som har blitt benyttet i oppgaven er et utvalg fra forløpsdatabasen (FD-trygd) administrert av SSB. Dette er påkoblet ulike personopplysninger om bl.a. inntekt og arbeidsforhold fra NAV-registre. Alle analyser og tolkninger som er gjort er undertegnedes egne, og ingen av de overnevnte institusjoner står ansvarlig for innholdet i denne oppgaven.

Kristine Flaatten, Bergen 28. mai 2015

Sammendrag

Effektevaluering av kontantstøttereformen – ulike langtidseffekter på arbeidsmarkedsdeltakelsen til etnisk norske kvinner og innvandrerkvinner?

av

Kristine Flaatten, Profesjonsstudium i samfunnsøkonomi

Universitetet i Bergen, 2015

Veileder: Astrid Grasdahl

Mødre som benytter seg av kontantstøtten vil stå utenfor arbeidsmarkedet i mellom ett og tre år. Påvirker denne beslutningen deres videre arbeidsmarkedskarriere?

I denne oppgaven undersøkes det hvor vidt det eksisterer langsiktige effekter av kontantstøttereformen på småbarnsmødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Videre ser jeg på om eventuelle effekter varierer mellom etnisk norske kvinner og ulike innvandrerkvinner.

Ved hjelp av paneldatainformasjon fra FD-trygd analyseres kausale sammenhenger mellom kontantstøtten og mødres lønnsnivå i en periode på syv år. Det gjøres ved å sammenlikne utviklingen for mødre berettiget kontantstøtte med mødre uten rett til kontantstøtte.

Resultatene fra analysen indikerer at kontantstøtteeffekten for alle mødre er størst i årene de kan benytte seg av ordningen. Jeg finner likevel en effekt også i årene moren ikke lenger kan motta støtte. Den langsiktige effekten reduseres og er nesten borte de siste årene for etnisk norske kvinner. For innvandrerkvinner, særlig for de med ikke-vestlig bakgrunn, ser det derimot ut til å være en større vedvarende effekt av kontantstøtten.

StataIC 13 er benyttet for de statistiske beregningene i denne empiriske analysen.

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
Sammendrag.....	iii
Innholdsfortegnelse	iv
Tabeller.....	v
Figurer	vi
1 Innledning.....	1
2 Bakgrunn og institusjonelle forhold	6
2.1 Innvandrere i Norge	6
2.2 Kontantstøttereformen.....	11
2.2.1 Familiepolitiske velferdsordninger – et overblikk	11
2.2.2 Om kontantstøttereformen.....	13
2.2.3 Kontantstøttmottakere	15
3 Teoretisk rammeverk.....	18
3.1 Økonomisk modell for tilbud av arbeidskraft	18
3.2 Teorien om humankapital.....	25
4 Tidligere empiri.....	27
5 Metode for identifikasjon av kausale sammenhenger	34
5.1 Effektevaluering	34
5.1.1 Differanse-i-differanse	37
5.2 Empirisk strategi	41
6 Data	48
6.1 Utvalget	48
6.2 Variabler.....	49
6.2.1 Utfallsvariabel	49
6.2.2 Bakgrunnsvariabler	50
6.3 Deskriptiv statistikk.....	53
6.4 Lønnsutviklingen over tid.....	63
7 Empirisk analyse og resultater	68
7.1 Estimering av kontantstøtteeffekter.....	68
7.2 Oppsummering av hovedfunn	76
7.3 Metodiske utfordringer og svakheter ved analysen.....	79
8 Oppsummering og avsluttende kommentarer	82
Referanseliste	86
Appendiks A.1.....	88

Tabeller

Tabell 1: Fordelingen for menn og kvinner fra ulike verdensdeler, 2010.....	7
Tabell 2: Sysselsatte etter landbakgrunn og kjønn, personer 15-74 år, 4. kvartal 1999 og 4. kvartal 2009.....	9
Tabell 3: Kontantstøttesatser etter antall timer i barnehage, 1.august 1998-31.juli 1999.....	14
Tabell 4: Kontantstøttesatser etter antall timer i barnehage, fra 1.august 1999.....	14
Tabell 5: Andeler av alle 1-2-åringer som mottar kontantstøtte i 1999-2011 ¹	16
Tabell 6: Punktene bak differanse-i-differanse-likningen.....	39
Tabell 7: Analyseutvalget 1992, 1995, 1998 og totalt, etter landbakgrunn.....	56
Tabell 8: Gjennomsnittlig alder og antall barn for utvalgene (i 1992, 1995, 1998 og i gjennomsnitt).....	57
Tabell 9: Familieforhold for utvalgene (i 1992, 1995, 1998 og totalt).....	59
Tabell 10: Andel med registrert utdanning for utvalgene (i 1992, 1995, 1998 og totalt).....	60
Tabell 11: Andel med høyere utdanning for etnisk norske (i 1992, 1995, 1998 og totalt).....	61
Tabell 12: Andelen norskfødte blant utvalget med etnisk norske (i 1992, 1995, 1998 og totalt).....	62
Tabell 13: Botid i Norge for innvandrerutvalgene (i 1992, 1995, 1998 og i gjennomsnitt)....	62
Tabell 14: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), etnisk norske kvinner.....	70
Tabell 15: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), innvandrerkvinner.....	72
Tabell 16: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr),ikke-vestlige innvandrerkvinner.....	74
Tabell 17: Kontantstøtteeffekter etnisk norske, innvandrere og ikke-vestlige innvandrere.....	77
Tabell A18: Antall individer i utvalget etter landbakgrunn, 1992, 1995 og 1998 og totalt.....	88
Tabell A19: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), ikke-vestlige innvandrerkvinner (uten østeuropeiske kvinner).....	91
Tabell A20: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), vestlige innvandrerkvinner.....	92

Figurer

Figur 1: Utviklingen i sysselsettingsnivå for menn og kvinner, 1972-2011	11
Figur 2: Andelen av alle 1-2-åringer som mottar kontantstøtte etter landbakgrunn og andelen 1-2-åringer med barnehageplass.....	17
Figur 3: Arbeidsmarkedstilpasning før og etter kontantstøtteinnføringen for hjemmeværende mødre og arbeidende mødre med andre omsorgspersoner	20
Figur 4: Arbeidsmarkedstilpasning før og etter kontantstøtteinnføringen for mødre med bruk av barnehagetilbudet	21
Figur 5: Grafisk fremstilling av differanse-i-differanse	38
Figur 6: Gjennomsnittslønn, etnisk norske mødre, 1997-2006.....	65
Figur 7: Gjennomsnittslønn, innvandremødre, 1997-2006.....	66
Figur 8: Gjennomsnittslønn, ikke-vestlige innvandremødre, 1997-2006	67

1 Innledning

Norges befolkning har svært høy deltakelse i arbeidsmarkedet. I følge SSB sin arbeidskraftsundersøkelse var 70,8 % av alle nordmenn i arbeidsstyrken i 1. kvartal av 2015 (SSB, 2015a).¹ Det er blant de høyeste nivåene i OECD-området. Den høye deltakelsen er mye takket være en høy andel kvinner i arbeidsstyrken. Slik har det ikke alltid vært. På begynnelsen av 1970-tallet var under halvparten av alle norske kvinner sysselsatte, mot nærmere syv av ti i dag (Næsheim & Villund, 2013).

Mye av årsaken til økningen i arbeidsmarkedsdeltakelsen blant kvinner i løpet av de siste fire tiårene er gode velferdsordninger for småbarnsfamilier. Familiepolitiske velferdsordninger, som lønnet fødselspermisjon og offentlig subsidierte barnehager, sørger for omfordeling til barnefamilier og legger til rette for arbeidsmarkedsdeltakelse for småbarnsforeldre. Det norske velferdssystemet er relativt generøst i internasjonal sammenheng. Norge er for eksempel blant landene som bruker høyest andel av BNP på subsidier til barnetilsyn (Boeri & Van Ours, 2013).² Dette er med på å forklare hvorfor norske kvinner, også småbarnsmødre, deltar i arbeidsmarkedet i så høy grad.

Høy arbeidsmarkedsdeltakelse er nødvendig for å opprettholde en stor og solid arbeidsstyrke i årene fremover. Det blir stadig viktigere etter hvert som vi må håndtere en økende andel eldre i befolkningen. For enkelte grupper av befolkningen ser vi ikke den samme utviklingen i arbeidsmarkedsdeltakelsen som for nordmenn og for kvinner generelt. Økt sysselsettingsandel blant undergrupper av befolkningen som i dag har lave deltakelsesrater vil kunne generere til økte skatteinntekter og reduserte trygdeutgifter for staten. Det vil både kunne bidra til å finansiere eldreomsorgen, og til å sikre familiepolitiske ordninger som bidrar til høy sysselsetting blant småbarnsmødre også i fremtiden. Derfor er det viktig å øke forståelsen for hva som bestemmer arbeidsmarkedsdeltakelsen til grupper med lave deltakelsesrater (Boeri & Van Ours, 2013).

---

¹ For personer i alderen 15-74 år.

² Norge og andre nordiske land bruker om lag 1 % av BNP på subsidier til barnetilsyn (Boeri & Van Ours, 2013).

En del av befolkningen som har lav deltakelse i arbeidsmarkedet er ikke-vestlige innvandrerkvinner.³ Det gjelder både sammenliknet med ikke-vestlige innvandremenn, og sammenliknet med vestlige innvandrerkvinner og etnisk norske kvinner.⁴ Innvandrerkvinner med lav arbeidsmarkedsdeltakelse utgjør derfor en gruppe med stort potensial for økt bidrag til felleskapet. Norge har opplevd en eksponentiell vekst i innvandringen de siste årene. Bare siden 2004 er antall innvandrere i Norge blitt fordoblet, og antallet er nesten fire ganger høyere enn i 1990. Ved inngangen til 2015 var innvandrerbefolkningen passert 800 000 personer og utgjorde nær 16 % av Norges samlede befolkning (SSB, 2015e). Dersom denne utviklingen fortsetter i årene fremover, vil det være stadig viktigere å øke integreringen i arbeidsmarkedet blant grupper med svak arbeidsmarkedstilknytning, deriblant ikke-vestlige innvandrerkvinner.

Det kan være mange årsaker til lave deltakelsesrater for ikke-vestlige innvandrerkvinner, både faktorer som påvirker etterspørselssiden og andre som påvirker tilbudssiden (Hardoy & Schøne, 2008). For alle som flytter til et nytt land vil det naturlig nok være en del barrierer som i ulik grad hindrer dem fra umiddelbart å kunne delta i arbeidsmarkedet. Det kan for eksempel være språkbarrierer. Lite eller ingen relevant utdanning og mangel på nødvendig yrkeskompetanse, er andre hindringer for snarlig inntreden i arbeidsmarkedet. Dette er hindringer på etterspørselssiden av arbeidskraft. Noen innvandrere har vært gjennom traumatiske opplevelser i hjemlandet, eller på flukt til Norge, og har fysiske, eller psykiske plager som gjør dem ute av stand til å arbeide. Andre kommer fra land der det ikke er vanlig at kvinner arbeider, for eksempel på grunn av tradisjon, kultur, eller religion. Mange av disse innvandrere vil naturlig nok ta med seg denne tankegangen til Norge. Slike faktorer vil påvirke tilbudet av arbeidskraft for nyankomne innvandrere, og ser ut til å være gjeldende for ikke-vestlige innvandrerkvinner i særlig stor grad. Det gjør at man ikke kan forvente en umiddelbar inntreden i arbeidsmarkedet blant denne innvandrergruppen. På litt lengre sikt, når botiden i Norge øker, bør slike barrierer i midlertid reduseres. Da vil de aller fleste ikke-vestlige innvandrerkvinner være i stand til å delta i arbeidsmarkedet i tilnærmet like stor grad som den øvrige befolkningen. Likevel er mange kvinner med ikke-vestlig bakgrunn som ser ut til å stå utenfor det norske arbeidsmarkedet, også når botiden øker (Daugstad, 2006).

---

³ Med ikke-vestlige innvandrerkvinner menes her innvandrere med bakgrunn fra land i Afrika, Asia, Sør- og Mellom-Amerika, og Øst-Europa utenom EU-land.

⁴ Med vestlige innvandrerkvinner menes her innvandrere med bakgrunn fra Norden, Vest-Europa, EU-land i Øst-Europa, Nord-Amerika og Oseania.

Det kan derfor tenkes at det også eksisterer barrierer som påvirker innvandreres arbeidsmarkedsdeltakelse på lenger sikt. På etterspørselssiden kan det være seg barrierer som diskriminering fra enkelte arbeidsgivere, eller økonomiske nedgangstider som ofte ser ut til å ramme innvandrere i særlig grad (Hardoy & Schøne, 2008). En faktor som påvirker tilbudet av arbeidskraft på lenger sikt, er økonomiske insentiv. De fleste personer står overfor valget mellom enten å ta en jobb der de mottar en arbeidsinntekt, eller å stå utenfor arbeidsmarkedet og motta økonomisk støtte fra ulike offentlige trygdeordninger. For de aller fleste vil det lønne seg å arbeide fremfor å motta stønader. En del innvandrere har valget mellom en lavt lønnet jobb, eller å benytte seg av generøse trygdeordninger (Hardoy & Schøne, 2008). Gitt at en ikke-vestlig innvandrerkvinnne påvirkes av økonomiske insentiv, vil hun velge den tilpasningen som maksimerer nytten. Dersom hun kommer bedre ut ved å la være å arbeide mot å motta offentlige ytelser, vil trygdeordninger i verste fall fungere som en barriere for deltakelse i arbeidsmarkedet på lenger sikt (Hardoy & Schøne, 2008).

Da *kontantstøtten* ble introdusert i 1998, ble det fryktet at den ville redusere småbarnsforeldres insentiver til å delta i arbeidsmarkedet.⁵ Kontantstøtten økte den mulige, arbeidsuavhengige inntekten, og gjorde det mer lønnsomt for flere å redusere sin arbeidsmarkedsdeltakelse, eller tre ut av arbeidsmarkedet (Schøne, 2004). De som ble antatt å benytte seg av ordningen i særlig stor grad, var innvandrermodre, først og fremst modre med ikke-vestlig bakgrunn. En del av intensjonen bak kontantstøttereformen var å tilrettelegge for at foreldrene skulle få mulighet til å tilbringe mer tid med barna sine. I ettertid er det viktig å evaluere hvor vidt de ulike målsettingene har blitt oppnådd. Det er også interessant å undersøke om reformen førte med seg andre og mer utilsiktede effekter, for eksempel relatert til småbarnsmødres langsiktige arbeidsmarkedsdeltakelse (Baklien, Ellingsæter, & Gulbrandsen, 2001).

Ulike effekter av kontantstøttereformen har blitt løpende evaluert helt siden innføringen i 1998. Særlig konsekvensene av reformen for småbarnsmødres arbeidsmarkedsdeltakelse har blitt nøye studert. Det kom en rekke studier kun kort tid etter innføringen.⁶ Disse tydet alle på at ordningen hadde en negativ virkning på mødres arbeidsmarkedsdeltakelse, men effektene var overraskende små (Baklien et al., 2001). I årene som fulgte har flere studert hvor vidt det eksisterer mer langsiktige effekter av kontantstøttereformen, men på ulik måte. Rønson (2009)

---

⁵ Kontantstøtten er en økonomisk kompensasjon for familier med ettåringer som ikke benytter seg av det offentlig subsidierte barnehagetilbudet (mellom 1999-2013 gjaldt den også for familier med toåringer). Ordningen beskrives mer omfattende i kapittel 2.2.

⁶ Se for eksempel Hellevik (2000), Langset et al. (2000) Håkonsen et al. (2001).

undersøker om effektene blir større flere år etter innføringen, eller om funnene gjort på kort sikt også er gjeldende på lang sikt. Ettersom kun de helt umiddelbare virkningene ble fanget opp i de første studiene, og fordi implementeringen av og tilpasningen ved nye reformer ofte skjer gradvis, kan det tenkes at effektene blir større på litt lengre sikt. Dette bekrefter Rønsen (2009) i sin analyse. Hun finner at den negative effekten av reformen er større flere år etter innføringen. Schøne (2004) og Drange & Rege (2013) på sin side benytter en annen tilnærming. De undersøker om kontantstøtten bidrar til at småbarnsmødre reduserer sitt arbeidstilbud utover kontantstøtteperioden, altså i årene etter at mødrene ikke lenger kan motta støtte. Schøne (2004) finner at reformen har en effekt i årene moren er berettiget støtte, men han finner videre ingen varig effekt på mødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Drange & Rege (2013) finner derimot en effekt i to år utover kontantstøtteårene, altså i årene barna fyller fire og fem år.⁷ Ingen av de nevnte studiene ser på effekter for innvandrerkvinner spesielt. Det finnes andre studier som undersøker kontantstøtteeffekter for denne gruppen. Hardoy & Schøne (2008) og Naz (2010), har fokus på konsekvenser av reformen på ikke-vestlige mødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Konklusjonen fra disse studiene er at ikke-vestlige kvinner i større grad enn øvrige norske kvinner ble påvirket av kontantstøtten. De ser likevel ikke på om effekten vedvarer utover kontantstøtteårene.⁸

I denne oppgaven skal jeg analysere eventuelle langsiktige sammenhenger mellom kontantstøtten og mødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Jeg benytter samme tilnærming som Schøne (2004) og Drange & Rege (2013) og undersøker om det eksisterer effekter på arbeidsmarkedsdeltakelsen i årene etter at moren ikke lenger har rettigheter til støtte. Ettersom tidligere studier ser på alle norske kvinner under ett, vil mitt bidrag i denne sammenheng være at jeg skal fokusere spesielt på ikke-vestlige innvandrerkvinner. Jeg vil sammenlikne yrkesdeltakelsen for denne gruppen med deltakelsen for etnisk norske kvinner og for innvandrerkvinner generelt. For å identifisere den kausale effekten av kontantstøttereformen, benytter jeg differanse-i-differansemetoden, en metode som er mye brukt for å evaluere effekter av ulike arbeidsmarkedstiltak og politiske reformer. Jeg vil følge samme design som Drange & Rege (2013). Det innebærer å sammenlikne utviklingen i lønnsnivå for en gruppe med barn i kontantstøttealder i årene etter kontantstøtteinnføringen, med tilsvarende utvikling for mødre med barn i samme alder i årene før innføringen. Som kontrollgrupper benyttes mødre med eldre barn i begge perioder. For å undersøke hvor vidt det eksisterer effekter på

---

⁷ For mødre med lavere utdanning og lønnsnivå.

⁸ For mer utdypende om metode og funn fra disse publikasjonene, se kapittel 4.

lang sikt, sammenliknes gruppene i en periode på syv år. For gruppene som observeres etter kontantstøtteinnføringen begynner perioden i året mødrene med mulighet til kontantstøtte kunne motta støtte, altså i år 2000. Disse mødrene sammenliknes derfor gjennom årene 2000 til 2006, mens de andre to gruppene fra 1997 til 2003.

Dersom det viser seg at innvandrer mødre med ikke-vestlig bakgrunn, enten frivillig eller ufrivillig, uteblir av arbeidsmarkedet i opptil flere år som følge av kontantstøtten, vil det ha negative konsekvenser for integreringen av denne gruppen i det norske samfunnet. Det gjelder ikke bare for innvandrerkvinnene selv, men også for barnet det mottas kontantstøtte for og eventuelle eldre søsken i barnehagealder. Det vil i verste fall medføre et lavere inntektsnivå og dårlige levekår for mange innvandrerfamilier. Det vil også ha en uheldig effekt for samfunnet som helhet i form av lavere deltakelsesrater blant en undergruppe av befolkningen.

I oppgavens neste kapittel gis bakgrunnsinformasjon om innvandrerbefolkningen i Norge og om kontantstøtteordningen. I kapittel 3 legges det økonomiske rammeverket om mødres arbeidsmarkedstilpasning etter innføringen av kontantstøtten frem. Videre i kapittel 4 gjennomgås den viktigste eksisterende empirien på området. Kapittel 5 tar for seg metode for identifikasjon av kausale sammenhenger, mens kapittel 6 omhandler datasettet og deskriptiv statistikk om analyseutvalgene. Deretter følger min empiriske analyse og resultater presenteres i kapittel 7, før det til slutt oppsummeres og konkluderes i kapittel 8.

2 Bakgrunn og institusjonelle forhold

I kapittel 2.1 beskrives innvandrere i Norge, og integreringen av denne delen av befolkningen i det norske samfunnet. Hovedsakelig legges det vekt på innvandrerkvinner med ikke-vestlig bakgrunn, ettersom denne gruppen er av særlig interesse for videre analyse i denne oppgaven. Kapittel 2.2. omhandler kontantstøttereformen. Blant annet går det inn på hva hensikten med ordningen var, utviklingen i kontantstøttebruken og hvem mottakerne er.

2.1 Innvandrere i Norge

Innvandrerbefolkningen utgjør en svært heterogen og dynamisk del av Norges befolkning. Innvandrerne kommer fra ulike samfunn, av ulike årsaker, og har forskjeller i botid. Det gir innvandrerne ulike forutsetninger til for eksempel å lære norsk og delta i arbeidsmarkedet (NOU, 2010). Grovt sett kan vi skille mellom personer fra såkalte «vestlige» og «ikke-vestlige» land. Ikke-vestlige innvandrere er personer med bakgrunn fra Øst-Europa, Asia med Tyrkia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika, mens innvandrere fra de øvrige verdensdelene er vestlige innvandrere.⁹ Blant innvandrere med bakgrunn fra ikke-vestlige land finnes det oftere tilfeller av personer i husholdninger med et lavt inntektsnivå, og de er i større grad enn resten av befolkningen avhengig av offentlige velferdsordninger (NOU, 2010). Arbeidsmarkedet er en av de viktigste arenaene til integrering av voksne innvandrere i det norske samfunnet. Å være sysselsatt anses som en viktigere faktor for å forbedre norskkunnskaper enn for eksempel å ha vært bosatt i Norge i lang tid. For unge innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre vil barnehage, skole og utdanningsinstitusjoner fungere som tilsvarende arenaer (NOU, 2010).¹⁰

Ved inngangen til 2015 bestod innvandrerbefolkningen i Norge av ca. 800 000 personer. Det store flertallet er selv innvandret (ca. 83 %), mens resten er etterkommere av to innvandrere (SSB, 2015e).¹¹ Kjønnfordelingen mellom innvandrere er relativt jevn, men består av litt flere menn enn kvinner. I 2010 var 51,3 % av alle innvandrere menn, mens 48,7 % kvinner (Henriksen et al., 2010). Tabell 1 viser fordelingen mellom menn og kvinner med

⁹ Øst-Europa er en verdensdel i gråsonen mellom de to kategoriene, og det er i dag vanlig å regne EU-land ene som en del av vestlige land, og ikke-EU-land som en del av ikke-vestlige land. I denne oppgaven inngår likevel alle østeuropeiske land som ikke-vestlige land, fordi min analyse omhandler innvandrere som fikk bodde i Norge og fikk barn på 1990-tallet.

¹⁰ For mer utdypende informasjon om innvandrere og innvandrerkvinner i Norge, se for eksempel NOU (2010) Henriksen, Østby, and Ellingsen (2010), Hauge Byberg (2002) og Aalandslid & Tronstad (2010).

¹¹ Jeg vil her fokusere på personer som selv har innvandret, ettersom det er disse som er av interesse for min analyse.

innvandrerbakgrunn etter verdensdel. Av innvandrerkvinnene har de aller fleste (48,2 %) europeisk bakgrunn. Deretter følger Asia (34,7 %) og Afrika (10,5 %) som de neste verdensdelene i antall innvandrere. Fra de øvrige verdensdelene kommer kun et lite mindretall (6,6 %). I 2010 utgjorde dermed ikke-vestlige innvandrerkvinner 73,8 % av alle innvandrerkvinnene, mens 26,2 % hadde bakgrunn fra vestlige land.

Tabell 1: Fordelingen for menn og kvinner fra ulike verdensdeler, 2010

	Menn	Kvinner	Totalt
Totalt	51,3 %	48,7 %	100 %
Norden	12,2 %	13,5 %	12,9 %
Vest-Europa u/ Norden	12,7 %	10,2 %	11,5 %
EU-land i Øst- Europa	18,6 %	11,4 %	15,1 %
Øst-Europa u/ EU-land	10,2 %	13,1 %	11,6 %
Europa totalt	53,7 %	48,2 %	51,0 %
Afrika	11,6 %	10,5 %	11,1 %
Asia	29,6 %	34,7 %	32,1 %
Nord-Amerika	1,7 %	2,2 %	2,0 %
Sør- og Mellom-Amerika	2,9 %	4,1 %	3,5 %
Oseania	0,4 %	0,3 %	0,4 %

Kilde: Egen tabell basert på tall Henriksen et al. (2010)

Det finnes mange ulike årsaker til at personer utvandrer fra sitt opprinnelsesland. Det er vanlig å skille mellom fire hovedgrunner til innvandring: (1) arbeid, (2) familie, (3) flukt og (4) utdanning (Henriksen et al., 2010). Litt generelt kan man si at menn dominerer blant arbeidsinnvandrere og nyankomne flyktninger, mens kvinner er i flertall blant de som kommer for å etablere, eller gjenforenes med familie. I fluktsituasjoner reiser som regel mannen først, mens partner og eventuell familie kommer etter. På 1960-1970-tallet bestod innvandringen stort sett av arbeidsinnvandring, før den ble etterfulgt av familieinnvandrere som kom for å gjenforenes med disse arbeidsinnvandrerne. På 1980-tallet bestod innvandringen i hovedsak av flyktninger og asylsøkere. Familieinnvandring og flukt var de viktigste årsakene til innvandringen til Norge utover på 1990- og begynnelsen av 2000-tallet. På 1990-tallet utgjorde arbeidsinnvandringen en relativt lav andel av nye innvandrere, men dette endret seg utover på 2000-tallet. I årene 2003-2007 var det en markant økning i arbeidsinnvandringen, som fra og med 2006 også har vært den viktigste årsaken til innvandringen til Norge. Dette skyldes hovedsakelig EU-utvidelsen i 2004, da EU ble utvidet

fra 15-24 land. Etter dette har det vært en økende tilstrømming til Norge fra nye, østeuropeiske EU-land (Henriksen et al., 2010).¹² Utdanning er også en økende årsak til innvandring, og i 2013 kom det nesten like mange nye innvandrere på grunn av utdanning som på grunn av flukt. For alle ikke-vestlige innvandrere som kom i perioden 1990-2010 utgjorde flukt og familie var innvandringsårsaken for 85 %. Familieinnvandring er den viktigste årsaken for kvinnene av ikke-vestlig opprinnelse (Henriksen et al., 2010).

Tabell 2 viser sysselsettingsnivå for hele befolkningen og for innvandrere etter verdensregioner og kjønn i 1999 og i 2009.¹³ Som vi kan se fra tabell 2.2 var det for samtlige undergrupper av befolkningen en økning i sysselsettingsnivået fra 1999 til 2009. Likevel er det svært store forskjeller mellom sysselsettingsnivå på tvers av landbakgrunner. Til tross for en større andel i arbeidsdyktig alder for de fleste innvandrergrupper enn for nordmenn for øvrig, er sysselsettingsnivået lavere for innvandrere enn for befolkningen som helhet, både for menn og kvinner.¹⁴ Særlig stor er avstanden mellom sysselsettingsnivået til innvandrerkvinner og alle norske kvinner. I 1999 var andelen sysselsatte innvandrerkvinner 48,9 %. Det var 12,3 prosentpoeng lavere enn nivået for alle norske kvinner. I 2009 var denne avstanden redusert til 9,9 prosentpoeng og andelen sysselsatte innvandrerkvinner var økt til 57,1 %. Enda større forskjeller er det mellom alle norske kvinner og kvinner med bakgrunn fra ikke-vestlige land. Det laveste sysselsettingsnivået finner vi blant afrikanske innvandrerkvinner. Til tross for en økning i sysselsettingen på 5,6 prosentpoeng fra 1999 til 2009, var sysselsettingsnivå blant afrikanske kvinner fremdeles kun 39,5 % i 2009. Det ligger 27,5 prosentpoeng lavere enn nivået for alle norske kvinner. Også for asiatiske kvinner er det generelle sysselsettingsnivået lavt. I 2009 var andelen sysselsatte fra denne verdensdelen 49,1 %, det tilsvarte en økning på 7,7 prosentpoeng fra nivået 1999. Innvandrerkvinner med bakgrunn fra østeuropeiske land, hadde en markant økning fra 1999 til 2009. I 1999 var andelen sysselsatte blant alle østeuropeiske innvandrerkvinner 43,4 %. Ti år senere var andelen vesentlig høyere, særlig for land som var blitt EU-land, men også for øvrige østeuropeiske land, henholdsvis 66,6 % og 59,9 %. Sør- og mellomamerikanske innvandrerkvinner har hatt en økning på 10,3 prosentpoeng i perioden, og hadde i 2009 en deltakelse på 59,8 %. Deltakelsen blant disse innvandrerkvinnene er derfor på høyde med deltakelsen for innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania og Øst-Europa utenom EU-landene.

---

¹² Inngåelsen av EØS-avtalen mellom EFTA og EU i 1994, åpnet for fri bevegelse av arbeidskraft på tvers av samarbeidslandene.

¹³ Blant befolkningen i aldersintervallet 15-74 år.

¹⁴ Blant den etnisk norske delen av befolkningen er en høy andel av kvinner og eldre sysselsatte.

Tabell 2: Sysselsatte etter landbakgrunn og kjønn, personer 15-74 år, 4. kvartal 1999 og 4. kvartal 2009

	1999			2009		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
Hele befolkningen	65,8	70,3	61,2	69,7	72,4	67,0
Innvandrere	54,3	59,7	48,9	61,7	65,9	57,1
Norden	67,8	70,2	65,8	74,6	76,0	73,1
Vest-Europa u/ Norden	62,3	69,0	54,1	71,7	75,7	66,0
EU-land i Øst-Europa	-	-	-	70,6	72,9	66,6
Øst-Europa u/ EU-land ¹	47,2	51,6	43,4	61,0	62,4	59,9
Asia inkludert Tyrkia	48,9	56,2	41,4	53,9	59,3	49,1
Afrika	42,9	48,9	33,9	45,3	50,2	39,5
Nord-Amerika og Oseania	48,2	55,8	41,6	64,7	71,0	58,3
Sør- og Mellom-Amerika	56,1	63,3	49,5	62,8	67,9	59,8

¹ For 1999 slås gruppene med innvandrere fra Øst-Europa sammen, ettersom EU-utvidelsen i Øst-Europa fant sted i 2004

Kilde: Egen tabell basert på tall fra Henriksen et al. (2010) og (Hauge Byberg, 2002)

Sysselsettingsnivå varierer i stor grad med innvandringsårsak.¹⁵ Arbeidsinnvandrere har som regel høy arbeidsmarkedsdeltakelse helt fra begynnelsen, både for menn og kvinner. Det er ikke overraskende at andelen sysselsatte er høyest blant arbeidsinnvandrere, ettersom de kommer nettopp for å arbeide. Mange har også et avtalt arbeidsforhold før ankomst (Aalandslid & Tronstad, 2010). For innvandrerkvinner som kommer som familieinnvandrere er sysselsettingsnivået lavere enn for arbeidsinnvandrere. Hovedforklaringen er at de ikke har som hensikt å arbeide, men i utgangspunktet kommer for å gjenforenes, eller etablere familie. Det samme gjelder utdanningsinnvandrere, som på sin side først og fremst kommer for å studere. Sysselsettingen er lavest for innvandrerkvinner som kommer på grunn av flukt. Det kan delvis forklares med at disse innvandrerne i større grad er preget og traumatisert av opplevelser fra opprinnelseslandet, eller på vei til Norge som har gjort at de har vanskeligere for å tilpasse seg et normalt liv (Aalandslid & Tronstad, 2010).

¹⁵ Ettersom innvandrere er en dynamisk gruppe som ikke består av de samme personene fra år til år, må man være varsom med å sammenlikne for eksempel sysselsettingsnivå mellom innvandrergrupper i ulike år, uten å ta høyde for forskjeller mellom gruppene.

For de fleste innvandrerkvinner øker sysselsettingen med økt botid. Særlig for kvinnelige familieinnvandrere er økt botid en viktig årsak til økt arbeidsmarkedsdeltakelse (Aalandslid & Tronstad, 2010). En forklaring på det kan være at mange familieinnvandrere har utsatt å få barn til de kommer til Norge, og derfor ikke har som hensikt å delta i arbeidsmarkedet umiddelbart. For familieinnvandrere er det likevel variasjon i sysselsettingsnivå for innvandrere som kommer for familiegjenforening og de som kommer for familieetablering. De som kommer for gjenforening, kommer som regel for å gjenforenes med en annen innvandrer som selv er arbeidsinnvandrer eller flyktning. Familieinnvandrere som kommer for å gjenforenes med arbeidsinnvandrere har ofte høy deltakelse når botiden øker. For familieinnvandrere som kommer for å gjenforenes med flyktninger, er sysselsettingsnivået lavere, også over tid. Andelen sysselsatte er høy for innvandrere som kommer for å etablere familie med en person uten innvandrerbakgrunn. Innvandrerkvinner som kommer for å etablere familie med en norskfødt med innvandrerforeldre har ofte lavere sysselsettingsnivå, også over tid (Aalandslid & Tronstad, 2010).

En annen medvirkende årsak til ulikheter i sysselsettingsnivå for ulike innvandrerkvinner, er forskjeller i samlet fruktbarhetstall (SFT).¹⁶ For alle innvandrere ligger tallet litt høyere enn for øvrige norske kvinner, både for vestlige og for ikke-vestlige innvandrerkvinner. Vestlige og ikke-vestlige innvandrerkvinner fikk henholdsvis 1,9 og 2,7 barn per kvinne i 1998. Til sammenlikning fikk etnisk norske kvinner 1,8 barn. For alle gruppene holdt SFT seg relativt stabilt utover på 2000-tallet (Tønnessen, 2014). Det er særlig innvandrere fra Afrika som skiller seg ut sammenliknet med andre landgrupper. I 1998 var SFT 3,5 barn for afrikanske kvinner. Dette nivået har sunket litt, men holdt seg over 3 også i årene etter. For alle øvrige innvandrergrupper ligger tallet rundt 2. Det er større variasjon mellom enkeltland på tvers av verdensdeler. Somalia har et særlig høyt fruktbarhetsnivå med 5,2 barn per kvinne. Det går også et skille mellom Vest- og Øst-Asia, der vestasiatiske land, for eksempel Irak i vest får 4,8 barn per kvinne, mens Kina i øst kun får 1,6 barn per kvinne (Hauge Byberg, 2002).¹⁷

---

¹⁶ Definisjon på SFT: gjennomsnittlig antall barn per kvinne, det vil si det antall barn hver kvinne kommer til å føde gitt at fruktbarhetsmønsteret vedvarer i kvinnens fødedyktige periode (15-49 år) og at dødsfall ikke forekommer før kvinnen fyller 50 år (Henriksen et al., 2010).

¹⁷ For mer utdypende om fruktbarhetstall for ulike innvandrere, se for eksempel Tønnessen (2014) eller Hauge Byberg (2002).

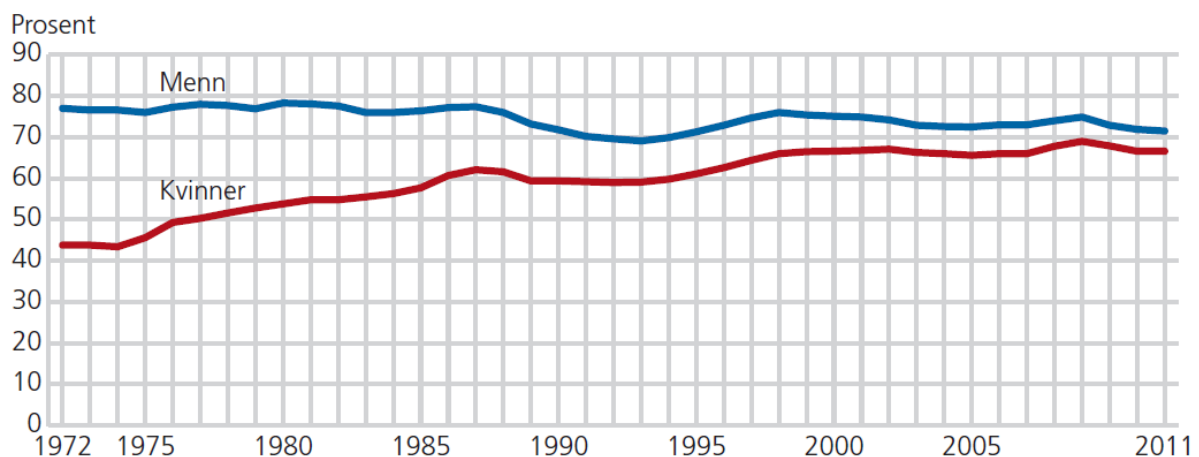
2.2 Kontantstøttereformen

I dette kapittelet gis først et kort, generelt overblikk om det familiepolitiske velferdssystemet og utviklingen i kvinners arbeidsmarkedsdeltakelse i Norge, før kontantstøtteordningen beskrives mer utdypende.

2.2.1 Familiepolitiske velferdsordninger – et overblikk

I et historisk perspektiv har arbeidsmarkedsdeltakelsen for kvinner ligget lavere enn for menn. Figur 1 under viser utviklingen i sysselsettingsnivå for menn og kvinner i perioden 1970-2011. Som vi kan se av figuren, har sysselsettingsnivået for kvinner konvergert mot nivået for menn i løpet av perioden. I 2011 var forskjellen mellom menn og kvinner kun nærmere fem prosentpoeng, mens tilsvarende forskjell utgjorde 30 prosentpoeng på 1970-tallet (Næsheim & Villund, 2013). I etterkrigstiden var svært få småbarnsmødre yrkesaktive. I 1965 var andelen yrkesaktive mødre med barn under syv år på under 15 % og av disse arbeidet halvparten kun deltid (Baklien et al., 2001). Utover på 1970-tallet økte andelen yrkesaktive mødre, hovedsakelig fordi flere kvinner begynte å arbeide på deltid. I løpet av 1980- og 1990-tallet var det andelen heltidsarbeidende kvinner som økte mest. Utover på 1990-tallet gikk flere fra å arbeide deltid til å arbeide heltid (Baklien et al., 2001). I 2014 var mellom 80-85 % av alle norske kvinner i aldersgruppen 25-54 år sysselsatt (SSB, 2015a).

Figur 1: Utviklingen i sysselsettingsnivå for menn og kvinner, 1972-2011

Kilde: Næsheim & Villund (2013)

Veksten i arbeidsmarkedsdeltakelsen blant kvinner, særlig blant småbarnsmødre, er mye takket være det familiepolitiske velferdssystemet i Norge. Et overordnet mål med familiepolitiske velferdsordninger er å tilrettelegge for småbarnsmødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Et eksempel på en familiepolitisk ordning som har bidratt positivt

til økt sysselsetting blant mødre, er lønnet fødselspermisjon. Fødselspermisjonen fra folketrygden er knyttet opp mot tidligere arbeidsinntekt. På den måten vil det gi kvinner insentiv til å starte sin yrkeskarriere før hun får barn, ved at hun sikrer seg rettigheter til fødselspermisjon (Schøne, 2004). Dersom kvinner har en sterkere tilknytning til arbeidslivet før de får barn, vil hun kunne returnere raskere tilbake til arbeidsmarkedet etter permisjonsperioden (Schøne, 2004). Videre er obligatorisk fedrepermisjon er en ordning som sørger for fordeling av permisjon mellom foreldrene, slik at morens lengde på permisjonen kan reduseres. Det kan også bidra til at moren kommer raskere tilbake til arbeidslivet (Johnsen & Løken, 2011). Subsidiert offentlig barnehage er et annet eksempel på en familiepolitisk velferdsordning som tilrettelegger for kvinnelig deltakelse i arbeidsmarkedet ved at kostnader knyttet til barnepass reduseres. Familiepolitiske velferdsordninger som bidrar til at kvinner øker sine insentiver til arbeidsmarkedsdeltakelse fremmer en *dual inntektsmodell* der familiens samlede inntekt kommer fra både far og mors arbeidsinntekt. Denne familiemodellen støtter en overføring av omsorgsoppgaver til det offentlige (Korpi, 2000).

Andre familiepolitiske ordninger kan tenkes å bidra til en tradisjonell *én-inntektsmodell*, hvor det som regel er en utarbeidende far og en hjemmearbeidende mor (Korpi, 2000). Denne familiemodellen fokuserer på at tradisjonelle kvinneoppgaver bør gis høyere status og bedre rettigheter. Familiepolitiske velferdstiltak anses som et virkemiddel for å sikre økt valgfrihet for småbarnsfamilier og hindre diskriminering av familier der en av foreldrene av ulike årsaker står utenfor arbeidsmarkedet (Daugstad, 2006). Kontantstøtten er på sin side en ordning som muliggjør for småbarnsforeldre å være hjemme med små barn utover året med fødselspermisjon. Det kan derfor sies å forlenge permisjonsperioden. Kontantstøtten er et eksempel på en familiepolitisk ordning som fremmer en mer tradisjonell inntektsmodell (Baklien et al., 2001).

Ulike politiske målsettinger krever ofte ulike virkemidler. Uenighet i forestillinger om mors- og farsrollen, likestilling, likhet og valgfrihet ligger bak utformingen av nye familiepolitiske reformer. Ordninger som fødselspermisjon og barnehageutbygging oppfyller flere mål samtidig, og har derfor ikke møtt særlig stor motstand. Kontantstøtteordningen på sin side har skapt større diskusjon, og har blitt debattert både ut ifra familie-, likestillings- og arbeidsmarkedsperspektiv (Baklien et al., 2001).

2.2.2 Om kontantstøttereformen

Høsten 1998 ble kontantstøtten introdusert av Bondevik I-regjeringen.¹⁸ Kontantstøtteordningen kom som en ny familiepolitisk velferdsreform for norske småbarnsfamilier, og er en økonomisk stønad tiltenkt foreldre som ikke benytter seg av barnehage tilbudet. I proposisjonen til Stortinget het det alle foreldre har rett til et offentlig omsorgstilskudd, uavhengig av hvordan familien velger å organisere omsorgen (St. prp. nr. 53, 1997-98). Foreldre som bruker den offentlig subsidierte barnehageordningen får denne økonomiske støtten i form av et statstilskudd som ligger bak en heltidsplass i en offentlig barnehage. Før kontantstøtten ble innført gikk foreldre som ikke benyttet seg av, eller ikke hadde tilbud om en offentlig barnehage, dermed glipp av dette tilskuddet.

Formålet med kontantstøtten var å tilrettelegge for *bedre* barneomsorg for småbarnsfamilier (St. prp. nr. 53, 1997-98). Dette hovedmålet ble konkretisert til tre delmål:

- 1) Sikre foreldrenes mulighet til å tilbringe mer tid sammen med små barn ved å gjøre det mer økonomisk lønnsomt å velge å passe barna selv,
- 2) Gi foreldre mer valgfrihet i valg av tilsynsordning ved å gi barnehage tilbud til dem som ønsker det, og pengestøtte til dem som ønsker en annen tilsynsform,¹⁹
- 3) Gi en mer rettferdig fordeling mellom foreldre som benyttet seg av, og foreldre som ikke benyttet seg av offentlig subsidierte tilsynsordninger, ved at foreldre som ikke benyttet seg av barnehage tilbudet skulle motta en økonomisk kompensasjon.

Det eneste kriteriet for at en familie skal kunne motta kontantstøtte, er at foreldre med barn i kontantstøttealder ikke, eller kun delvis, benytter seg av barnehager med statlig driftstilskudd. Den avhenger ikke av ikke av foreldrenes inntektsnivå, eller tidligere yrkesdeltakelse, men kan mottas av alle foreldre med barn i kontantstøttealder som et skattefritt beløp (Ellingsæter, 2012).

Da ordningen ble innført 1. august 1998 gjaldt den for familier med ettåringer, mens den ble utvidet til også å inkludere toåringer fra 1. januar 1999. Satsen for maksimal kontantstøtte tilsvarte som nevnt statstilskuddet bak en barnehageplass, som på innføringstidspunktet tilsvarte 3000 kroner per måned. Beløpet har senere hatt flere justeringer (Baklien et al.,

---

¹⁸ Bondevik I regjeringen, eller «Sentrumsregjeringen» bestod av partiene Kristelig folkeparti, Senterpartiet og Venstre, som tiltrådte etter stortingsvalget høsten 1997.

¹⁹ Målet om full behovsdekning av antall barnehageplasser sto fremdeles fast for å sikre foreldres valgfrihet (St. prp. nr. 53, 1997-98).

2001).²⁰ Foreldre kunne også velge å kombinere bruk av barnehage og kontantstøtte. Opprinnelig var det tre ulike graderinger av kontantstøtteytelser, avhengig av tiden barnet var i barnehage. Disse graderingene ble justert og utvidet til fire graderinger året etter. Se tabell 3 for de ulike satser og graderinger i perioden 1998-1999 og tabell 4 for perioden 1999-2003. I perioden 2003-2012 forble kontantstøtteordningen relativt uendret med kun små endringer i satsene.

Tabell 3: Kontantstøttesatser etter antall timer i barnehage, 1.august 1998-31.juli 1999

Ukentlig tid i barnehage	Prosentandel av full støtte	Månedlig støtte i kroner	
		1. august 1998	1.januar 1999
0 timer	100	3 000	2 263
1-15 timer	80	2 400	1 810
16-20 timer	60	1 800	1 357
21-30 timer	45	1 350	1 018

Kilde: NAV (2005)

Tabell 4: Kontantstøttesatser etter antall timer i barnehage, fra 1.august 1999

Ukentlig tid i barnehage	Prosentandel av full støtte	Månedlig støtte i kroner		
		1. august 1999	1.januar 2000	1.august 2003
0 timer	100	2 263	3 000	3 657
1-8 timer	80	1 810	2 400	2 926
9-16 timer	60	1 357	1 800	2 194
17-24 timer	40	905	1 200	1 463
25-32 timer	20	453	600	732

Kilde: NAV (2005)

1. august 2012 ble det gjort noen større endringer i kontantstøtteleven av Stoltenberg II-regjeringen. Den mest omfattende endringen som ble gjort, var at støtten for toåringer ble avvirket. Videre ble graderingene nedjustert fra fire til to, slik at familier kun kunne motta enten full eller halv kontantstøtte.²¹ I tillegg ble støtten aldersdifferensiert og styrket for de yngste ettåringene, For ettåringer mellom 13-18 måneder ble satsen økt til 5000 kr, mens

²⁰ 1. august 1999 ble satsen redusert med et beløp tilsvarende småbarnstillegget i barnehagetilbudet, til 2263 kroner per måned, før den 1. januar 2000 ble satt opp igjen til 3000 kr. Økningen 1.august 2003 skyldtes avviklingen i småbarnstillegget i barnetrygden (Baklien et al., 2001).

²¹ Full støtte kan mottas dersom barnet ikke benytter seg av barnehage, halv støtte dersom ukentlig tid i barnehage ikke overstiger 20 timer.

satsen forble uendret for ettåringer mellom 19-23 måneder.²² 1. august 2014 besluttet Solberg-regjeringen å fjerne de aldersdifferensierte satsene. Satsene ble samtidig økt til 6000 kr for alle ettåringer.²³

Kontantstøtteordningen kom som en relativt unik ordning i internasjonal sammenheng. Få land hadde tilsvarende ordninger, noe som gjorde det vanskelig å anslå virkningene av reformen og hvem som ville benytte seg av kontantstøtten på forhånd. Finland var et unntak, der ble en kontantstøtteordning innført allerede i 1985 (Ellingsæter, 2012). Den finske ordningen var mer sammensatt enn den norske, noe som gjorde det vanskelig å vite om bruken blant norske småbarnsforeldre ville likne den finske (St. prp. nr. 53, 1997-98). Sverige hadde i 1994 en liknende ordning en periode på seks måneder, som liknet mer på den norske, men ettersom den varte såpass kort, gjorde den kun små utslag (St. prp. nr. 53, 1997-98).²⁴

2.2.3 Kontantstøttemottakere

I de første årene etter innføringen, var kontantstøtteordningen relativt mye brukt, men helt siden starten har bruken gått gradvis ned. Tabell 5 viser utviklingen i kontantstøttebruk for familier med barn i kontantstøttealder i perioden 1999-2011. I 1999 mottok tre av fire familier med en ett- eller toåring kontantstøtte, mens andelen var sunket til en av fire i 2011. I hele perioden har andelen mottakere ligget høyere blant ettåringer enn blant toåringer. De fleste av mottakerne har mottatt full kontantstøtte, men også denne andelen har sunket i løpet av perioden, fra 84 % i 1999 til 75 % i 2011 (Ellingsæter, 2012).

---

²² Den daværende satsen som var 3303 kr.

²³ Endringene i 2012 og 2014 er ikke av betydning av min analyse, som omfatter perioden 2000-2006. Derfor går ikke disse nærmere inn på i denne oppgaven. For mer om disse endringene og forventede effekter, se for eksempel Egge-Hoveid (2014)

²⁴ I 2008 ble kontantstøtte gjeninnført i Sverige. For mer om den finske og den svenske ordningen, se for eksempel Ellingsæter (2012)

Tabell 5: Andeler av alle 1-2-åringer som mottar kontantstøtte i 1999-2011¹

	Alle 1-2-åringer	1-åringer	2-åringer	Andelen full kontantstøtte
1999	75	79	71	84
2000	74	79	70	84
2001	73	78	69	83
2002	71	76	66	83
2003	68	73	63	82
2004	63	69	58	81
2005	58	64	52	79
2006	48	56	40	77
2007	41	47	35	75
2008	35	40	29	73
2009	31	36	26	73
2010	28	32	22	74
2011	25	30	20	75

¹ Målt ved utgangen av året.

Kilde: Ellingsæter (2012)

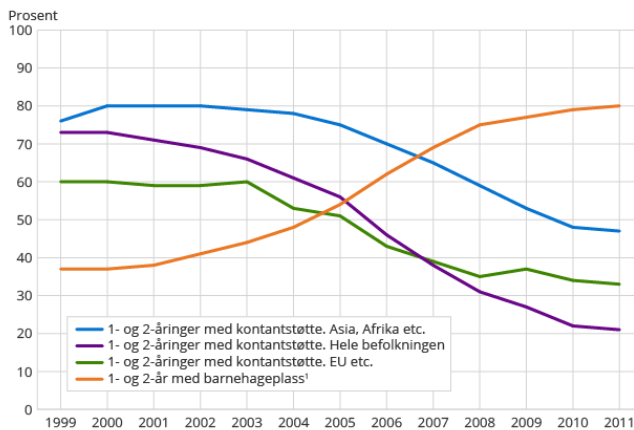
I prinsippet er kontantstøtteordningen en kjønnsnøytral ordning som er tilgjengelig både for mødre og fedre. Likevel ser det ut til at det er mødre som hovedsakelig benytter seg av kontantstøtten og reduserer sin arbeidsmarkedsdeltakelse for å kunne være hjemme med små barn. Av alle som mottok kontantstøtte i 2004 var 95,9 % kvinner (Daugstad, 2006). Andelen mottakere ser ut til å være høyest blant familier der moren var hjemmeværende, eller arbeidet deltid før hun kvalifiserte til støtte (Bakken & Myklebø, 2010). Videre er andelen mottakere høyere blant personer med grunnskole som høyeste utdanningsnivå Det er også et større omfang i bruken av kontantstøtte blant familier med ikke-vestlig bakgrunn (Daugstad, 2006).

Figur 2 illustrerer utviklingen i andelen mottakere av kontantstøtte som andel av alle småbarnsforeldre, alle vestlige innvandrerfamilier og alle ikke-vestlige innvandrerfamilier i perioden 1999-2011.²⁵ Det er tydelig fra figur 2 at bruken er størst hos ikke-vestlige innvandrerfamilier. I begynnelsen av perioden var andelen relativt stabil på rundt 80 %. I likhet med som for øvrige småbarnsfamilier har også bruken for innvandrere gått ned gjennom perioden. Andelen mottakere ligger likevel fortsatt over de øvrige gruppene. I 2011 mottok i underkant av 50 % av de ikke-vestlige familiene med en 1-2-åring kontantstøtte (SSB, 2014). Økt barnehagedekning kan som nevnt forklare en del av årsaken til nedgangen i kontantstøttebruken i perioden. Andelen barn med barnehageplass i perioden er illustrert i den

²⁵ Ikke-vestlige innvandrere inngår i kategorien «Asia, Afrika etc.» mens vestlige innvandrere inngår i kategorien «EU etc.» i figur 2.

oransje kurven i figur 2. Det ser likevel ikke ut til å ha påvirket ikke-vestlige familier i like stor grad som øvrige småbarnsfamilier. Det kan tyde på at flere ikke-vestlige småbarnsfamilier anser egen omsorg som bedre enn barnehage tilbudet (Daugstad, 2006). Blant ikke-vestlige innvandrere er det likevel variasjon i kontantstøttebruk mellom personer med ulik landbakgrunn. I enkelte landgrupper, som Pakistan, Somalia og Marokko er andelen mottakere særlig høy, og ligger over gjennomsnittet for ikke-vestlige småbarnsfamilier (Daugstad, 2006). En forklaring på høyere bruk av kontantstøtte blant familier med ikke-vestlig bakgrunn, er at disse har flere barn under skolealder enn øvrige familier (Daugstad, 2006).²⁶

Figur 2: Andelen av alle 1-2-åringer som mottar kontantstøtte etter landbakgrunn og andelen 1-2-åringer med barnehageplass

¹ For barnehagestatistikk finnes ikke informasjon om innvandrerbakgrunn

Kilde: SSB (2014)

²⁶ Det varierer likevel mellom ulike landgrupper med ikke-vestlig bakgrunn.

3 Teoretisk rammeverk

I kapittel 3.1 gis en teoretisk fremstilling av hvordan mødres tilpasning i arbeidsmarkedet vil endre seg etter introduksjonen av en økonomisk støtteordning som kontantstøtten. Kapitlet bygger på standard økonomisk teori, og den økonomiske modellen som presenteres er i stor grad basert på en fremstilling fra artikkelen *Kontantstøtten og mødres arbeidstilbud; Varig effekt eller retur til arbeid?* (Schøne, 2004). Videre i kapittel 3.2 presenteres teorien om humankapital, en teori som belyser sammenhengen mellom perioder ute av arbeidslivet og senere yrkeskarriere.

3.1 Økonomisk modell for tilbud av arbeidskraft

La oss tenke oss en familie bestående av en mor, en far og et barn i kontantstøttealder. For enkelhets skyld antar vi at det kun er moren er involvert i beslutningen om barneomsorg. Vi antar at moren har 7,5 timer (L_{maks}) til rådighet hver dag som kan disponeres mellom henholdsvis arbeid eller fritid.²⁷ Med arbeid menes her lønnet arbeid og fritid tilsvarer samvær med egne barn. Ettersom fritid antas å være et normalt gode, vil en økning i samvær med egne barn øke morens nytte.²⁸ Vi antar at familiens arbeidstilbud bestemmes sekvensielt, først bestemmes farens arbeidstilbud, deretter morens som en respons. Atferden til de andre familiemedlemmene blir da eksogene til morens beslutninger, det vil si at nytten til faren og barnet ikke inngår i morens beslutningsprosess. Fordelen med denne tilnærmingen, er at resultater fra standard konsumentteori vil gjelde, og moren vil tilpasse sitt arbeidstilbud slik at hun maksimerer nytteverdien (U) av konsum (c) og fritid (l) :

$$U(c, l) \tag{3.1}$$

Vi antar at moren kun har preferanser for arbeid og fritid. Disse preferansene uttrykkes i modellen ved hjelp av en indifferenskurve.²⁹ I tillegg avhenger arbeidstilbudet av en budsjettbetingelse, det vil si morens samlede inntekt, både lønnsinntekt og arbeidsuavhengig inntekt.³⁰ Vi antar at moren uansett tilpasning har et minimum av arbeidsuavhengig inntekt, eksempelvis partners inntekt og barnetrygd. Arbeidsuavhengig inntekt er inntekt som ikke

²⁷ Vi antar her at maksimal tid tilsvarer en «normal arbeidsuke» på 37,5 timer, altså at moren har 7,5 timer per ukedag til å fordele mellom arbeid og fritid.

²⁸ Et normalt gode er et gode man etterspør mer av når prisen reduseres, eller når inntekten øker.

²⁹ Indifferenskurven illustrerer ulike bytteforhold mellom de to godene som vil maksimere nytteverdien av godene. Moren vil være indifferent mellom å tilpasse seg i alle punkter langs denne kurven.

³⁰ Vi antar at lønnsinntekten tilsvarer timelønn multiplisert med antall timer benyttet til arbeid. Helningen på kurven vil avhenge av timelønnen.

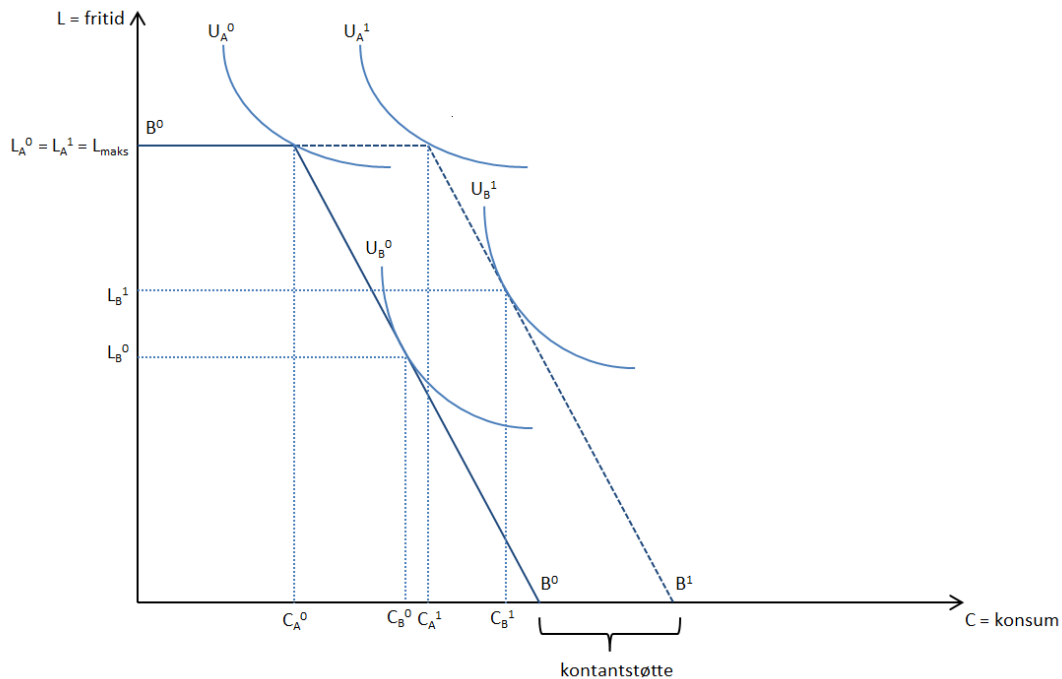
påvirkes av antall timer moren arbeider. Innføringen av kontantstøtten vil ha en positiv innvirkning på morens budsjettbetingelse, fordi kontantstøtten øker morens arbeidsuavhengige inntekt.³¹ Videre avhenger morens arbeidsmarkedstilpasning før og etter kontantstøtteinnføringen av hvilken form for barneomsorg hun i utgangspunktet benytter seg av: (1) om hun er hjemmeværende og passer barnet selv, (2) om hun benytter seg av en annen omsorgsperson (dagmamma e.l.), (3) eller om hun er i arbeid og benyttet seg av en offentlig subsidiert barnehage. Omsorgsform (1) og (2) kalles gjerne uformell omsorg, og (3) for formell omsorg.

Fordi mødre som velger ulike former barneomsorg har ulike preferanser for konsum og fritid, vil indifferenskurvene deres være forskjellige. Tilpasninger for mødre som benytter seg av uformell barneomsorg er illustrert i figur 3. En hjemmeværende mor vil før kontantstøtten tilpasse seg langs indifferenskurven U_A^0 , mens en arbeidende mor med en annen omsorgsperson tilpasser seg langs indifferenskurven U_B^0 . Linjen B^0 utgjør morens budsjettbetingelse før innføringen av kontantstøtten, uavhengig av omsorgsform. En hjemmeværende mor vil i utgangspunktet tilpasse seg slik at hun maksimerer fritid ($L = L_{maks}$). Det betyr at moren bruker all disponibel tid til fritid og ingen tid til lønnet arbeid. Fordi morens preferanser for henholdsvis konsum og fritid er gitt ved indifferenskurven U_A^0 , er optimal tilpasning for en hjemmeværende mor å tilpasse seg i punktet der indifferenskurven U_A^0 og budsjettlinjen B^0 tangerer. Etersom vi antar et minimum av arbeidsuavhengig inntekt (gitt i figur 3.1 ved den horisontale delen av budsjettlinjen B^0), vil hun likevel kunne ha et konsumnivå tilsvarende punktet C_A^0 . Mødre som arbeider og benyttet seg av en omsorgsperson, vil tilpasse seg der indifferenskurven U_B^0 tangerer budsjettlinjen B^0 . En arbeidende mor vil fordele tiden mellom arbeid og fritid. Denne moren vil ha et lavere nivå for fritid enn moren som var hjemmeværende, lik L_B^0 , og bruke resten av tiden ($L_{maks} - L_B^0$) til å arbeide. Det gir henne et høyere nivå for konsum enn nivået for den hjemmeværende moren, lik C_B^0 .

---

³¹ Gitt at barnet ikke, eller kun delvis benytter seg av det offentlig subsidierte barnehagetilbudet.

Figur 3: Arbeidsmarkedstilpasning før og etter kontantstøtteinnføringen for hjemmeværende mødre og arbeidende mødre med andre omsorgspersoner

Kilde: Egen figur basert på figur i Schøne (2004)

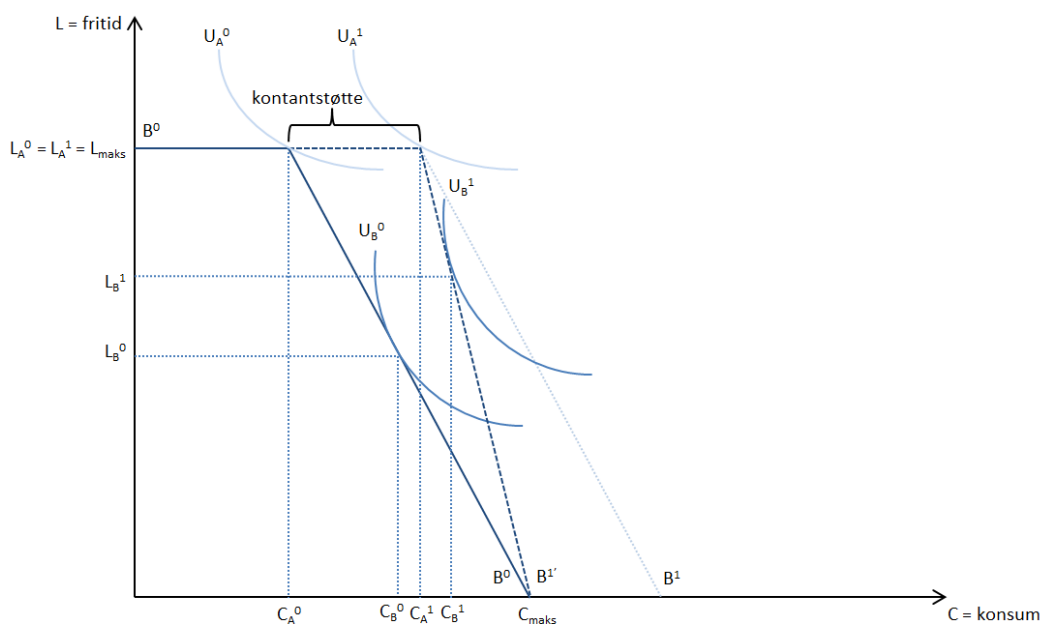
For mødre som før kontantstøtten valgte uformell omsorg, vil innføringen av kontantstøtte gi en positiv inntektseffekt. Det betyr at budsjettskranken skifter parallelt utover i figur 3.1, fra B^0 til B^1 . For mødre som var hjemmeværende før kontantstøtten, og som i utgangspunktet var tilpasset slik at fritid var maksimert, vil innføringen av reformen ha en negativ innvirkning på deres insentiver til å entre arbeidsmarkedet. Hun vil fremdeles velge å stå utenfor arbeidsmarkedet, og tilpasse seg i punktet der den nye indifferenskurven U_A^1 treffer budsjettlinjen B^1 . På grunn av kontantstøtten vil den hjemmeværendemoren samtidig kunne øke sitt konsum til C_A^1 fordi den arbeidsuavhengige inntekten øker. En arbeidende mor som benytter seg av en omsorgsperson, vil også få redusert sine insentiver til å arbeide etter innføringen av kontantstøtten. Gitt at fritid er et normalt gode, vil hun velge å redusere antall arbeidstimer og ta ut mer fritid.³² Dette er illustrert i figuren ved at ny tilpasning blir i skjæringspunktet mellom den nye budsjettlinjen B^1 og indifferenskurven U_B^1 . Denne moren øker tiden som benyttes til fritid, fra det opprinnelige punktet L_B^0 til L_B^1 . Det betyr at morens tid til lønnet arbeid reduseres, og tilsvarer nå avstanden $(L_{maks} - L_B^1)$. På grunn av kontantstøtten vil mulighetene for konsum øke til punkt C_B^1 .

³² Hvor mye arbeidstilbudet reduseres, avhenger av morens preferanser for konsum og fritid, samt størrelsen på kontantstøtten. Ekstremtilfellet er at moren trekker seg fullstendig ut av arbeidsmarkedet.

Kontantstøtteordningen fungerer slik at familier også kan benytte seg delvis av ordningen og motta gradert støtte. Derfor vil virkningen av kontantstøtte for en mor med barn i barnehage, avhenge av om barnet har en fulltids- eller deltidsbarnehageplass. Vi antar for enkelhets skyld at én arbeidet time tilsvarer én time for barnet i barnehage³³.

For mødre som i utgangspunktet foretrekker formell omsorg, er tilpasningen før og etter kontantstøtten vist i figur 4. Dersom moren arbeider på heltid før kontantstøtteinnføringen, impliserer det derfor i at barnet går i barnehage på heltid. Likeså vil en deltidsarbeidende mor ha barnet i barnehage på deltid. En mor som arbeider på heltid og har et barn i fulltidsbarnehageplass, vil tilpasse seg slik at hun bruker all den disponible tiden til arbeid og ingen tid til fritid.³⁴ Denne moren vil tilpasse seg i punkt C_{maks} i figuren. Hvis moren arbeider deltid før innføringen og delvis benytter seg av barnehagetilbudet, vil hun tilpasse seg i punktet der indifferenskurven U_B^0 tangerer budsjettlinjen B_0 , i punktet L_B^0, C_B^0 .

Figur 4: Arbeidsmarkedstilpasning før og etter kontantstøtteinnføringen for mødre med bruk av barnehagetilbudet

Kilde: Egen figur basert på figur i Schøne (2004)

³³ Dette kalles "Fixed link-antakelsen" (Schøne, 2004).

³⁴ Med disponibel tid menes her tiden moren har til rådighet, altså 7,5 timer per ukedag.

Også for mødre som velger formell omsorg vil innføringen av kontantstøtten øke potensiell arbeidsuavhengig inntekt, og skifte budsjettlinjen ut til B_1 . En mor som etter innføringen fortsetter å arbeide på heltid og ha barnet i fulltidsbarnehageplass, vil likevel ikke kunne tilpasse seg langs den nye budsjettlinjen. Det kommer av at hun ikke vil ha rett til å motta kontantstøtte. Tilpasningen til denne moren vil derfor være den samme som før innføringen, i punktet C_{maks} . Arbeider moren deltid og har barnet i deltidsbarnehageplass, antas det at hun kan motta gradert kontantstøtte. Hvor mye støtte hun vil motta, avhenger av timeantallet barnet tilbringer i barnehage. Jo lavere antall timer i barnehage, jo lavere andel støtte kan moren motta. Dette er vist i figuren ved den stiplede budsjettlinjen $B^{1'}$ mellom de to parallelle budsjettlinjene B^0 og B^1 . En deltidsarbeidende mor som i utgangspunktet hadde preferanser lik indifferenskurven U_B^0 , vil etter kontantstøtten få mulighet til å tilpasse seg langs indifferenskurven U_B^1 . For deltidsarbeidende mødre med barn i barnehage på deltid vil det oppstå både en substitusjons- og en inntektseffekt som følger av kontantstøtteinnføringen. Fordi fritid antas å være et normalt gode, vil disse effektene virke i samme retning og moren vil etterspørre mer fritid og mindre arbeid. Av figur 3.2 kan vi se at kombinasjonsmulighetene for fritid og konsum for en deltidsarbeidende mor øker til punktet L_B^1, C_B^1 . I ekstremtilfellet vil en denne moren velge å trekke seg helt ut av arbeidsmarkedet og tilpasse seg der hun kan motta maksimal støtte, langs indifferenskurven U_A^1 (tilsvarende indifferenskurven for den hjemmeværende moren i figur 3).

Denne modellen gir en fremstilling som får frem hovedmekanismene bak økonomiske insentiv knyttet til arbeidsmarkedsdeltakelse. I modellen gjøres likevel en svært forenklet antakelse om at moren kun har preferanser for konsum og fritid. I virkeligheten vil tilpasningen selvsagt også avhenge av flere andre forhold, blant annet morens preferanser for barneomsorg. Dersom moren anser barnehage og dagmamma som tilnærmet perfekte substitutter, vil hun i utgangspunktet være indifferent mellom å velge den ene eller den andre tilsynsformen. Mødre med denne oppfatningen, vil etter innføringen av kontantstøtten velge dagmamma fremfor barnehage. Det kommer av at barnehage blir relativt dyrere, i tillegg til at moren vil ha en positiv inntektseffekt ved å benytte seg av dagmamma. Dersom moren foretrekker egen omsorg over både barnehage og dagmamma, så vil kontantstøtten muliggjøre denne omsorgsordningen mot at hun reduserer sitt arbeidstilbud. Anser moren derimot barnehage som den omsorgsformen med høyest kvalitet, vil hun være villig til å betale mer for fremdeles å kunne benytte seg av barnehagetilbudet. I sistnevnte tilfelle vil ikke

kontantstøtten ha en like sterk innvirkning på morens arbeidstilbud. Tilbudet av barnehageomsorg vil også ha en innvirkning på hvilken omsorgsform moren vil benytte seg av. Ettersom preferanser vil variere for ulike mødre og tilbudet av barneomsorg varierer mellom ulike byer og kommuner, vil begge deler være med på å avgjøre den totale effekten av kontantstøtteinnføringen på arbeidsmarkedsdeltakelsen (Schøne, 2004).

Det er heller ikke slik at alle mødre som benytter seg av samme omsorgsform foretrekker samme kombinasjon av konsum og fritid, slik vi antar i modellen (jamfør helningen på indifferenskurven). Ulike preferanser mellom mødre tilsier at helningen til indifferenskurven vil være forskjellig for ulike mødre. En mor som foretrekker å arbeide, vil være villig til å bytte mer fritid mot en liten økning i konsum. Denne moren vil ha en slakkere indifferenskurve i modellen. Motsatt vil være tilfellet for en mor med størst preferanser for samvær med egne barn.

Arbeidstilbudet vil også avhenge av morens initiale lønn og nivå på arbeidsuavhengig inntekt. Disse faktorene vil som nevnt bestemme morens budsjettbetingelse, der arbeidsuavhengig inntekt utgjør den horisontale delen av budsjettlinjen og timelønnen den vertikale delen. Kontantstøtten øker som nevnt morens arbeidsuavhengige inntekt. Som vi viste i figur 3 og 4, betyr det at kontantstøtten skifter budsjettlinjen ut i modellen. Hvor mye det samlede inntektsnivået øker, vil avhenge av størrelsen på kontantstøtten. Budsjettlinjens helning bestemmes av lønnsnivå. En høyere timelønn vil gi en brattere helning på budsjettlinjen. Dersom timelønnen øker, vil én mer arbeidet time gi en større økning i konsum.

Bruk av barnehage, og eventuelt også dagmamma, som tilsynsform vil dessuten medføre noen kostnader knyttet til barneomsorg.³⁵ Noen mødre vil velge å øke antall arbeidstimer for å kompensere for inntektsreduksjonen, mens andre vil tre ut av arbeidsmarkedet for å unngå denne kostnaden. Øvrige barn i barnehagealder vil medføre en større samlet kostnad knyttet til barnepass. Den potensielle kostnadsreduksjonen av å redusere antall arbeidstimer blir dermed større for mødre med flere barn.

---

³⁵ Den samlede kostnaden til barneomsorg vil avhenge av prisen på barnehage/dagmamma, samt eventuelle øvrige kostnader, som transport til og fra barnehagen/dagmamma.

Økonomisk teori kan underbygge hvorfor typiske kjennetegn ved kontantstøttmottakere er at de er kvinner, lavtutdannede og har innvandrerbakgrunn, slik vi så i kapittel 2.2.3. Lønnsnivå i en del kvinnedominerte yrker, for eksempel omsorgsrelaterte yrker, ligger en god del lavere nivået for mer kjønnsnøytrale og mannsdominerte yrker.³⁶ For yrker uten spesielle krav til utdanning, for eksempel renholdere og hjelpepleiere, tilsvarte i 2014 en gjennomsnittlig månedslønn ca. 30 000 kroner. Det tilsvarte om lag 10 000 kroner mindre enn gjennomsnittslønnen for alle kvinner på samme tid (SSB, 2015c). Et kontantstøttebidrag som i 2003 tilsvarte ca. 3600 kroner for barn som ikke benyttet seg av barnehage, utgjorde derfor ca. 10 % av gjennomsnittslønnen til en kvinne med et omsorgsrelatert yrke.³⁷

Insentiveffektene i kontantstøtteordningen kan illustreres i et eksempel. La oss anta en mor med et barn i kontantstøttealder arbeider på heltid i et omsorgsrelatert yrke. Denne moren har en månedslønn på 30 000 kroner og får utbetalt ca. 22 000 kroner etter skatt.³⁸ Dersom hun har et barn i kontantstøttealder, vil hun ved å ha barnet i barnehage betale ca. 2500 kroner for en heltids plass i barnehage.³⁹ Hvis moren er avhengig av bil for å komme seg til og fra jobb, eller barnehage, vil hun ha månedlige transportkostnader. Disse vil naturlig nok variere, men la oss for enkelhets skyld anta at de utgjør 4000 kroner i gjennomsnitt per måned.⁴⁰ Denne moren vil sitte igjen med ca. 15 000 kroner etter at utgiftene knyttet til barnepass er betalt. Arbeidsinntekten utgjør fremdeles en forholdsvis høy inntekt sammenliknet med en kontantstøtteinntekt lik 3600 kroner. Hvis moren har enda et barn i kontantstøttealder, vil kostnadene for barnehage for begge barna øke til ca. 5400 kroner i måneden. Gitt at transportutgiftene er uendrete, vil denne moren ha igjen ca. 13 000 kroner etter at utgiftene er betalt. For to barn i kontantstøttealder vil samlet mulig kontantstøtteinntekt tilsvare 7200 kroner. Fremdeles vil moren ha en høyere inntekt ved å arbeide fremfor å være hjemmeværende med barna, men forskjellen mellom de to alternativene er nå mindre enn i tilfellet med ett barn. Har moren ytterligere et barn i barnehagealder, vil utgifter til barnehage øke til ca. 7200 kroner. Gitt at alle andre utgifter er de samme, vil moren nå ha igjen ca. 11 000 kroner av lønnen. Konklusjonen er at jo flere barn moren har i kontantstøttealder eller barnehagealder, jo mindre blir dermed alternativkostnaden ved å motta kontantstøtte. I tillegg

³⁶ Disse yrkene dominerer også blant innvandrerkvinner, se for eksempel Aalandslid & Tronstad (2010)

³⁷ På grunn av årlig lønnsvekst, vil en gjennomsnittslønn i 2003 være lavere enn i 2015.

³⁸ Dersom moren betaler 27 % i skatt.

³⁹ Fra 1.mai 2015 er maksimalprisen for heltids plass i barnehage 2590 kroner. Kost kommer i tillegg, og tilsvarer rundt 500 kroner per barn. Foreldre skal tilbys minimum 30 % søskenmoderasjon for 2.barn og minimum 50 % for 3. barn eller flere barn (Utdanningsdirektoratet, 2015).

⁴⁰ Inkludert årsavgift, bilforsikringer, bensinutgifter osv.

vil økt kontantstøttesats, lavere inntektsnivå, eller en lavere stillingsprosent, gi et mindre vil inntektstap ved å redusere arbeidstilbudet og i stedet motta kontantstøtte.

Oppsummert predikerer økonomisk teori at kontantstøttereformen vil redusere arbeidsmarkedsdeltakelsen til mødre med rett til kontantstøtte. Årsaken til det er at kontantstøtten øker mødres arbeidsuavhengige inntekt. For en gitt småbarnsmor vil effekten av kontantstøtten avhenge av preferansene hun har for konsum og fritid. Videre vil effekten avhenge av størrelsen på lønnsnivå og annen arbeidsuavhengig inntekt. Teorien gir oss en indikasjon om at mødre med sterke preferanser for fritid relativt til konsum, og mødre med lavt lønnsnivå i større grad enn øvrige småbarnsmødre vil benytte seg av kontantstøtteordningen. Den samlede virkningen av kontantstøtte vil likevel også avhenge av andre forhold, blant annet mødres preferanser for, og tilbudet av ulike former for barneomsorg.

3.2 Teorien om humankapital

En teori verdt å nevne når vi skal undersøke sammenhengen mellom kontantstøtten og langsiktig arbeidstilbud, er teorien om humankapital.⁴¹ Blant de første til å knytte terminologien humankapital til mødres arbeidsmarkedsdeltakelse var Mincer og Polachek i *Family Investments in Human Capital: Earnings of Women* (Mincer & Polachek, 1974). Teorien om humankapital kan belyse sammenhengen mellom perioder ute av arbeidsmarkedet og senere yrkeskarriere. I følge denne teorien er det en negativ sammenheng mellom å utebli midlertidig fra arbeidsmarkedet og senere deltakelse i arbeidsmarkedet. Det kan skyldes flere ting. For det første, vil individets eksisterende mengde humankapital fra tidligere arbeidsmarkedsdeltakelse depresieres gjennom perioden utenfor arbeidslivet. Det kan skyldes at kunnskap glemmes eller fordi kompetansen blir utdatert. I tillegg vil det ikke akkumuleres ny humankapital i en periode ute av arbeidsmarkedet, fordi en person utenfor arbeidslivet både går glipp av kontinuerlig yrkeserfaring og eventuell ny opplæring og kompetanseheving. Begge deler bidrar til at arbeidstakeren blir mindre produktiv gjennom en periode utenfor arbeidslivet og at vedkommende sine muligheter til å returnere til arbeid svekkes (Mincer & Polachek, 1974).

---

⁴¹ Eksempler på humankapital kan være kunnskap eller yrkeskompetanse.

En kvinne som får barn vil utebli fra arbeidsmarkedet i fødselspermisjon i inntil 12 måneder. Dersom hun velger å ta ut kontantstøtte, kan perioden forlenges med to ytterligere år.⁴² En mor som tar ut full kontantstøtte, vil derfor utebli fra arbeidsmarkedet i ca. tre år. Etter dette vil hun enten velge å fortsette å være hjemmeværende, eller hun vil forsøke å returnere til arbeid. Teorien om humankapital kan bidra til å forklare mulige langsiktige konsekvenser av kontantstøtteordningen på mødres fremtidige arbeidsmarkedsdeltakelse. Ettersom noen innvandrerkvinner trolig vil ha en mindre andel humankapital, ved at de har lavere yrkeskompetanse og ofte jobber med mindre karrieremuligheter, gir denne teorien oss en indikasjon om at innvandrerkvinner har mindre å tape ved å være lengre perioder ute av arbeidsmarkedet.

---

⁴² Slik ordningen var i utgangspunktet. I 2012 ble kontantstøtteperioden redusert med ett år, som påpekt i kapittel 2.2.2

4 Tidligere empiri

Helt siden innføringen i 1998 har effekter av kontantstøttereformen på blant annet småbarnsforeldres arbeidsmarkedsdeltakelse til blitt løpende evaluert.⁴³ På begynnelsen av 2000-tallet kom en rekke studier som analyserte umiddelbare konsekvenser av kontantstøttereformen for arbeidsmarkedet.⁴⁴ Disse studiene baserte seg i stor grad på to levekårsundersøkelser gjennomført av SSB henholdsvis seks måneder før og seks måneder etter innføringen av kontantstøtten. I 2001 ble hovedfunnene fra de første forskningspublikasjonene om kontantstøttereformen oppsummert i en større rapport fra Norges Forskningsråd.⁴⁵ I rapporten evalueres ulike kortsiktige effekter av reformen, blant annet på foreldrenes yrkesdeltakelse. Resultatene tydet på at foreldrenes yrkesdeltakelse ikke var helt upåvirket av reformen, og at det først og fremst så ut til å være mødre som var påvirket. Videre så flere ut til å arbeide deltid etter innføringen. Likevel var rapportens konklusjon at kontantstøtten hadde relativt små umiddelbare virkninger på arbeidstilbudet.

Mange av studiene som ble gjort den første tiden etter innføringen av kontantstøtteordningen legger kun til grunn deskriptiv statistikk om omfang og utbredelse av kontantstøtte. Andre studier benytter tverrsnittsdata til å studere endringer i mødres tilpasning i arbeidsmarkedet etter kontantstøttereformen. En svakhet med disse analysene er at de ikke tar hensyn til seleksjonsskjevhet, og resultatene kan ikke uten videre tolkes faktiske kontantstøtteeffekter.⁴⁶ Fordelen med analyser gjort lenger tid etter innføringen, er at disse har tilgang på flere år med data og derfor mulighet til å studere årsakssammenhenger av kontantstøtten. Ettersom dette er mer relevant for min egen analyse, vil jeg derfor gjennomgå funn og metode fra disse studiene mer systematisk.

Naz (2004) ser på virkningen av kontantstøtte på foreldres arbeidsmarkedsdeltakelse.⁴⁷ I likhet med mange av de første studiene av kontantstøtteordningen, baserer også denne analysen seg på informasjon fra SSBs levekårsundersøkelser fra 1998 og 1999, men Naz (2004) tar hensyn til seleksjonsproblemet ved å benytte en naturlig eksperimenttilnærming.⁴⁸

---

⁴³ Også kontantstøtteeffekter på andre områder har blitt evaluert, som likestilling og etterspørsel etter barnehageplasser, se for eksempel Baklien et al. (2001)

⁴⁴ Se for eksempel Hellevik (2000), Langset et al. (2000) Håkonsen et al. (2001)

⁴⁵ Arbeidet ble gjennomført av en forskergruppe bestående av Bergljot Baklien, Anne Lise Ellingsæter og Lars Gulbrandsen på oppdrag fra Barne- og Familiedepartementet.

⁴⁶ Problemet med seleksjonsskjevhet vil gjennomgås i kapittel 5.1.

⁴⁷ Hun undersøker også effekter på spesialiseringen mellom mødre og fedre. For mer om disse resultatene, se Naz (2004).

⁴⁸ Naturlige eksperiment omtales nærmere i kapittel 5.1.

Hun sammenlikner utviklingen i arbeidstilbudet til to ulike grupper fra en pre- til en post-periode, altså fra en periode før til en periode etter kontantstøtteinnføringen, hvor kun den ene av gruppene har mulighet til å motta kontantstøtte. Gitt at gruppene ellers er sammenliknbare vil utviklingen til den andre gruppen benyttes som den kontrafaktiske utviklingen for gruppen med mulighet for kontantstøtte. Differansen mellom gruppene vil dermed utgjøre kontantstøtteeffekten. Denne metoden kalles *differanse-i-differanse*.⁴⁹ Det benyttes et pseudopanel, og endringen i arbeidsmarkedsdeltakelse for foreldre med barn i kontantstøttealder sammenliknes med den tilsvarende endringen for en kontrollgruppe uten rettigheter til kontantstøtte.⁵⁰ Som kontrollgruppe benyttes foreldre med barn over kontantstøttealder (3-6 år), mens antall arbeidstimer benyttes som mål på arbeidsmarkedsdeltakelse. Naz (2004) finner at reformen reduserte gjennomsnittlig antall arbeidstimer for mødre med 2,85 timer. Det bekreftet resultatene fra tidligere studier om at reformen førte til en reduksjon i mødrenes arbeidsmarkedsdeltakelse. Videre finner Naz (2004) at både mødre med lavere og mødre med høyere utdanning reduserte antall arbeidstimer i post-reformperioden. Hun finner også en større effekt for kvinner med universitetsutdanning enn for kvinner uten høyere utdanning. Mens mødre uten høyere utdanning reduserte antall arbeidstimer ned 2,17 timer, reduserte mødre med høyere utdanning antall arbeidstimer med 4,28 timer som følge av reformen. Dette er et litt oppsiktsvekkende resultat som ikke samsvarer med økonomisk teori. En mulig forklaring som diskuteres er at høyt utdannede mødre før reformen benyttet seg av subsidiert barnehage i større grad enn mødre med lavere utdanning. Fordi mødre med lav utdanning benyttet seg av andre tilsynsformer før reformen. Fordi prisen på disse tilsynsformene ikke endret seg etter innføringen, er det tenkelig at reformen har en mindre effekt på arbeidstilbudet til lavt utdannede kvinner. En annen forklaring som nevnes, er at et fleksibelt arbeidsmarked med lave arbeidsledighetsrater i Norge i årene etter kontantstøtten gjør det enklere å redusere antall arbeidstimer, i tillegg til at det kan tenkes å være mindre risikofylt å utebli fra arbeidsmarkedet i en lengre periode enn når arbeidsledigheten er høy.

Schøne (2004) studerer hvor vidt effekten av kontantstøtte på mødres yrkesdeltakelse og arbeidstid er en varig effekt, eller om de returnerer til arbeid etter at kontantstøtteperioden er over. Som mål på yrkesdeltakelse benyttes en dummyvariabel for om moren er registrert i

---

⁴⁹ Differanse-i-differansemetoden vil gjennomgås nærmere i kapittel 5.1.1.

⁵⁰ I et pseudopanel er det de samme kohortene som studeres over tid, ikke de samme individene.

arbeidsmarkedsregisteret gjennom hele observasjonsperioden eller ikke.⁵¹ Mål på arbeidstid er antall arbeidstimer. I likhet med i Naz (2004) konstrueres også her et naturlig eksperiment, men Schøne (2004) benytter en utvidet versjon av differanse-i-differanse-metoden, en *trippeldifferanse-tilnærming*.⁵² Schøne (2004) sammenlikner endringer i yrkesdeltakelse og antall arbeidstimer for mødre med rett til kontantstøtte med tilsvarende utvikling for mødre med barn i samme alder fra en tidligere periode, og som derfor ikke kunne motta støtte. I følge Schøne (2004) vil i midlertid ikke denne differanse-i-differansetilnærmingen ta hensyn til andre faktorer som kan ha påvirket arbeidstilbudet til mødrene i den ene perioden, som er uavhengige av kontantstøtten. Han mener at det å heller benytte mødre med eldre barn som kontrollgruppe, slik det blant annet ble gjort i Naz (2004), kun vil fungere dersom mødre med eldre og yngre barn er sammenliknbare grupper, noe som ikke uten videre er tilfellet. Begge disse versjonene av differanse-i-differanse-metoden vil kunne føre til skjeve estimatorer. Måten Schøne (2004) tar hensyn til dette problemet på, er ved å inkludere mødre med eldre barn som en ytterligere sammenlikningsgruppe. Da vil man både kunne kontrollere for forskjeller mellom ulike tidsperioder og forskjeller mellom mødre med barn i ulike aldersgrupper, og finne den eksogene effekten av reformen. Fordi Schøne (2004) undersøker hvor vidt det finnes langsiktige sammenhenger mellom kontantstøtte og mødres arbeidstilbud, sammenliknes endringen i arbeidsmarkedsdeltakelsen hos de ulike gruppene over en periode på tre år. Trippeldifferanse-estimatet tyder på at kontantstøtten har en kortsiktig effekt på yrkesdeltakelse, og at mødrenes arbeidstilbud etter ett år er redusert med 5,6 prosentpoeng. Effekten ser likevel ut til å reduseres over tid, til 3,9 prosentpoeng etter to år og til ca. 1 prosentpoeng etter tre år. Også når antall arbeidstimer benyttes som utfallsvariabler tyder resultatene på en negativ kortsiktig effekt. Etter ett år er nedgangen ca. 87 timer. Også effekten på arbeidstiden ser ut til å reduseres over tid, til en nedgang på 46 timer etter to år og 35 timer etter tre år. Resultatene fra analysen bekrefter resultatene fra tidligere studier om negative kortsiktige effekter, men at mødrene i stor grad returnerer til jobb etter at kontantstøtteperioden er over. Schøne (2004) konkluderer derfor med at kontantstøtten ikke har noen varig effekt på mødres arbeidsmarkedsdeltakelse.

---

⁵¹ Basert på opplysninger fra Arbeidsgiver- og Arbeidstakerregisteret, administrert av tidl. Rikstrygdeverket og bearbeidet av SSB.

⁵² En metode der man benytter en ytterligere kontrollgruppe utover hva man gjør i differanse-i-differanse-metoden. Se for eksempel Hardoy & Schøne (2008) for mer informasjon om denne metoden.

Hardoy & Schøne (2008) studerer hvor vidt arbeidstilbudet til mødre, spesielt mødre med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, påvirkes av tilgangen på kontantstøtte.⁵³ De benytter samme trippeldifferansemetode, data og mål på arbeidsmarkedsdeltakelse som Schøne (2004). Hardoy & Schøne (2008) finner at reformen har redusert ikke-vestlige innvandrerkvinnens arbeidsmarkedsdeltakelse, og at effekten var relativt stor. De finner videre at det var en nedgang i arbeidsmarkedsdeltakelsen til ikke-vestlige innvandrerkvinner som følge av kontantstøtten på 6 prosentpoeng. Målt som prosentandel av alle sysselsatte ikke-vestlige innvandrerkvinner var nedgangen 15 %. Til sammenlikning var reduksjonen blant alle etnisk norske mødre kun 1 prosentpoeng og 4 % blant alle sysselsatte uten innvandrerbakgrunn. Resultatene til Hardoy & Schøne (2008) tyder derfor på at ikke-vestlige innvandrer-mødre i større grad enn etnisk norske mødre reagerer på endringer i relative priser på barnepass og følgelig påvirkes av økonomiske insentiver. Videre finner Hardoy & Schøne (2008), i motsetning til Naz (2004), at mødre med høy utdanning har større sannsynlighet for å arbeide enn mødre med lav utdanning. Dette resultatet er i tråd med økonomisk teori. De finner også at tilstedeværelse av øvrige barn reduserer sannsynligheten for arbeidsmarkedsdeltakelse og at mødre som bor i kommuner med høy barnehagedekning har høyere arbeidstilbud enn mødre i kommuner med lav dekning.

Rønsen (2009) undersøker eventuelle langsiktige effekter av kontantstøttereformen på mødres arbeidstilbud. Etersom implementering av nye reformer ofte tar tid, undersøker Rønsen om resultatene fra studier gjort i de første årene etter innføringen av kontantstøtten også var gjeldende flere år etter reformen. Hun benytter, spørreundersøkelsene fra SSB fra 1998, 1999 og en tilsvarende undersøkelse fra 2002. Rønsen (2009) bruker ulike tilnæringer for å finne hvordan arbeidstilbudet har blitt påvirket. Hun ser både på sannsynligheten for å være sysselsatt eller arbeidsledig, effekten på å være i arbeid eller i permisjon og effekten på å være i fulltids- og deltidsarbeid. Utfallsvariabelen som benyttes for å finne de ulike virkningene, er gjennomsnittlig antall arbeidstimer per uke. Effekten av reformen finner hun ved å sammenlikne endringer i arbeidstiden fra en pre-reform- til en post-reformperiode ved hjelp av en Tobit-modell.⁵⁴ Rønsen (2009) sammenlikner endringen i tilpasning på kort sikt, fra 1998 til 1999 med tilsvarende endring på litt lenger sikt, fra 1998-2002. Hun finner en mye

---

⁵³ I studien til Hardoy & Schøne (2008) inngår kvinner med bakgrunn fra Afrika, Asia (inkludert Tyrkia), Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa i kategorien «ikke-vestlige innvandrerkvinner».

⁵⁴ Hvor vidt denne tilnærmingen, hvor man sammenlikner utfall fra en periode før til en periode etter reformen, vil predikere den kausale sammenhengen diskuteres i kapittel 5.1. For mer om Tobit-modellen, se for eksempel Verbeek (2008).

større negativ effekt på kvinners arbeidstilbud på lang sikt, altså flere år etter reformen, enn på kort sikt. Resultatene fra analysen tyder på at antall arbeidstimer fire år etter reformen ble redusert med nesten 4 timer per uke, noe som tilsier en nedgang på 20 %.

Naz (2010) studerer, i likhet med Hardoy & Schøne (2008), effekten av kontantstøtte på ikke-vestlige innvandrerkvinnens lønnsnivå og arbeidsmarkedsdeltakelse. Naz (2010) deler inn småbarnsmødrene i fire undergrupper: (1) etnisk norske, (2) OECD-innvandrere, (3) innvandrere fra Afrika/Asia og (4) innvandrere fra Øst-Europa. Hun benytter samme differanse-i-differanse-metode som Naz (2004) sammenlikner utviklingen i arbeidstilbud for en tiltaksgruppe med barn i kontantstøttealder fra et år før til et år etter innføringen av kontantstøtten med tilsvarende utvikling for mødre med eldre barn. I motsetning til Naz (2004) og Rønsen (2009) som begge benyttet levekårsundersøkelsene fra SSB, benytter Naz (2010) registerdata fra FD-trygd. Analysen tyder på at innvandrer-mødre med ikke-vestlig bakgrunn (fra undergruppene 3 og 4) har 6 prosentpoeng større sannsynlighet for å forlate arbeidsmarkedet som følge av kontantstøtten. Tilsvarende sannsynlighetsverdi for de etnisk norske mødre er ca. 3 prosentpoeng. Hun finner ingen effekt for de vestlige innvandrerkvinnene. Naz (2010) undersøker videre om kontantstøtten har en effekt på lønnsinntekten til innvandrerkvinnene som ble værende i arbeidsmarkedet. Resultatene tyder på at lønnsinntekten ble redusert for alle gruppene. Særlig ble den redusert for innvandrergruppene fra Øst-Europa og Afrika/Asia, en reduksjon på henholdsvis 18 % og 16 %. Til sammenlikning var nedgangen på 7 % for etnisk norske kvinner. Naz (2010) ser også på sammenhengen mellom lønnsreduksjon og utdanningsnivå, og finner at lønnsnivået til høyt utdannede ikke-vestlige innvandrere falt med mer enn hva tilfellet var for etnisk norske etter kontantstøtten. Blant etnisk norske mødre og vestlige innvandrer-mødre er det i hovedsak de med lav lønnsinntekt som påvirkes.

Drange & Rege (2013) ser på hvor vidt det eksisterer mer langsiktige effekter kontantstøtten på mødres arbeidsmarkedsdeltakelse. De undersøker, i likhet med Schøne (2004), om kontantstøtten medfører en midlertidig utgang av arbeidsmarkedet, eller om ordningen også har en innvirkning på deres videre yrkeskarriere. De observerer utviklingen i arbeidsmarkedsdeltakelsen både i kontantstøtteperioden (når barnet er mellom ett og tre år) og i årene etter at moren ikke lenger kan motta støtte (etter at barnet er fylt tre år). Drange & Rege (2013) benytter i likhet med Naz (2010) data fra FD-trygd og metoden differanse-i-differanse, men har en litt annerledes tilnærming til metoden. I stedet for å sammenlikne de

samme mødre kohortene fra en pre- til en post-periode, sammenlikner Drange & Rege (2013) forskjellen i arbeidsmarkedsdeltakelse mellom mødre med små barn i perioden etter kontantstøtteinnføringen og mødre med barn i samme alder fra en periode før innføringen.⁵⁵ Som kontrollgrupper benyttes mødre med eldre barn i begge perioder. Dermed tar de hensyn til både eventuelle forskjeller mellom mødre med barn i ulike aldersintervall og ulike trender i arbeidsmarkedet i de to periodene.⁵⁶ Drange & Rege (2013) studerer effekter på mødres sysselsettingsnivå (om hun var heltids- eller deltidssysselsatt) og lønnsnivå. I kontantstøtteårene finner de en nedgang i mødrenes fulltidssysselsetting på ca. 4 prosentpoeng. For mødre uten universitetsutdanning eller med lavere lønnsnivå finner de en redusert, men fremdeles en negativ kontantstøtteeffekt på ca. 2 prosentpoeng i de to neste årene.⁵⁷ Når barnet er seks og syv år gammelt, finner de ikke lenger noen signifikant effekt for mødre med lav utdanning eller lønnsnivå. Den samme tendensen finner de også når lønnsinntekt benyttes som utfallsvariabel. For mødre med universitetsutdanning og høyere lønnsnivå, finner de ingen effekt utover kontantstøtteårene. Altså tyder de kortsiktige resultatene på at ordningen påvirker sysselsetting og lønn for mødre med to- og treåringer uavhengig av utdanningsnivå og lønnsnivå. På lenger sikt har utdanning og lønn større betydning for morens beslutning om å returnere til arbeid. Resultatene fra analysen gir dermed en indikasjon om at en sterk tilknytning til arbeidsmarkedet før fødsel spiller en viktig rolle for snarlig retur til arbeid.

Når vi oppsummerer funn fra tidligere forskning på virkninger av kontantstøtten, er en rød tråd gjennom publikasjonene at resultatene i høy grad støtter hypotesen fra økonomisk teori om at kontantstøtten har hatt en negativ innvirkning på kvinners arbeidsmarkedsdeltakelse. En rekke studier har undersøkt hvordan kontantstøtten påvirker kvinners arbeidstilbud, men få ser på effekten for innvandrerkvinner sammenliknet med øvrige norske kvinner. Med unntak av Hardoy & Schøne (2008) og Naz (2010), finnes få eksempler på studier med fokus på innvandrerkvinner. De fleste av studiene ser på effekter på kort sikt. Noen studier som ser på mer langsiktige effekter er Schøne (2004), Rønsen (2009) og Drange & Rege (2013), men på ulik måte. Mens Rønsen (2009) undersøker om effekten blir større når det har gått flere år etter innføringen, ser Schøne (2004) og Drange & Rege (2013) på om det er en varig effekt på

⁵⁵ Altså er det ikke differansen mellom *de samme* mødre kohortene, men differansen mellom mødre med barn i kontantstøttealder i en periode *før* og i en periode *etter* kontantstøtten.

⁵⁶ I likhet med trippeldifferansetilnærmingen benyttet i bl.a. Hardoy & Schøne (2008). Drange & Rege (2013) mener differanse-i-differanse gir dem et videre sett med bakgrunnsvariabler, og at det er en fordel med denne metoden fremfor trippeldifferanse.

⁵⁷ Lavt lønnsnivå tilsvarende i analysen et lønnsnivå under medianlønn.

morens arbeidstilbud, eller om hun returnerer til arbeid etter kontantstøtteperioden. De ser altså på om kontantstøtteeffekten er tilstedeværende i årene etter at moren har mulighet til å motta støtte. Ingen av studiene som ser på effekter på lang sikt studerer innvandrerkvinner spesielt. Det foreligger altså ingen tidligere empiriske studier så langt som ser på langsiktige effekter av kontantstøttereformen for innvandrerkvinner. Dette motiverer min videre analyse.

5 Metode for identifikasjon av kausale sammenhenger

I dette kapittelet presenterer jeg den økonometriske modellen bak min analyse. Jeg vil først i kapittel 5.1 gjøre kort for metodiske utfordringer forbundet med å identifisere kausale effekter av tiltak og de antakelser som ligger bak på et mer generelt plan. Videre i kapittel 5.1.1 gjennomgås differanse-i-differansemetoden. Begge disse kapitlene bygger i stor grad på boken *Mostly Harmless Econometrics* (Angrist & Pischke, 2008). I kapittel 5.2 legges den empiriske strategien for tilfellet med innføringen av kontantstøtte frem.

5.1 Effektevaluering

Når vi skal evaluere effekten av et «tiltak», må vi være oppmerksom på at en eventuell observert korrelasjon mellom tiltaket og utfallet vi undersøker ikke nødvendigvis representerer en kausal sammenheng.⁵⁸ Når det gjelder tilfellet med kontantstøtten betyr det at selv om reformen kan se ut til å ha medført en endring i arbeidsmarkedsdeltakelsen til småbarnsmødre, så kan det også skyldes at andre faktorer har påvirket utviklingen. Da kan det tenkes at effekten vi tror skyldes kontantstøttereformen ville ha skjedd også dersom reformen ikke hadde blitt innført. Den effekten man er ute etter, er den kausale sammenhengen, eller *årsakssammenhengen*. Vi søker å identifisere den eksogene variasjonen i tiltaksvariabelen på utfallsvariabelen, altså den effekten som skyldes tiltaket og tiltaket alene.

For å identifisere kausale effekter av ulike tiltak skulle vi ideelt sett også kjenne den *kontrafaktiske* utviklingen, altså hvordan utviklingen ville ha vært dersom tiltaket *ikke* hadde blitt innført. Dette er i midlertid umulig, ettersom man ikke kan studere det samme individet (eller gruppen) over tid med to forskjellige betingelser, altså både med og uten tiltak. Etter tiltaket kan individet kun observeres enten med, eller uten deltakelse på tiltak. Vi trenger altså et mål på den kontrafaktiske utviklingen.

Formelt kan problemet vi står overfor beskrives som følger: La D_i være en binær variabel for behandlingsstatus; $D_i = 1$ dersom individ i får tiltak, $D_i = 0$ dersom individ i ikke får tiltak. Y_i er utfallsvariabelen, og kan ha to mulige verdier, Y_{1i} eller Y_{0i} avhengig av behandlingsstatus:

---

⁵⁸ Jeg bruker ordet «tiltak» videre i oppgaven som en samlebetegnelse på ulike typer arbeidsmarkedstiltak, reformer, behandlinger o.l.

$$Y_i = \begin{cases} Y_{1i} | D_i = 1 \\ Y_{0i} | D_i = 0 \end{cases} \quad (5.1)$$

Y_{1i} = utfallet dersom individ i får tiltak, Y_{0i} = utfallet dersom individ i ikke får tiltak. Da kan utfallet for individ i , Y_i , skrives som:

$$Y_i = Y_{0i} + (Y_{1i} - Y_{0i})D_i \quad (5.2)$$

Den *individuelle* kausaleffekten av tiltaket blir da forskjellen mellom utfallet for individ i med og uten tiltak, lik differansen $Y_{1i} - Y_{0i}$. Fordi vi ikke vil kunne observere de ulike tilstandene, både Y_{1i} og Y_{0i} , for de samme individene, vil man aldri kunne måle individuelle kausaleffekter – et individ kan kun være i én tilstand om gangen.

En statistisk løsning på dette problemet, er å måle *gjennomsnittlige* kausaleffekter. Det vil si å måle gjennomsnittet av differansen $Y_{1i} - Y_{0i}$ for ulike individer. Tilnærmingen blir at selv om tiltakseffekten for ulike individ kan tenkes å variere, vil de individuelle forskjellene jevnes ut når vi observerer større grupper, slik at disse i gjennomsnitt være tilnærmet like for begge gruppene. Vi må derfor sammenlikne gjennomsnittlig utfall av tiltak for ulike individer som fikk og som ikke fikk tiltak. Den gjennomsnittlige forskjellen kan skrives som:

$$E[Y_i | D_i = 1] - E[Y_i | D_i = 0] \quad (5.3)$$

Der $E[Y_i | D_i = 1]$ er gjennomsnittlig utfall for gruppen som fikk tiltak, og $E[Y_i | D_i = 0]$ er gjennomsnittlig utfall for gruppen som ikke fikk tiltak.

Men å sammenlikne utviklingen for to ulike grupper alene, er ikke nok. Det kan for eksempel tenkes at de som deltar i tiltaket har kjennetegn eller egenskaper som gjør at de ville hatt en annen utvikling enn de som ikke deltar, også uten tiltaket:

$$\begin{aligned} E[Y_{1i} | D_i = 1] - E[Y_{0i} | D_i = 0] &= E[Y_{1i} | D_i = 1] - E[Y_{0i} | D_i = 1] \\ &+ E[Y_{0i} | D_i = 1] - E[Y_{0i} | D_i = 0] \end{aligned} \quad (5.4)$$

Hvor $E[Y_{1i} | D_i = 1] - E[Y_{0i} | D_i = 0]$ er den observerte forskjellen i gjennomsnittlig utfall for gruppen som fikk tiltak, og gruppen som ikke fikk tiltak. Den forskjellen som kan observeres

mellom de to gruppene er et resultat av to differanser. Den første differansen $E[Y_{1i}|D_i = 1] - E[Y_{0i}|D_i = 1]$ er gjennomsnittlig tiltakseffekt for de som fikk tiltak.⁵⁹ Dette leddet måler forskjellen mellom utfallet for de som fikk tiltak og det som ville ha vært utfallet gitt at de ikke fikk tiltak. Altså utgjør denne differansen *tiltakseffekten*, effekten vi er interessert i å identifisere. Den siste differansen $E[Y_{0i}|D_i = 1] - E[Y_{0i}|D_i = 0]$ er forskjeller i gjennomsnittlig utfall som ville ha oppstått dersom ingen av gruppene fikk tiltaket. Dette leddet er et uttrykk for *seleksjonsskjevhet*. Dersom dette leddet er positivt eller negativt, så betyr det at gruppene ville ha hatt forskjellig utfall også uten tiltaket. Tilstedeværelse av seleksjonsskjevhet vil forstyrre analysen slik at virkningen av tiltaket kan se ut til å utgjøre hele forskjellen i utfallet, til tross for at en del av utfallet skyldes forskjeller mellom gruppene som ville ha påvirket utviklingen også uten tiltak. Seleksjonsskjevhet vil forårsake at man enten overdriver eller underdriver den faktiske tiltakseffekten. For tilfellet med kontantstøttereformen, vil det bety at det å sammenlikne lønnsnivå for mødre som benytter seg av kontantstøtte med mødre som ikke benytter seg av ordningen, ikke vil gi den kausale effekten av kontantstøtte på lønn. Det kommer av at de som velger å benytte seg av kontantstøtten kan ha kjennetegn, evner, eller egenskaper som gjør at de ville ha hatt en annen utvikling i lønn også uten kontantstøtten. Altså oppstår det et seleksjonsproblem. Mødre som benytter seg av, og mødre som ikke benytter seg av kontantstøtte er derfor ikke uten videre sammenliknbare grupper. Det betyr at lønnsnivå for mødre som ikke benytter seg av ordningen ikke kan benyttes som den kontrafaktiske utviklingen for hva lønnsnivå for personer med kontantstøtte ville ha vært dersom reformen ikke hadde blitt innført.

Det grunnleggende målet med de fleste empiriske analyser, er å unngå seleksjonsproblemet. I effektevaluering betyr det å si noe om den kausale virkningen av tiltaksvariabelen D_i . For å løse seleksjonsproblemet må man søke å fjerne det siste leddet i likning 5.4. Det finnes ulike måter å ta hensyn til problemet. Noen ganger vil man kunne evaluere tiltaket ved hjelp av et *randomisert eksperiment*. I et randomisert eksperiment trekker man to vilkårlige grupper fra målgruppen, hvorav den ene, «tiltaksgruppen» får tiltak, mens den andre, «kontrollgruppen» ikke får tiltak. Et tilfeldig uttak til hver gruppe, gjør at tiltaksvariabelen D_i blir uavhengig av de mulige utfallene, fordi ingen kan selektere seg inn i tiltaksgruppen. Mange tiltak kan i midlertid ikke gjennomføres som et randomisert eksperiment.⁶⁰ Da kontantstøttereformen ble innført var en landsdekkende ordning som gjaldt for alle småbarnsmødre med barn i samme

⁵⁹ $E[Y_{0i}|D_i = 1]$ er den kontrafaktiske utviklingen og kan ikke observeres

⁶⁰ Det kan for eksempel skyldes høye kostnader, praktiske, eller etiske problemstillinger.

alder samtidig. Det er derfor ikke mulig å gjennomføre et randomisert eksperiment på denne reformen. Et alternativ når ikke denne metoden kan benyttes, er å bruke datainformasjon og analysere disse som et *naturlig eksperiment*. Da benyttes observerte data for to grupper som allerede eksisterer naturlig som henholdsvis «tiltaksgruppe» og «sammenlikningsgruppe». Dette er ofte utfordrende, fordi det er vanskelig å identifisere en gruppe som er sammenliknbar med tiltaksgruppen. Ofte eksisterer det mange uobserverbare faktorer som er forskjellige for ulike grupper og som dermed påvirker gruppene forskjellig. Dessuten oppstår det et seleksjonsproblem, fordi tiltaksgruppen er selektert, enten av deltakerne selv, eller av myndigheter, eller programadministrasjonen.

I et naturlig eksperiment søker vi å identifisere de som ble påvirket av tiltaket og sammenlikner disse med en annen gruppe av individer som ikke ble påvirket av tiltaket. I kontantstøttetilfellet er altså utfordringen å finne mødre som likner på småbarnsmødre med rett til kontantstøtte, men som ikke har rett til støtte. Det vesentlige kriteriet er at de to gruppene er tilnærmet identiske, slik at vi kan anta en lik trend dersom ingen av gruppene hadde fått behandling. Dersom dette *ikke* oppfylles, vil man ikke unngå problemet med seleksjonsskjevhet. Hvordan man går frem for å finne en sammenliknbar gruppe, avhenger blant annet av tilgang på data.

5.1.1 Differanse-i-differanse

Ved tilgang på paneldatainformasjon kan man sammenlikne utfall for de samme individene både før og etter tiltaket, fordi paneldata inneholder observasjoner for de samme individene over tid. Fordelen med paneldata er at man kan bruke tidsdimensjonen til å kontrollere for (1) faktorer som er tidskonstante⁶¹ (2) faktorer som kan føre til skjevhet på grunn av utelatte variabler (3) faktorer som er uobserverbare, og som derfor ikke kan inkluderes i analysen. Paneldata muliggjør derfor at man kan kontrollere for eventuelle nivåforskjeller som allerede eksisterte mellom gruppene *før* tiltaket ble iverksatt, og som naturlig nok ikke skyldes tiltaket. Dersom det eksisterer forskjeller som ikke kan observeres, men som er konstante over tid, er paneldata en måte å kontrollere for *uobserverbar heterogenitet*.⁶² Det er en fordel, sammenliknet med kun å ha tilgang på utfallet etter tiltaket, da man kan tenkes å overestimere eller underestimere effekten av tiltaket, fordi man ikke har mulighet til å kontrollere for eventuelle nivåforskjeller mellom gruppene og tidskonstante utelatte, eller uobserverbare

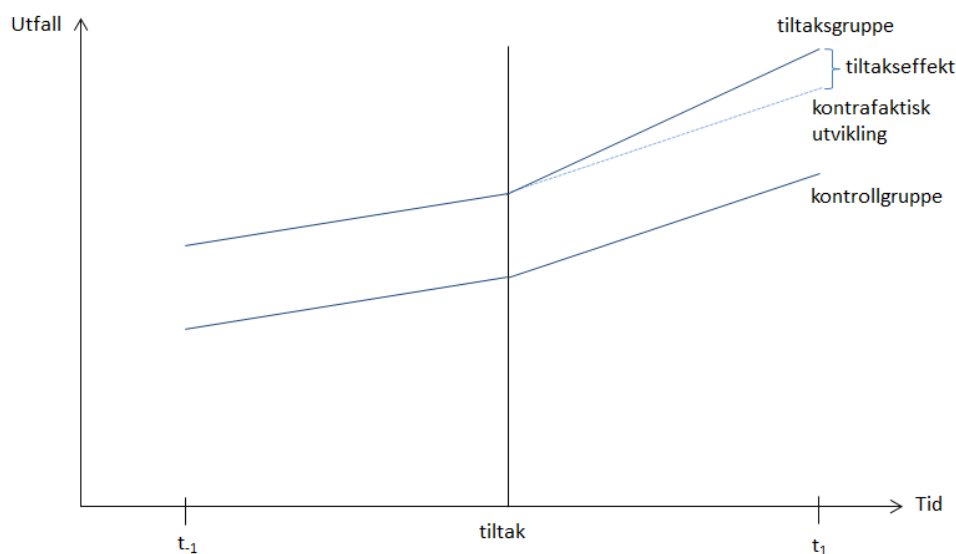
---

⁶¹ Fast-effekter, dvs. faktorer som varierer mellom individ/grupper, men som ikke varierer over tid.

⁶² Uobserverbar heterogenitet er et problem som oppstår dersom variabler som ikke kan observeres, men som påvirker utfallet, havner i feilleddet.

variabler. Selv om vi med paneldata fremdeles ikke har tilgang på den kontrafaktiske utviklingen til tiltaksgruppen, er det en fordel at vi kan bruke paneldatainformasjonen til å studere hvor vidt de to gruppene vi sammenlikner hadde den samme utviklingen i perioden før innføringen av tiltaket. Figur 5 illustrerer to grupper, en tiltaksgruppe og en kontrollgruppe, med lik trend i perioden før tiltaket ble innført (i perioden etter t_1). For disse to gruppene er det nærliggende å tro at utviklingen fremdeles ville vært lik i perioden etter innføringen av tiltaket (i perioden frem til t_1), dersom tiltaket ikke hadde blitt innført. Dersom vi kan validere en lik utvikling før innføringen av tiltaket, kan utviklingen til gruppen som ikke fikk tiltak anses som den kontrafaktiske utviklingen for gruppen som fikk tiltak. Som vi kan se av figur 5 utgjør differansen mellom det observerte utfallet for tiltaksgruppen og den kontrafaktiske utviklingen, tiltakseffekten. Denne tilnærmingen heter *differanse-i-differanse*. Differanse-i-differanse-metoden løser problemet med nivåforskjeller mellom gruppene og tar i tillegg hensyn til eventuelle tidstrender.⁶³

Figur 5: Grafisk fremstilling av differanse-i-differanse

Kilde: Egen figur, basert på illustrasjon i Angrist and Pischke (2008)

Identifikasjonsantakelsen er at tidsvariasjonen for begge gruppene er identisk, slik at endringen i tiltaksgruppens utfall ville ha vært det samme som for sammenlikningsgruppen ved fravær av tiltak:

⁶³ Tidstrender kan være eksogene makroøkonomiske sjokk, eller konjunktursvingninger

$$E(Y_{1,t_1} - Y_{0,t_0} | D = 1) = E(Y_{1,t_1} - Y_{0,t_0} | D = 0) \quad (5.5)$$

Seleksjonsskjevheter er tillatt, selv betinget på X , men kun via en individuell og tidskonstant fast-effekt:

$$E(Y_0 | X, D = 0) = E(Y_0 | X, D = 1) \quad (5.6)$$

$$E(Y_1 | X, D = 0) = E(Y_1 | X, D = 1)$$

Ved å sammenlikne utfall før og etter innføringen av tiltaket for tiltaksgruppen og utfall før og etter innføringen for sammenlikningsgruppen, vil vi ha to ulike differanser. Differansen mellom disse to differansene utgjør differanse-i-differansen.

I perioden før innføringen av tiltaket (i periode t_{-1}) observeres et utfall Y_0 for hver av gruppene. I perioden etter innføringen, (i periode t_1) observeres utfall Y_1 for gruppene. Den første differansen, $(\bar{Y}_1 | D_i = 1) - (\bar{Y}_0 | D_i = 1)$, utgjør den observerte endringen i utfall for tiltaksgruppen. Den andre differansen, $(\bar{Y}_1 | D_i = 0) - (\bar{Y}_0 | D_i = 0)$, utgjør tilsvarende endring i utfall for sammenlikningsgruppen. Ved å trekke den siste differansen fra den første, finner vi dermed differanse-i-differansen (DD):

$$DD = [(\bar{Y}_1 | D_i = 1) - (\bar{Y}_0 | D_i = 1)] - [(\bar{Y}_1 | D_i = 0) - (\bar{Y}_0 | D_i = 0)] \quad (5.7)$$

De fire punktene bak likning (5.7) kan settes opp skjematisk. Det er vist i tabell 6.

Tabell 6: Punktene bak differanse-i-differanse-likningen

	Tiltaksgruppe ($D_i = 1$)	Sammenlikningsgruppe ($D_i = 0$)
Utfall (Y_0) før tiltak (t_{-1})	$Y_0 D_i = 1$	$Y_0 D_i = 0$
Utfall (Y_1) etter tiltak (t_1)	$Y_1 D_i = 1$	$Y_1 D_i = 0$
Differanser	$(\bar{Y}_1 D_i = 1) - (\bar{Y}_0 D_i = 1)$	$(\bar{Y}_1 D_i = 0) - (\bar{Y}_0 D_i = 0)$
Differanse-i-differanse	$[(\bar{Y}_1 D_i = 1) - (\bar{Y}_0 D_i = 1)] - [(\bar{Y}_1 D_i = 0) - (\bar{Y}_0 D_i = 0)]$	

Differanse-i-differansen er den observerte forskjellen i utviklingen mellom de to gruppene. På grunn av antakelsen i likning (5.7) om lik utvikling uten tiltak, kan den observerte utviklingen for sammenlikningsgruppen anses som den manglende kontrafaktiske utviklingen. Dermed utgjør differanse-i-differansen tiltakseffekten.

Regresjonsmodeller kan benyttes for å finne differanse-i-differansen i likning 5.7. Ved å inkludere parametere for alle de ulike tilstandene vi observerer, vil vi kunne estimere tiltakseffekten. Vi kan sette opp en modell som inkluderer én parameter for alle de mulige verdiene forklaringsvariablene kan ta:

$$Y_{ist} = \alpha + \beta \text{tiltak}_s + \gamma \text{post}_t + \delta(\text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t) + \varepsilon_{ist} \quad (5.8)$$

der α er et konstantledd, tiltak_s er en dummy som tar verdien 1 dersom individ i befinner seg i tiltaksgruppen, 0 ellers. post_t er en dummy som tar verdien 1 hvis individet observeres etter tiltak, 0 ellers. $\text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t$ er en dummy som tar verdien 1 hvis individet både er i tiltaksgruppen og observeres etter innføringen av tiltaket. ε_{ist} er et uobserverbart feilledd. Koeffisientene foran variablene, α , β , γ og δ , utgjør de ulike marginaleffektene. Dette er en «mettet» regresjonsmodell der funksjonen kan ta fire ulike verdier. Sammenhengen mellom regresjonslikningen i likning (9) og differanse-i-differanse-likningen i likning (8) kan vises slik:

$$DD = [(\alpha + \beta + \gamma + \delta) - (\alpha + \beta)] - [(\alpha + \gamma) - (\alpha)] \quad (5.9)$$

der marginaleffektene α , β , γ og δ avhenger av verdiene til dummyvariablene tiltak_s , post_t og $(\text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t)$:

$$\begin{aligned} \alpha &= \text{tiltak}_s = 0, \text{post}_t = 0, \text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t = 0 \\ \beta &= \text{tiltak}_s = 1, \text{post}_t = 0, \text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t = 0 \\ \gamma &= \text{tiltak}_s = 0, \text{post}_t = 1, \text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t = 0 \\ \delta &= \text{tiltak}_s = 1, \text{post}_t = 1, \text{tiltak}_s \cdot \text{post}_t = 1 \end{aligned}$$

Ved å trekke differansene fra hverandre i likning 5.9, vil vi finne tiltakseffekten:

$$\begin{aligned} DD &= [(\alpha + \beta + \gamma + \delta) - (\alpha + \beta)] - [(\alpha + \gamma) - (\alpha)] = \\ &= [(\gamma + \delta)] - [(\gamma)] = \delta \end{aligned} \quad (5.10)$$

Altså er marginaleffekten til interaksjonsdummyen δ lik tiltakseffekten i regresjonsmodellen i likning (5.8).

Som tidligere nevnt, kan det tenkes at det eksisterer forskjeller i kjennetegn mellom gruppene vi sammenlikner. Dersom dette ikke tas hensyn til, også i regresjonslikningen, vil faktorer som påvirker utfallet Y_{ist} havne i feilleddet ε_{ist} . Dette medfører det klassiske problemet med uobservert heterogenitet. Da vil feilleddet være korrelert med forklaringsvariabelen, og regresjonslikningen i likning (5.8) blir forventningsskjev.

For å løse problemet, kan man også i regresjonsanalysen benytte paneldatainformasjon og korrigere for individuelle forskjeller som varierer over tid, men som er faste innad i gruppen (fast-effekter). I tillegg kan man inkludere ulike kontrollvariabler som kan tenkes å påvirke gruppene forskjellig (alder, kjønn, etnisitet osv). Ved å inkludere forklaringsvariabler kan det gi mer presise estimater av kausaleffekten av tiltaket og redusere forventningsskjevheten (Angrist & Pischke, 2008).

5.2 Empirisk strategi

For å studere virkningen av kontantstøtten på småbarnsmødres arbeidsmarkedsdeltakelse, er det ikke tilstrekkelig å sammenlikne arbeidsmarkedsdeltakelse for mødre med barn i kontantstøttealder før og etter innføringen. Eventuelle endringer i deltakelsen kan ha oppstått tilfeldig, eller de kan skyldes eksogene sjokk som også påvirket andre mødre, og kan ikke anses som en kontantstøtteeffekt. Det er heller ikke nok å sammenlikne arbeidsmarkedsdeltakelsen til småbarnsmødre med øvrige mødres deltakelse etter innføringen, ettersom eventuelle nivåforskjeller kunne ha eksistert også før reformen.

Jeg skal forsøke å finne den kausale kontantstøtteeffekten ved hjelp av differanse-i-differansemetoden som ble gjennomgått i kapittel 5.1.1.⁶⁴ Jeg skal derfor sammenlikne utviklingen i arbeidsmarkedsdeltakelsen for mødre berettiget til kontantstøtte med mødre uten rett til kontantstøtte.⁶⁵ For å kunne måle virkninger av kontantstøtten, må jeg finne en gruppe mest mulig lik kontantstøttegruppen, bortsett fra at den ikke kvalifiserer til kontantstøtte. Da vil jeg kunne bruke utviklingen for denne gruppen som uttrykk for den manglende kontrafaktiske utviklingen. Fordi kontantstøtten gjaldt for alle småbarnsmødre med barn i alderen 1-3 år samtidig, finnes det ingen mødre med barn i samme alder i den samme perioden, uten rett til støtte.

---

⁶⁴ En alternativ strategi kunne vært å benytte en trippeldifferanse-tilnærming, som Schøne (2004) og Hardoy & Schøne (2008).

⁶⁵ Merk at vi altså ikke benytter informasjon om mødre som faktisk mottar kontantstøtte

Løsningen er å konstruere et naturlig eksperiment, og kombinere variasjon over tid og variasjon mellom mødre med barn i ulike alder ved hjelp av paneldatainformasjon. Jeg skal derfor beregne to differanser: (1) differansen mellom mødre med barn i kontantstøttealder i en periode før og etter kontantstøtteinnføringen (2) differansen mellom mødre med barn eldre enn kontantstøttealder i en periode før og etter kontantstøtteinnføringen. Forskjellen mellom disse to differansene utgjør differanse-i-differanse-effekten – effekten av å ha barn i kontantstøttealder i kontantstøtteperioden. Mødre med små barn i kontantstøttealder utgjør tiltaksgruppene i analysen.⁶⁶ Mødre med barn eldre enn kontantstøttealder utgjør sammenlikningsgruppene. De to gruppene som sammenliknes består derfor ikke av de samme mødre før og etter innføringen, men mødre med barn i samme alder, men i ulike tidsperioder.⁶⁷ Dette er samme design som i Drange og Rege (2013), og den metodiske fremstillingen som følger videre i er i stor grad hentet fra deres artikkel.

Barn født i 1998 er første kohort med fulle rettigheter til kontantstøtte. Derfor utgjør mødre til barn født i 1998 en naturlig tiltaksgruppe for perioden etter innføringen av kontantstøtte. Disse barna vil i løpet av 1999 fylle ett år, avhengig av når på året de er født. Ved inngangen til år 2000 vil alle barn født i 1998 ha fylt ett år, og være berettiget kontantstøtte. De samme barna vil fylle to år i løpet av 2000 og tre år i løpet av 2001. Det vil si at i løpet av 2001 vil muligheten til å motta kontantstøtte opphøre for mødre til denne kohorten.⁶⁸ For 1996- og 1997-kohortene ville noen av mødre ha delvis rett til kontantstøtte, avhengig av når på året de fikk barn. Disse to kohortene er derfor lite egnet til å sammenliknes med kontantstøttebarna. Barn født i 1995 er siste hele kohort der ingen mødre hadde rettigheter til kontantstøtte. Disse barna fylte ett år en gang i 1996, og to år i 1997, altså i året før kontantstøtteinnføringen. I løpet av 1998 fylte barn født i 1995 tre år, og disse barna var da for gamle til å kunne motta støtte når ordningen ble innført dette året.⁶⁹ Derfor benyttes mødre til denne kohorten som tiltaksgruppe fra perioden før innføringen.

---

⁶⁶ Merk at «tiltaksgruppen» utgjør mødre med barn i kontantstøttealder både i perioden før og etter kontantstøtten ble innført, og ikke kun mødre med rett til kontantstøtte. Utvalget før innføringen hadde ikke rett til kontantstøtte.

⁶⁷ Dette er i motsetning til for eksempel Hardoy & Schøne (2008), som sammenlikner utfallet for de samme mødre før og etter kontantstøtten, men som da benyttet en trippeldifferanse-tilnærming.

⁶⁸ Forutsatt at de ikke har fått nye barn i løpet av perioden.

⁶⁹ Ved innføringen 1. august 1998 gjaldt reformen kun barn mellom ett og to år, derfor ville ingen av barna som ble født sent på året i 1995 og som fremdeles var to år etter innføringen, kunne motta kontantstøtte. Da støtten ble utvidet til også å gjelde barn mellom to og tre år 1. januar 1999, var alle barn født i 1995 fylt tre år, og de var dermed for gamle til å kunne motta støtte.

Fordi jeg skal undersøke om det eksisterer langsiktige effekter av kontantstøtteordningen, vil jeg sammenlikne utviklingen for mødre med barn født i 1998 og 1995 i en periode på syv år.⁷⁰ Observasjonsperioden begynner i året barnet fyller to år, altså i året barnet når kontantstøttealder. Det betyr at perioden begynner i år 2000 for mødre med rett til kontantstøtte og i 1997 for mødre uten rett til kontantstøtte. Deretter sammenliknes årene barna er tre år, i henholdsvis 2001 og 1998 for de to gruppene. Dette er de to årene som kontantstøttemødrene har mulighet til å motta støtte.⁷¹ Videre sammenliknes mødrene i de påfølgende fem årene for å undersøke om reformen hadde en effekt også i årene etter at moren ikke lenger kunne motta støtte. Dersom det er tilfelle, vil det eksistere langsiktige effekter av reformen.⁷² Tiltaksgruppen med rett til kontantstøtte observeres dermed i perioden 2000-2006 og tiltaksgruppen uten rett til støtte observeres i perioden 1997-2003. Forskjellen i arbeidsmarkedsdeltakelse for de to tiltaksgruppene gjennom de to observasjonsperiodene, utgjør dermed den første differansen i analysen. For et barn i kontantstøttealder a (for $a = 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8$) kan differansen mellom perioden etter kontantstøtteinnføringen (i år $1998 + a$), og perioden før kontantstøtten (i år $1995 + a$) skrives som:

$$(Y_{a,98+a} - Y_{a,95+a}) \quad (5.12)$$

Som tidligere nevnt kan det tenkes at andre faktorer enn kontantstøtten kan ha påvirket mødre med små barn i de to periodene forskjellig. For eksempel kan makroøkonomiske svingninger ha innvirkning på sysselsettingsnivået og dermed påvirke mødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Dersom dette ikke kontrolleres for kan det gi skjeve estimater, og vi risikerer å overestimere, eller underestimere effekten av kontantstøtten. For å ta hensyn til eksogene sjokk, inkluderer jeg to andre grupper med mødre i analysen, nemlig mødre som ikke hadde mulighet til kontantstøtte i noen av periodene. Dette gjelder mødre med barn over kontantstøttealder, altså barn som er fylt tre år. Derfor inkluderes mødre med eldre barn i begge perioder. For at gruppene skal være mest mulig sammenliknbare med kontantstøttemødrene, inkluderes mødre med de yngste barna uten mulighet til kontantstøtte. I 2000 utgjør femåringene de yngste barna som ikke fikk mulighet til kontantstøtte. Barn som fylte fem år i løpet av år 2000 ble født i

⁷⁰ Dette er ett år utover det Drange & Rege (2013) gjør i sin analyse

⁷¹ I 2001 vil likevel noen av barna født i 1998 ha blitt for gamle til fortsatt å kunne motta støtte, fordi 1998-kohorten fyller tre år i løpet av 2001.

⁷² Merk at barn i en av tiltaksgruppene omtales som «kontantstøttebarna» gjennom hele perioden, selv om de kun er i kontantstøttealder i de to første observasjonsårene (i 2000 og 2001 for den ene gruppen, og i 1997 og 1998 for den andre gruppen).

1995. Mødrene til 1995-kohorten kan derfor benyttes som gruppen med eldre barn i kontantstøtteperioden 2000-2006.⁷³ Som sammenlikningsgruppe til disse mødrene benyttes mødre med femåringer ved inngangen av den andre perioden. Kohorten som fylte fem år i 1997 var barn født i 1992. Deres mødre kunne naturlig nok ikke motta kontantstøtte, ettersom reformen da ikke var innført. Videre studeres også disse mødrene i de samme to syvårsperiodene, i perioden 2000-2006 for 1995-mødrene og 1997-2003 for 1992-mødrene. Barna i sammenlikningsgruppene er derfor tre år eldre enn barna i tiltaksgruppene ($a + 3$ år) i begge årene. Da kan differansen mellom mødre med eldre barn i begge perioder skrives som:

$$(Y_{a+3,98+a} - Y_{a+3,95+a}) \quad (5.13)$$

Vi har definert to ulike differanser i likning (5.12) og likning (5.13). Differansen mellom disse to differansene utgjør dermed differanse-i-differansen, som er estimatet av interesse. Som mål på arbeidsmarkedsdeltakelse benytter vi gjennomsnittlig årlig inntektsnivå. Dette er altså utfallsvariabelen Y i analysen.⁷⁴ Matematisk kan vi trekke likning (5.13) fra likning (5.12) og skrive dette uttrykket som følgende differanse-i-differanse-likning:

$$DD = (Y_{a,98+a} - Y_{a,95+a}) - (Y_{a+3,98+a} - Y_{a+3,95+a}) \quad (5.14)$$

Der den første differansen ($Y_{98+a} - Y_{95+a}$) er forskjellen i lønnsnivå mellom mødre med barn i kontantstøttealder i periodene. Det vil si barn født i 1998 observeres gjennom i perioden 2000-2006 og mødre med barn født i 1995 gjennom perioden 1997-2003. Den andre differansen ($Y_{a+3,98+a} - Y_{a+3,95+a}$) sammenlikner lønn for mødre med barn som er tre år eldre i begge perioder. Mødre med barn født i 1995 observeres gjennom perioden 2000-2006 og mødre med barn født i 1992 gjennom perioden 1997-2003. Differanse-i-differanse-tilnærmingen tar hensyn til eventuell variasjon i lønnsnivå mellom ulike de to periodene og variasjon mellom mødre med eldre og yngre barn i samme to periode.

Ved å sette inn for $a = 2$ i likning (5.14), kan uttrykket skrives som:

$$DD = (Y_{2,00} - Y_{2,97}) - (Y_{5,00} - Y_{5,97}) \quad (5.15)$$

⁷³ 95-mødrene utgjør dermed både «tiltaksgruppe» for perioden før kontantstøtteinnføringen, og «sammenlikningsgruppe» for perioden etter kontantstøtteinnføringen.

⁷⁴ Utfallsvariabelen beskrives nærmere i kapittel 6.2.1.

Da finner vi differanse-i-differansen i året barnet er to år gammelt. Ettersom vi observerer mødrene i en periode på til sammen syv år, substitueres deretter øvrige verdier for a ($a = 3, \dots, a = 8$). Da finner vi differanse-i-differanser-verdiene for de påfølgende seks årene vi observerer, altså når barnet er 3-8 år gammelt.

Identifikasjonsantakelsen er her at ingen makroøkonomiske sjokk, eller andre utenforstående hendelser uavhengig av kontantstøtten vil påvirke mødre med barn i kontantstøttealder og mødre med eldre barn forskjellig. Dette er en kritisk antakelse som må være oppfylt for at ikke resultatene skal bli forventningsskjevne. Antakelsen vil bli brutt dersom endringen i arbeidstilbudet til ulike mødre er forskjellig mellom perioden med og uten kontantstøtte, uavhengig av kontantstøtten.

Foreløpig har vi antatt at mødre med barn født i 1998 og 1995 er sammenliknbare grupper, og at 1995-mødre kan benyttes som erstatning for manglende kontrafaktisk utvikling for mødre med rett til kontantstøtte. Men det kan tenkes at det finnes observerbare (og uobserverbare) kjennetegn mellom gruppene som også kan påvirke deres arbeidsmarkedsdeltakelse forskjellig. For å ta høyde for eventuell variasjon med hensyn til observerbare kjennetegn som påvirker arbeidstilbudet, bør vi i tillegg gjennomføre en regresjonsanalyse for å kontrollere for disse eventuelle forskjellene.⁷⁵ Eksempel på slike kjennetegn, kan være utdanningsnivå, etnisitet, sivil status, mors alder i fødselsåret og tilstedeværelse av eldre barn. Dersom vi finner forskjeller i slike kjennetegn mellom gruppene, kan det bety at eventuelle forskjeller vi finner i arbeidstilbudet skyldes ulike kjennetegn, og at variasjonen vi observeres ikke utgjør den kausale effekten av kontantstøtten.

Differanse-i-differanse-modellen gitt ved likning (5.14) kan estimeres ved hjelp av en regresjonsanalyse, som bygger på regresjonslikningen gitt i likning (5.9) i kapittel 5.1.1. Da vil vi kunne kontrollere for individuelle kjennetegn som kan være forskjellige mellom de ulike mødreutvalgene som observeres:

$$Y_{a,i} = \alpha + \beta \text{alder}_{a,i} + \gamma \text{post}_{98+a,i} + \delta(\text{alder}_{a,i} \cdot \text{post}_{98+a,i}) + \mu \mathbf{Z}_i + \varepsilon_i \quad (5.16)$$

⁷⁵ Vi vil aldri kunne inkludere uobserverbare kjennetegn i analysen. Vi må derfor anta at dersom utvalgene våre er like i observerbare kjennetegn, vil de også være like i de uobserverbare kjennetegnene.

der Y_i er utfallet (lønnsnivå) for mor i når barnet er a år gammelt (for $a = 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8$). $\mathbf{Z}_i$ er en vektor med ulike observerte faktorer som påvirker arbeidstilbudet.⁷⁶ ε_i er et feilledd med uobserverte faktorer som påvirker arbeidstilbudet. Vi inkluderer dummyvariabler for å kunne finne effekten på lønnsnivå av å observeres i de ulike periodene og ha barn i ulike aldersintervall. $alder_{a,i}$ er en dummy som indikerer hvor vidt moren har barn som er a år gammelt i en av periodene. Denne dummyvariabelen tar verdien 1 dersom barnet er 2-8 år og 0 ellers (dvs. dersom barnet er 5-11 år). For perioden etter innføringen av kontantstøtten (2000-2006) gjelder dette dersom barnet er født i 1998 ettersom det da var to år i 2000, tre år i 2001 osv. For perioden før innføringen (1997-2003) gjelder det om barnet er født i 1995, da det var to år i 1997, tre år i 1998 osv. Videre må det inkluderes en dummy, $post_i$, som indikerer om moren observeres i år $1998 + a$. Denne dummyvariabelen tar verdien 1 dersom moren observeres i perioden 2000-2006, og 0 ellers (dvs. dersom hun observeres i 1997-2003). For mødre med små barn var det tilfellet dersom hun fikk barn i 1998, mens for mødre med eldre barn var det dersom hun fikk barn i 1995. Til slutt må det inkluderes et interaksjonsledd, en dummyvariabel som sier noe om moren både har et barn i kontantstøttealder og at hun observeres i kontantstøtteperioden. I likning (5.16) er dette variabelen ($alder_i \cdot post_i$). Dette er altså en interaksjon mellom de to overstående dummyvariablene, og den tar derfor verdien 1 hvis både alders- og årsdummyen er lik 1, og 0 ellers. Koeffisientene foran dummyvariablene utgjør de ulike marginaleffektene. β er effekten på lønn av å ha barn i kontantstøttealder relativt til ikke å ha barn i kontantstøttealder. Denne koeffisienten ventes å være negativ, fordi jeg forventer generelt lavere lønn for småbarnsmødre enn for mødre med eldre barn. Det er fordi mødre med yngre barn i gjennomsnitt er yngre enn mødre med eldre barn, og lønnsnivå øker med økt alder. γ er effekten på lønn av å observeres i kontantstøtteperioden, relativt til ikke å observeres i kontantstøtteperioden. Denne koeffisienten ventes å være positiv, fordi utviklingen i arbeidsmarkedet i perioden tyder på økning i arbeidsmarkedsdeltakelse utover i observasjonsperioden. δ er tiltakseffekten, altså all variasjon i lønn for mødre med barn i kontantstøttealder i kontantstøtteperioden, relativt til de øvrige mødrene. Dersom denne koeffisienten er negativ, betyr det at kontantstøtten har hatt en negativ innvirkning på lønnsnivået til mødre med rett til kontantstøtte.

---

⁷⁶ I vektoren $\mathbf{Z}$ inngår ulike bakgrunnskjennetegn, disse beskrives nærmere i kapittel 6.2.2.

Dersom identifikasjonsantakelsen vår holder, og ingen variabler som ikke inkluderes i analysen påvirker mødre med barn i ulik alder i samme periode forskjellig, vil vi ved hjelp av denne regresjonsanalysen finne den kausale kontantstøtteeffekten på mødres arbeidsmarkedsdeltakelse.⁷⁷ Dette er likevel en streng antakelse, og det er flere mulige innvendinger mot at identifikasjonsantakelsen vil holde i vårt tilfelle.⁷⁸

---

⁷⁷ Forutsatt at mødregruppene vi sammenlikner er sammenliknbare.

⁷⁸ Potensielle problem gjennomgås i kapittel 7.3.

6 Data

Dette kapitlet beskriver datasettet som den empiriske analysen bygger på, og hvordan de ulike utvalgene er definert. Videre inneholder det også en beskrivelse om de viktigste variablene som inngår i analysen, samt deskriptiv statistikk etter innvandrerstatus og landbakgrunn.

Data som benyttes i analysen er hentet fra Forløpsdatabasen-Trygd (FD-Trygd) levert av Statistisk Sentralbyrå, og består av opplysninger innhentet fra ulike offentlige registre koblet sammen med personopplysninger fra ulike offentlige registre.⁷⁹ FD-Trygd inneholder anonymiserte registerdata for hele populasjonen, med opplysninger om blant annet demografi, sysselsettingsstatus og inntektsnivå. Data inneholder informasjon for perioden 1992-2008.

6.1 Utvalget

Som beskrevet i kapittel 5 skal jeg sammenlikne utviklingen i arbeidsmarkedsdeltakelse for mødre med små barn og mødre med eldre barn i to perioder, før og etter kontantstøtteinnføringen. Jeg trekker derfor ut de mødre som hadde toåringer, eller femåringer i enten 1997 eller i 2000. Altså består det totale analyseutvalget av fire forskjellige grupper med mødre som fikk barn i tre ulike år, 1992, 1995 og 1998.⁸⁰ Disse mødrekoortene observeres i en periode på syv år. Utvalget er organisert som et paneldatasett, der de samme mødre observeres gjennom hele perioden. Mødrene som observeres i pre-reformperioden studeres i årene 1997-2003, mens mødre som observeres i post-reformperioden studeres i 2000-2006. Mødrene med små barn observeres fra barnet er to år til året det fyller åtte år. Mødrene med eldre barn observeres fra barnet er fem år til året det fyller elleve år.

Jeg skal sammenlikne langsiktige kontantstøtteeffekter for tre ulike undergrupper av norske mødre: (1) etnisk norske mødre, (2) innvandrer-mødre og (3) ikke-vestlige innvandrer-mødre. Mødre med ikke-vestlig bakgrunn er gruppen jeg er mest interessert i, ettersom disse i liten grad har blitt studert tidligere. De andre to gruppene inkluderes hovedsakelig for å sammenlikne resultatene for ulike grupper av småbarnsmødre. Ikke-vestlige mødre er en andel av utvalget med innvandrer-mødre. Dette er kvinner med bakgrunn fra land i Afrika, Asia, Mellom- og Sør-Amerika og Øst-Europa. Som beskrevet i kapittel 2.1 kom innvandrere

⁷⁹ Jeg har fått tilgang på 10 prosent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) sitt 20-prosentutvalg av FD-Trygd-datasettet.

⁸⁰ 1995-mødrene inngår to ganger, både i tiltaksgruppen (for perioden *før* innføringen av kontantstøtten) og i kontrollgruppen (for perioden *etter* innføringen av kontantstøtten).

fra Øst-Europa som bodde og fikk barn i Norge i løpet av 1990-årene i hovedsak på grunn av flukt og familiegjenforening. Først etter at en del østeuropeiske land inngikk medlemskap i EU, har arbeidsinnvandring blitt en viktigere årsak til innvandringen fra disse landene. Derfor likner denne gruppen trolig mer på andre ikke-vestlige landgrupper for de årene jeg observerer, og har først blitt mer «vestlige» i de senere årene.⁸¹ I tillegg benyttes den samme inndelingen i tidligere publikasjoner som studerer ikke-vestlige innvandrerkvinner og som jeg skal sammenlikne mine resultater med.⁸²

Ettersom utvalget observeres i en periode på syv år, er det begrenset til individer med data tilgjengelig for alle de syv årene. Videre er utvalget er begrenset til kvinner som ikke fikk barn igjen senere i observasjonsperioden.⁸³ Denne begrensningen er nødvendig for å isolere kontantstøtteeffekten fra effekter fra eventuelle senere fødsler. Dersom noen mødre fikk flere barn i løpet av disse årene, vil dette trolig ha innvirkning på deres videre arbeidsmarkedsdeltakelse. Det ville ha forstyrret analysen, ved at noen mødre kunne ha hatt rett til kontantstøtte for et barn de fikk senere i perioden. Ulempen med restriksjonen, er at en del mødre ekskluderes fra analysen og at utvalget blir mindre. Mødre som fikk flere barn i samme fødsel inkluderes kun én gang og ikke per barn. Alderen til mødrene i utvalget strekker seg fra 13 til 51 år. Fordi vi kontrollerer for familieforhold og antall eldre barn, er også kvinner uten registrert informasjon på en eller flere av disse variablene droppet fra utvalget. Fordi mødrene deles inn etter landbakgrunn, blir også kvinner uten registrert fødeland droppet fra analyseutvalget.

6.2 Variabler

I dette kapitlet gjennomgås de sentrale variablene som inngår i analysen, hvilke utvalg de inngår i og hvordan de ulike variablene er definert ut ifra datasettet.⁸⁴

6.2.1 Utfallsvariabel

Det finnes ulike mål på arbeidsmarkedsdeltakelse og på grad av deltakelse. Ulike variabler som kan benyttes som mål kan være antall arbeidstimer, fulltids- og deltidssysseting og

---

⁸¹ Jeg har likevel gjort analysen både også for ikke-vestlige kvinner uten østeuropeiske innvandrerkvinner inkludert i utvalget.

⁸² For eksempel Naz (2010) og Hardoy and Schøne (2008), som ble beskrevet nærmere i kapittel 4.

⁸³ Som vil si at mødre som fikk barn i 1992 ikke er registrert med fødsler i perioden 1997-2003, mødre som fikk barn i 1995 ikke er registrert med fødsler i 1997-2006 og mødre som fikk barn i 1998 ikke fikk barn i 2000-2006.

⁸⁴ For hvordan variablene ser ut i datasettet, se kapittel 6.3.

lønnsinntekt.⁸⁵ I denne analysen har jeg tilgjengelig data om variabelen *årlig lønnsinntekt* målt i 2006-kroner. Denne benyttes som avhengig variabel i min analyse.⁸⁶ Store endringer i et individs lønnsnivå, tyde på endringer i tilpasningen i arbeidsmarkedet. Hvis en mor reduserer sin arbeidsmarkedsdeltakelse, eller trer helt ut av arbeidsmarkedet, vil dette ha en negativ innvirkning på hennes lønnsnivå. Drange & Rege (2013) benytter også blant annet en lønnsvariabel som utfallsvariabel, noe som gjør det enklere å sammenlikne mine resultater med deres analyser.

6.2.2 Bakgrunnsvariabler

Vi er interessert i å måle den kausale kontantstøtteeffekten. Derfor må det kontrolleres for andre forskjeller mellom gruppene som ikke skyldes kontantstøtteordningen. Bakgrunnsvariablene kan deles inn i to grupper. Den første gruppen består av ulike dummyvariabler for å kontrollere for effekter av å ha eldre i forhold til yngre barn, og av å observeres i den ene i forhold til den andre perioden, og et interaksjonsledd som måler kontantstøtteeffekten. Den andre gruppen er øvrige variabler som er uavhengige av kontantstøtteordningen og som inkluderes for å kontrollere for ulike kjennetegn hos de ulike gruppene som observeres.

Mødre med eldre og yngre barn som observeres i den samme perioden kan ha kjennetegn og egenskaper som gjør at de har forskjeller i lønnsnivå. For å fange opp nivåforskjeller mellom ulike mødre, inkluderer vi et sett med *aldersdummyer*.⁸⁷ Disse indikerer hvor vidt moren har yngre barn i en av periodene, altså om barnet er to år i det første observasjonsåret, tre år i det neste året, osv. Aldersdummyene tar verdien 1 dersom moren har yngre barn, 0 ellers. Ved å inkludere aldersdummyer kontrollerer vi for lønnsforskjeller mellom mødre med yngre barn og mødre med eldre barn i samme periode. Ettersom jeg observerer mødre i en periode på syv år, inkluderer til sammen syv aldersdummyer, for om moren har barn i alderen 2-8 år i en av periodene.

Videre kan det tenkes at det eksisterer lønnsforskjeller mellom ulike tidsperioder. Fordi de ulike utvalgene i analysen observeres i ulike perioder, må vi ta hensyn til eventuelle tidstrender. Vi inkluderer derfor ulike *årsdummyer* i analysen som indikerer om moren

---

⁸⁵ Disse variablene inngår som utfallsvariabel i flere andre studier, for eksempel Hardoy and Schøne (2008) og Drange and Rege (2013).

⁸⁶ Variabelen *wlohn*, som er summen av yrkesinntekt og næringsinntekt.

⁸⁷ Disse er definert som *alder₂* til *alder₈* i analysen i kapittel 7.1.

observeres i perioden før eller etter kontantstøtteinnføringen.⁸⁸ Årsdummyene tar verdien 1 dersom individet observeres i kontantstøtteperioden, 0 ellers. Disse kontrollerer for tidstrender, altså eventuelle lønnsforskjeller mellom de to periodene som er uavhengige av barnets alder. I tillegg til årsdummyer for hvert av de syv årene i perioden 2000-2006, må vi i tillegg inkludere ytterligere to årsdummyer for årene 1998 og 1999, for å kontrollere for tidsforskjeller i disse årene.

Effekten av både å ha yngre barn og å observeres i perioden etter kontantstøtteinnføringen er interaksjonen mellom de to overnevnte dummyvariablene.⁸⁹ Vi inkluderer disse interaksjonsleddene, som utgjør dermed kontantstøtteeffekten. Det inkluderes en *interaksjonsdummy* for hvert av de syv årene i observasjonsperioden. Interaksjonsdummyene tar verdien 1 dersom aldersdummyer og periodedummyer begge er lik 1, 0 ellers.

Som tidligere nevnt kan det tenkes at det finnes andre observerbare eller uobserverbare forskjeller mellom mødregruppene som studeres. Dersom ikke disse inkluderes i analysen, vil de havne i feilledet, noe som vil gi forventningsskjevne estimat. For å kontrollere for ulike gruppekarakteristikk, inkluderes noen bakgrunnskjennetegn for de ulike utvalgene. Disse bakgrunnsvariablene vil variere for de ulike gruppene som analyseres.

En variabel som er med for alle de tre utvalgene er en *aldersvariabel* for mors alder i fødselsåret.⁹⁰ Det antas at morens arbeidsmarkedsdeltakelse øker med økt alder. For å kontrollere om det er en lineær sammenheng mellom alder og lønnsnivå, inkluderes også variabelen *alder*².

Variabelen *familieforhold* er en kategorisk variabel som kan ta verdiene 0-2. Denne sier noe om lønnsforskjeller mellom mødre som er samboere eller aleneforsørgere relativt til å være gift.⁹¹

Tilstedeværelse av eldre barn er også viktig å kontrollere for. Eventuelle barn mødrene har fra før hun fikk barn i et av observasjonsårene, inkluderes i variabelen *tilstedeværelse av eldre*

⁸⁸ Disse er definert som $\hat{a}_{00}$ til $post_{06}$ i analysen i kapittel 7.1.

⁸⁹ Disse er definert som $alder_2 * post_{00}$ til $alder_8 * post_{06}$ i analysen i kapittel 7.1.

⁹⁰ Denne variabelen, *alder* er definert ved å trekke fra morens fødselsår, f_aar fra året hun fikk barn f_aar_barn

⁹¹ Denne variabelen, *familie*, er laget basert på informasjon i variabelen *famtype1* i FD-trygd-datasettet

barn. Denne variabelen er kategorisk og tar verdier mellom 0-8.⁹² Den sier altså noe om effekten av å ha 1-8 eldre barn, relativt til ikke å ha eldre barn. Som tidligere nevnt er utvalget begrenset til mødre som ikke fikk barn i de påfølgende syv årene, derfor er ikke tilstedeværelse av yngre barn nødvendig å kontrollere for.

For de etnisk norske mødrene inkluderes en *utdanningsvariabel*. Dette er en kategorisk variabel som sier noe om mødrenes utdanningsnivå.⁹³ Variabelen tar verdier mellom 0-4, der basiskategorien 0 er utdanningsnivå tilsvarende videregående skole. Verdien 1 er grunnskole, 2 er videregående inkludert påbygg, 3 er høyere utdanning (til og med 3 år) og 4 er høyere utdanning (over 3 år). Det er nærliggende å anta en positiv korrelasjon mellom utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse, og utdanning bør derfor kontrolleres for i analysen. Denne utdanningsvariabelen kan likevel ikke benyttes i analysen for innvandrerkvinnene. Det kommer av at det eksisterer svært mangelfulle opplysninger om utdanningsnivå for innvandrerkvinner fra opprinnelseslandet. Det kan derfor tenkes at noen innvandrerkvinner som har utdanning fra før de kom til Norge som står oppført uten registrert utdanning. Derfor har jeg laget en variabel for *registrert utdanning*, en dummy som er lik 1 dersom et individ har registrert utdanning, og 0 ellers. Denne dummyen erstatter variabelen for utdanningsnivå for innvandrerkvinnene. Det betyr ikke at individer uten registrert utdanning ikke har utdanning, men at utdanningsnivået er ukjent. Å ekskludere individ uten registrert utdanning fra analysen ville vært uheldig, ettersom jeg da ville ha mistet svært mange observasjoner. I tillegg er ikke nødvendigvis delen av utvalget med observert utdanning et representativt utvalg for hele utvalget for innvandrerkvinner. Jeg har også laget en dummy for om en etnisk norsk kvinne har *høyere utdanning*. Denne tar verdien 1 dersom et individ har utdanning høyere enn videregående skole, 0 ellers. Denne inkluderes hovedsakelig for å kunne sammenlikne etnisk norske kvinner med lavere utdanningsnivå med innvandrerkvinnene, og se om disse to gruppene likner mer enn innvandrere og alle etnisk norske kvinner.

For innvandrerkvinnene er det også nødvendig å kontrollere for *botid* i Norge. Som beskrevet i kapittel 2.1 øker arbeidsmarkedsdeltakelsen med økt botid for de fleste innvandrergrupper, derfor bør vi undersøke om det også gjelder for utvalget. I likhet med aldersvariabelen inkluderes også her en variabel, *botid*², for å kontrollere for lineær, eller avtakende sammenheng mellom botid og lønnsnivå.

⁹² De kvinnene som hadde flere eldre barn enn 8 er ekskludert fra analysen.

⁹³ Denne variabelen har jeg definert selv fra variabelen *bu_nus* i FD-trygd-datasettet.

Forskjeller mellom innvandrerkvinner med ulik etnisk bakgrunn kontrolleres for i en variabel for *innvandrerbakgrunn*. Denne variabelen er litt forskjellig for utvalget av alle innvandrerkvinner og utvalget for ikke-vestlige innvandrerkvinner, ettersom det er ulike opprinnelsesland som inngår. For alle innvandrere er den definert som en kategorisk variabel som kan ta verdier mellom 0-7. Basiskategorien 0 er Vest-Europa. Videre tar variabelen verdien 1 hvis individet har bakgrunn fra Øst-Europa, 2 hvis Afrika, 3 hvis Asia, 4 hvis Nord-Amerika, 5 hvis Mellom-Amerika, 6 hvis Sør-Amerika, 7 hvis Oseania. Innvandrerbakgrunnsvariabelen for ikke-vestlige innvandrere kan ta verdier mellom 0-4, der 0 er basiskategorien Øst-Europa. Variabelen tar verdien 1 hvis personen er fra Afrika, 2 hvis Asia, 3 hvis Mellom-Amerika og 4 hvis Sør-Amerika.

Norskfødte kvinner med innvandrerforeldre utgjør i denne analysen en del av utvalget med etnisk norske mødre.⁹⁴ For å kontrollere for eventuelle lønnsforskjeller mellom disse og øvrige etnisk norske kvinner inkluderes en dummyvariabel som tar verdien 1 dersom moren er *norskfødt* med innvandrerforeldre, 0 ellers.

6.3 Deskriptiv statistikk

Fordi jeg skal benytte utviklingen til mødre som fikk barn i 1995 som kontrafaktisk utvikling for tiltaksgruppen, mødre som fikk barn i 1998, er det viktig at disse er mest mulig like hverandre. Likeså skal jeg sammenlikne to grupper med eldre barn i de samme periodene, mødre som fikk barn i 1992 og i 1995. Disse to gruppene bør derfor også være så like hverandre som mulig. Dersom ulike grupper av mødre har store forskjeller i bakgrunnskjenntegn, kan det være en årsak til variasjon i arbeidsmarkedsdeltakelse mellom gruppene, og vil forstyrre analysen. For å undersøke om gruppene i analysen er sammenliknbare, gjennomgås ulike kjennetegn for mødre som fikk barn i 1992, 1995 og 1998. Dersom ikke annet er opplyst, tas det utgangspunkt i observasjonen fra det første året moren observeres.⁹⁵ Det betyr at for 1998-mødrene benyttes observasjonen fra år 2000, for 1995-mødrene fra 1997 og for 1992-mødrene for 1997. Alle tabeller og figurer i kapittelet er basert på informasjon hentet ut fra registerdata fra FD-trygd.

⁹⁴ I kapittel 2 ble norskfødte med innvandrere omtalt som en del av innvandrerbefolkningen. Fordi norskfødte mødre kun utgjør en liten andel av mødre i analysen og fordi de på mange måter er mer lik de etnisk norske, inngår de her som en del av utvalget med etnisk norske mødre.

⁹⁵ Det kan tenkes at enkelte bakgrunnskjenntegn (som utdanningsnivå og familieforhold) ikke er konstante gjennom hele observasjonsperioden. Eventuelle endringer i bakgrunnsvariabler i løpet av de syv årene, vil dermed ikke fanges opp i den deskriptive statistikken.

Forskjeller i bakgrunnskjennetegn mellom etnisk norske kvinner, innvandrerkvinner og ikke-vestlige innvandrerkvinner kan forklare noe av forskjellen i lønnsnivå mellom gruppene som analyseres. Det som likevel er viktigere å kartlegge for min analyse, er at det ikke er for stor variasjon i bakgrunnskjennetegn mellom mødre som fikk barn i de ulike fødselsårene innad i mødregruppene. Dette kan påvirke differanse-i-differanse-analysen der vi antar sammenliknbare utvalg. Derfor er det viktig at det ikke er stor variasjon mellom mødre med små barn i de to periodene, altså mødre som fikk barn i 1998 og 1995. Samtidig er det viktig at det ikke er vesentlige forskjeller mellom mødre med eldre barn, altså mødre som fikk barn i 1995 og 1992.

Hele analyseutvalget består av tilsammen 92 789 mødre. Disse er nokså jevnt fordelt mellom de ulike årene. 30 520 av disse kvinnene fikk barn i 1992, 31 330 fikk barn i 1995 og 30 939 fikk barn i 1998.

Utvalgets fordeling mellom etnisk norske, innvandrere, ikke-vestlige og vestlige innvandrere er oppsummert i tabell 7. 83 810 mødre (90,3 %) har etnisk norsk bakgrunn, mens 8979 mødre (9,7 %) har innvandrerbakgrunn.⁹⁶ Utvalgets fordeling mellom etnisk norske og innvandrer-mødre er relativt lik i alle tre årene, men andelen innvandrere øker litt fra 1992 til 1995, og fra 1995 til 1998. Antall ulike opprinnelsesland øker også gjennom perioden, fra 105 i 1992, til 117 i 1995 til 130 i 1998. Dette kan forklares med økningen av innvandrere i befolkningen utover på 1990-tallet, som beskrevet i kapittel 2.1. Totalt for innvandrerutvalget har 5559 mødre (61,9 %) ikke-vestlig bakgrunn, mens de resterende 3420 (38,5 %) har vestlig bakgrunn. Andelen ikke-vestlige innvandrere øker også litt i løpet av de tre årene, fra 59,5 % i 1992, til 62,1 % i 1995, til 63,5 % i 1998. De ikke-vestlige innvandrerne basert på landbakgrunn i de ulike årene er oppsummert i den nederste delen av tabell 7. Som tabellen viser er sammensetningen av landbakgrunner for ikke-vestlige innvandrere relativt lik for alle årene. Andelen fra asiatiske land utgjør den største gruppen av ikke-vestlige innvandrer-mødre i alle de tre årene, og utgjør 61 % av det totale ikke-vestlige mødreutvalget. Andelen reduseres med ca. 4 prosentpoeng fra 1992 til 1995, men øker med ca. 1 prosentpoeng fra 1995 til 1998. Innvandrere fra østeuropeiske land utgjør den nest største ikke-vestlige gruppen, med 18,5 % av det totale utvalget. Andelen øker med ca. 5 prosentpoeng fra 1992 til

---

⁹⁶ For liste over mødre etter landbakgrunn, se tabell A.18 i appendiks A.1.

1995, men reduseres med ca. 2 prosentpoeng fra 1995 til 1998. Mødre fra Afrika utgjør 12,4 % av det totale ikke-vestlige utvalget. Andelen øker gjennom perioden, med ca. 1 prosentpoeng fra 1992 til 1995, og med ca. 3 prosentpoeng fra 1995 til 1998. Andelene fra Mellom- og Sør-Amerika forblir relativt like gjennom perioden, med henholdsvis 1,2 % og 6,8 % av det totale ikke-vestlige mødreutvalget.

Andelen innvandrere fra de ulike verdensdelene som inngår som de ikke-vestlige landene samsvarer i stor grad med fordelingen vist i tabell 2.1 i kapittel 2.1, som viste fordelingen av innvandrere i Norge etter verdensdel i 2010. Det indikerer at vi har et representativt utvalg for alle ikke-vestlige kvinner.⁹⁷ Gruppene i analyseutvalget utgjør stort sett en litt høyere prosentandel av alle innvandrerne enn hva tilfellet var for alle innvandrere i Norge i 2010. For eksempel utgjør utvalget av afrikanske kvinner i gjennomsnitt 12,4 %, mot 10,5 i tabell 2.1. For asiatiske mødre er andelen i utvalget 61 %, dette er vesentlig høyere enn for alle asiatiske kvinner i 2010, som var 32,1 %. Det kan forklares med at gruppene jeg studerer observeres i ulike år på 1990-tallet og at fordelingen kan ha endret seg noe siden det. I tillegg inngår kun småbarnsmødrene i mitt utvalg. Som vi så av fruktbarhetstallene i kapittel 2, ligger disse litt høyere for en del landgrupper som inngår i de ikke-vestlige landene, som Afrika og enkelte land i Asia.

---

⁹⁷ Ideelt sett skulle vi ha sammenliknet utvalget opp mot alle ikke-vestlige småbarnsmødre i observasjonsårene (1992, 1995, 1998).

Tabell 7: Analyseutvalget 1992, 1995, 1998 og totalt, etter landbakgrunn

	1992	1995	1998	Totalt
Individer				
<i>Antall etnisk norske</i>	27 928	28 287	27 595	83 810
(% av totalt individer)	(91,5 %)	(90,3 %)	(89,2 %)	(90,3 %)
<i>Antall innvandrere</i>	2 592	3 043	3 344	8 979
(% av totalt individer)	(8,5 %)	(9,7 %)	(10,8 %)	(9,7 %)
Totalt individer	30 520	31 330	30 939	92 789
(% av totalt individer)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
Innvandrere				
<i>Vestlige innvandrere</i>	1 049	1 152	1 219	3 420
(% av innvandrere)	(40,5 %)	(37,9 %)	(36,5 %)	(38,1 %)
<i>Ikke-vestlige innvandrere</i>	1 543	1 891	2 125	5 559
(% av innvandrere)	(59,5 %)	(62,1 %)	(63,5 %)	(61,9 %)
Totalt Innvandrere	2 592	3 043	3 344	8 979
(% av totalt innvandrere)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
Vestlige innvandrere				
<i>Vest-Europa</i>	818	909	1 013	2740
(% av vestlige innvandrere)	(78,0 %)	(78,9 %)	(83,1 %)	80,1 %)
<i>Nord-Amerika</i>	219	226	194	639
(% av vestlige innvandrere)	(20,9 %)	(19,6 %)	(15,9 %)	18,7 %)
<i>Oseania</i>	12	17	12	41
(% av vestlige innvandrere)	(1,1 %)	(1,5 %)	(1,0 %)	1,2 %)
Tot. vestlige innvandrere	1 049	1 152	1 219	3 420
(% av vestlige innvandrere)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
Ikke-vestlige innvandrere				
<i>Øst-Europa</i>	243	393	392	1 028
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(15,7 %)	(20,8 %)	(18,4 %)	(18,5 %)
<i>Afrika</i>	168	218	305	691
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(10,9 %)	(11,5 %)	(14,4 %)	(12,4 %)
<i>Asia</i>	993	1 118	1 280	3 391
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(64,4 %)	(59,1 %)	(60,2 %)	(61,0 %)
<i>Mellom-Amerika</i>	23	21	25	69
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(1,5 %)	(1,1 %)	(1,2 %)	(1,2 %)
<i>Sør-Amerika</i>	116	141	123	380
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(7,5 %)	(7,5 %)	(5,8 %)	(6,8 %)
Tot. ikke-vestlige innvandrere	1 543	1 891	2 125	5 559
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)

Tabell 8 viser en oversikt over morens alder ved fødsel og antall barn i gjennomsnitt for utvalgene i de ulike årene. Det er veldig små forskjeller i aldersgjennomsnittet, både mellom de tre fødselsårene og mellom de ulike mødregruppene. Gjennomsnittsalderen er 30,2 år for etnisk norske mødre, 30,7 år for alle innvandrer-mødre og 30,4 for ikke-vestlige mødre. Som nevnt i kapittel 6.1 strekker mødrenes alder seg fra 13 til 51 år. Stor variasjon i aldersfordelingen mellom mødre som fikk barn i de ulike årene, ville vært en mulig kilde til variasjon i lønnsnivå mellom utvalgene, men det er ikke tilfellet for dette utvalget.⁹⁸

Siste del av tabell 8 viser gjennomsnittlig antall barn for ulike mødre. Den viser små variasjoner på tvers av fødselsår for alle utvalgene. Det er også små forskjeller mellom ulike mødregrupper, etnisk norske kvinner i utvalget har i gjennomsnitt 1,2 barn, mens innvandrerkvinner har 1,3 barn og ikke-vestlige kvinner har 0,4 barn.

Tabell 8: Gjennomsnittlig alder og antall barn for utvalgene (i 1992, 1995, 1998 og i gjennomsnitt)

	1992	1995	1998	Gj.snitt
Alder¹ (i gjennomsnitt)				
<i>Etnisk norske</i>	29,7	30,2	30,7	30,2
<i>Innvandrere</i>	30,1	30,9	31,2	30,7
<i>Ikke-vestlige innvandrere</i>	30,1	30,4	30,8	30,4
Antall barn² (i gjennomsnitt)				
<i>Etnisk norske</i>	1,2	1,2	1,2	1,2
<i>Innvandrere</i>	1,3	1,3	1,2	1,3
<i>Ikke-vestlige innvandrere</i>	1,4	1,4	1,3	1,4

¹ Morens alder i fødselsåret

² Gjennomsnittlig antall barn basert på fordelingen til variabelen antall eldre barn

Tabell 9 viser en oversikt over familieforhold på tvers av mødregrupper og på tvers av fødselsår. Blant de etnisk norske kvinnene er 56,1 % av mødrene i utvalget gift, 31,2 % er samboere, mens de resterende 12,7 % er aleneforsørgere. Det er en relativt jevn sammensetting på tvers av årene, men andelen gifte og aleneforsørgere synker litt i perioden, mens andelen samboere øker. For innvandrerkvinnene er det en større andel gifte kvinner i forhold til de etnisk norske kvinnene. 74 % av innvandrerkvinnene i utvalget er gift. Andelene samboere og aleneforsørgere ligger lavere enn for de etnisk norske, med henholdsvis 13,3 %

⁹⁸ Aldersfordelingen inngår ikke i tabell 6.2, men jeg har kontrollert at fordelingen mellom de ulike årene kun har mindre variasjon på tvers av fødselsårene.

samboende og 11,7 % aleneforsørgere. Det er forholdsvis små variasjoner mellom årene, men andelen gifte er litt høyere for 1995-mødrene i forhold til de to andre mødregruppene. Av kvinner som fikk barn i 1998 er samboende kvinner ca. 2 prosentpoeng flere enn for de to foregående fødselsårene. Andelen aleneforsørgere er høyest i 1992, og 4 prosentpoeng for kvinnene som fikk barn tre år senere, og ca. 3 prosentpoeng lavere for kvinnene som fikk barn seks år senere. Blant de ikke-vestlige innvandrerkvinnene er andelen gifte høyere enn for de to andre utvalgene, ca. 80,8 % av ikke-vestlige innvandrerkvinner er gifte. Det er størst andel gifte i 1995 og lavest andel gifte i 1992, mellom disse skiller ca. 4 prosentpoeng. Andelen samboende kvinner er vesentlig lavere enn for etnisk norske, og også lavere enn for innvandrere generelt, ca. 6,9 % av de ikke-vestlige kvinnene er samboere. Andelen samboere er høyest i 1998, den er ca. 2 prosentpoeng høyere enn for de to andre mødregruppene. Andelen aleneforsørgere blant ikke-vestlige innvandrerkvinner samsvarer i større grad med øvrige kvinner, og andelen utgjør ca. 12,4 % av utvalget. Det er størst andel aleneforsørgere i 1992 og lavest andel aleneforsørgere i 1995, det skiller i underkant av 4 prosentpoeng.

Tabell 9: Familieforhold for utvalgene (i 1992, 1995, 1998 og totalt)

	1992	1995	1998	Totalt
Familieforhold				
<i>Etnisk norske</i>				
Gifte	16 609	15 716	14 676	47 001
(% av utvalget)	(59,5 %)	(55,6 %)	(53,2 %)	(56,1 %)
Samboere	7 185	9 040	9 954	26 179
(% av utvalget)	(25,7 %)	(32,0 %)	(36,1 %)	(31,2 %)
Aleneforsørgere	4 134	3 531	2 965	10 630
(% av utvalget)	(14,8 %)	(12,5 %)	(10,7 %)	(12,7 %)
Totalt	27928	28287	27595	83810
(% av utvalget)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
<i>Innvandrere</i>				
Gifte	1 898	2 344	2 487	6 729
(% av utvalget)	(73,2 %)	(77,0 %)	(74,4 %)	(74,9 %)
Samboere	333	393	469	1 195
(% av utvalget)	(12,8 %)	(12,9 %)	(14,0 %)	(13,3 %)
Aleneforsørgere	361	306	388	1 055
(% av utvalget)	(13,9 %)	(10,1 %)	(11,6 %)	(11,7 %)
Totalt	2592	3043	3344	8 979
(% av utvalget)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
<i>Ikke-vestlige innvandrere</i>				
Gifte	1 213	1 557	1 720	4 490
(% av utvalget)	(78,6 %)	(82,3 %)	(80,9 %)	(80,8 %)
Samboere	105	128	148	381
(% av utvalget)	(6,8 %)	(6,8 %)	(7,0 %)	(6,9 %)
Aleneforsørgere	225	206	257	688
(% av utvalget)	(14,6 %)	(10,9 %)	(12,1 %)	(12,4 %)
Totalt	1 543	1 891	2 125	5 559
(% av utvalget)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)

Tabell 10 viser en oversikt over andelen med registrert utdanning for etnisk norske, for innvandrere og ikke-vestlige innvandrere. Blant de etnisk norske mødrene er det svært få kvinner uten registrert utdannelse, disse utgjør kun ca. 0,3 % av hele utvalget. Disse kvinnene er med i den enkle analysen, men droppes fra analysen med bakgrunnsvariabler. Det betyr at analysen med bakgrunnsvariabler består av 275 færre kvinner enn analysen uten bakgrunnsvariabler. For alle innvandrerkvinner som fikk barn i de tre ulike årene, har ca. 80 % utdanningsinformasjon, mens de resterende 20 % har ikke registrert utdanning. Denne

andelen består både av kvinner uten utdanning og kvinner med utdanning, men som ikke er registrert i norske registre. Blant alle de ikke-vestlige innvandrerkvinnene, har 22,4 % ingen registrert utdanning. Andelen er høyest i 1992, da hadde 25,3 % av ikke-vestlige mødre ingen registrert utdanning. Som tidligere nevnt er ikke registrert utdanningsinformasjon for innvandrerbefolkningen i Norge fullstendig. Dessuten er innvandrerutvalgene relativt små. For ikke å få enda mindre utvalg, og i tillegg risikere å få forventningsskjevne estimat, droppes ikke observasjoner uten registrert utdanning fra analysen. Det kontrolleres i stedet for om individet har registrert utdanning i analysen.

Tabell 10: Andel med registrert utdanning for utvalgene (i 1992, 1995, 1998 og totalt)

	1992	1995	1998	Totalt
Registrert utdanning				
<i>Etnisk norske</i>				
Registrert utdanning (i antall)	27 813	28 202	27 520	83 535
(% av utvalget)	(99,6 %)	(99,7 %)	(99,7 %)	99,7 %)
Ikke registrert utdanning (i antall)	115	85	75	275
(% av utvalget)	(0,4 %)	(0,3 %)	(0,3 %)	(0,3 %)
Totalt etnisk norske	27 928	28 287	27 595	83 810
(% av etnisk norske)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
<i>Innvandrere</i>				
Antall med registrert utdanning	2 028	2 383	2 710	7 121
(% av utvalget)	(78,2 %)	(78,3 %)	(81,0 %)	(79,3 %)
Antall uten registrert utdanning	564	660	634	1 858
(% av utvalget)	(21,8 %)	(21,7 %)	(19,0 %)	(20,7 %)
Totalt innvandrere	2 592	3 043	3 344	8 979
(% av innvandrere)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)
<i>Ikke-vestlige innvandrere</i>				
Antall med registrert utdanning	1 153	1 459	1 702	4 314
(% av utvalget)	(74,7 %)	(77,2 %)	(80,1 %)	(77,6 %)
Antall uten registrert utdanning	390	432	423	1 245
(% av utvalget)	(25,3 %)	(22,8 %)	(19,9 %)	(22,4 %)
Totalt ikke-vestlige innvandrere	1 543	1 891	2 125	5 559
(% av ikke-vestlige innvandrere)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)

I analysen av etnisk norske kvinner betinges utvalgene på utdanningsnivå. Derfor er det nødvendig å sammenlikne utdanningsnivå i for mødre som fikk barn i 1992 sammenliknet med de som ble mødre i 1995 eller 1998 for å se om fordelingen er tilnærmet lik. Som vi kan

se av tabell 11, øker andelen med høyere utdanning gjennom perioden. I 1992 er andelen ca. 25,2 %, i 1995 var andelen økt til 28,7 % og i 1998 var den økt ytterligere, til 33 %. Det betyr at mødre som fikk barn i 1998 og som er eneste mødregruppe med rettigheter til kontantstøtte hadde noe høyere gjennomsnittlig utdanningsnivå enn sammenlikningsgruppene fra 1992 og 1995. Det er likevel ikke større forskjell enn ca. 5 prosentpoeng mellom mødre som fikk barn i 1998 og 1995 og ca. tre prosentpoeng mellom mødre som fikk barn i 1995 og 1992. At forskjellen er større mellom mødre som fikk barn i 1992 og 1998 er ikke like vesentlig, ettersom disse mødre ikke inngår i samme sammenlikningsgrupper. Selv om det ikke inkluderes i analysen har jeg også sammenliknet utdanningsnivå for innvandrerne med registrert utdanning. Det er også mellom innvandrere en relativt lik fordeling mellom andelen med høyere og lavere utdanning for mødre som fikk barn i de tre ulike årene. Det tyder derfor på at innvandrergruppene er sammenliknbare når det gjelder utdanningsnivå.

Tabell 11: Andel med høyere utdanning for etnisk norske (i 1992, 1995, 1998 og totalt)

	1992	1995	1998	Totalt
Høyere utdanning¹				
<i>Etnisk norske</i>				
Høyere utdanning	7 010	8 104	9 091	24 205
(% av etnisk norske med registrert utdanning)	(25,2 %)	(28,7 %)	(33,0 %)	(29,0 %)
Ikke høyere utdanning	20 803	20 098	18 429	59 330
(% av etnisk norske med utdanning)	(74,8 %)	(71,3 %)	(67,0 %)	(71,0 %)
Totalt etnisk norske m/ registrert utdanning	27 813	28 202	27 520	83 535
(% av etnisk norske med registrert utdanning)	(100,0 %)	(100,0 %)	(100,0 %)	(100,0 %)

¹ Høyere utdanning = VGS inkl. påbygg og universitets/høgskoleutdanning, andeler av de med registrert utdanning

Norskfødte med innvandrerforeldre inkluderes som nevnt i utvalget med etnisk norske mødre. Det kan likevel være forskjeller mellom disse og øvrige etnisk norske kvinner, noe som er viktig å kontrollere for i analysen. Dersom andelen norskfødte varierer mellom årene som observeres, kan dette medføre skjevhet i resultatene. Som tabell 12 viser, er det svært liten variasjon mellom andelen norskfødte med innvandrerforeldre som fikk barn i de ulike årene. Andelen øker litt gjennom perioden, fra 3,4 % for mødre i 1992 til 4,0 % for mødre i 1998.

Tabell 12: Andelen norskfødte blant utvalget med etnisk norske (i 1992, 1995, 1998 og totalt)

	1992	1995	1998	Totalt
Norskfødte¹				
<i>Etnisk norske</i>				
Norskfødte u/innvandrerbakgrunn	26 972	27 199	26 498	80 669
(% av utvalget)	(96,6 %)	(96,2 %)	(96,0 %)	(96,3 %)
Norskfødte m/innvandrerbakgrunn	956	1 088	1 097	3 141
(% av utvalget)	(3,4 %)	(3,8 %)	(4,0 %)	(3,7 %)
Totalt etnisk norske	27 928	28 287	27 595	83 810
(% av utvalget)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)

¹ Norskfødte = norskfødte personer av utenlandske foreldre (gjelder kun etnisk norske mødre)

Botiden for innvandrere er også en faktor som kan påvirke arbeidstilbudet. Denne er beregnet som gjennomsnittlig antall år boende i Norge i fødselsåret. Som tabell 13 viser, var det små variasjoner for innvandrerkvinner som fikk barn i de ulike årene. For kvinner med innvandrerbakgrunn som fikk barn i 1992 var gjennomsnittlig botid 9,1 år. For mødre som fikk barn i 1995 var botiden i snitt 9,5 år, og for mødre som fikk barn i 1998 var den 9,9. For ikke-vestlige mødre var botiden litt kortere sammenliknet med innvandrer-mødrene generelt. Det var også en litt større forskjell mellom ulike ikke-vestlige mødre enn for alle innvandrere. Det var en økning fra en gjennomsnittlig botid fra 6,2 i 1992. Fra 1992 til 1995 økte botiden med ca. 1 år, og botiden økte med ytterligere 1 år fra 1995 til 1998. Det kan likevel ikke sies å være store forskjeller i botiden for ikke-vestlige innvandrerkvinner.

Tabell 13: Botid i Norge for innvandrerutvalgene (i 1992, 1995, 1998 og i gjennomsnitt)

	1992	1995	1998	Gj.snitt
Botid i Norge¹ (antall år i gjennomsnitt)				
<i>Innvandrere</i>	9,1	9,5	9,9	9,5
<i>Ikke-vestlige innvandrere</i>	6,2	7,0	7,9	7,0

¹ Botid = antall år bosatt i Norge i fødselsåret

6.4 Lønnsutviklingen over tid

Det kan være interessant å se på utviklingen til den avhengige variabelen i analysen gjennom observasjonsperioden. Forskjeller i lønnsutviklingen for etnisk norske kvinner, innvandrerkvinner og ikke-vestlige innvandrerkvinner vil indikere nivåforskjeller i lønn mellom mødre av ulik etnisitet. Det er også interessant å undersøke om det finnes lønnsforskjeller mellom mødre i ulike år og mellom mødre med barn i ulike alder innad i de ulike utvalgene.

Utviklingen i gjennomsnittlig årlig lønnsinntekt gjennom observasjonsperioden for de tre mødreutvalgene illustreres i figur 6 til 8.⁹⁹ Som beskrevet i kapittel 5 har vi for alle utvalgene to tiltaksgrupper med små barn (2-8 år) i to ulike perioder (1997-2003 og 2000-2006), og to kontrollgrupper med eldre barn (5-11 år) i de samme periodene. Differansen mellom lønnsnivåene til tiltaksgruppene utgjør den første differansen i differanse-i-differanse-analysen. Differansen mellom lønnsnivåene til kontrollgruppene utgjør den andre differansen. Differansen mellom disse differansene er differanse-i-differansen. Mødre med yngre barn som observeres i perioden etter innføringen av kontantstøtte, var mødre som fikk barn i 1998. Deres utvikling vises i den blå kurven i figur 6.1-6.3. Mødre med barn yngre barn før innføringen, var mødre som fikk barn i 1995. Deres utvikling vises i den røde kurven. Mødre med eldre barn i perioden etter innføringen av kontantstøtten, var også mødre som fikk barn i 1995. Deres utvikling vises i den grønne kurven.¹⁰⁰ Mødre med eldre barn før innføringen, var mødre som fikk barn i 1992. Deres utvikling vises i den lilla kurven. Forskjellene mellom tiltaksgruppene og mellom kontrollgruppene fanger opp lønnsforskjellene mellom mødre med barn i samme alder i ulike perioder. Forskjellene mellom tiltaksgruppe og kontrollgruppe i samme periode fanger opp nivåforskjeller mellom mødre med eldre i forhold til yngre barn.

Figur 6 viser utviklingen i gjennomsnittslønn i de to periodene for utvalget med etnisk norske mødre. For alle gruppene er det en økning i lønnsnivå gjennom årene 1997-2006, etter hvert som barna blir eldre. Årlig gjennomsnittsinntekt i begynnelsen av perioden ligger litt over 100 000 kr, og i løpet av perioden nærmer den seg 250 000 kr.¹⁰¹ De første årene er

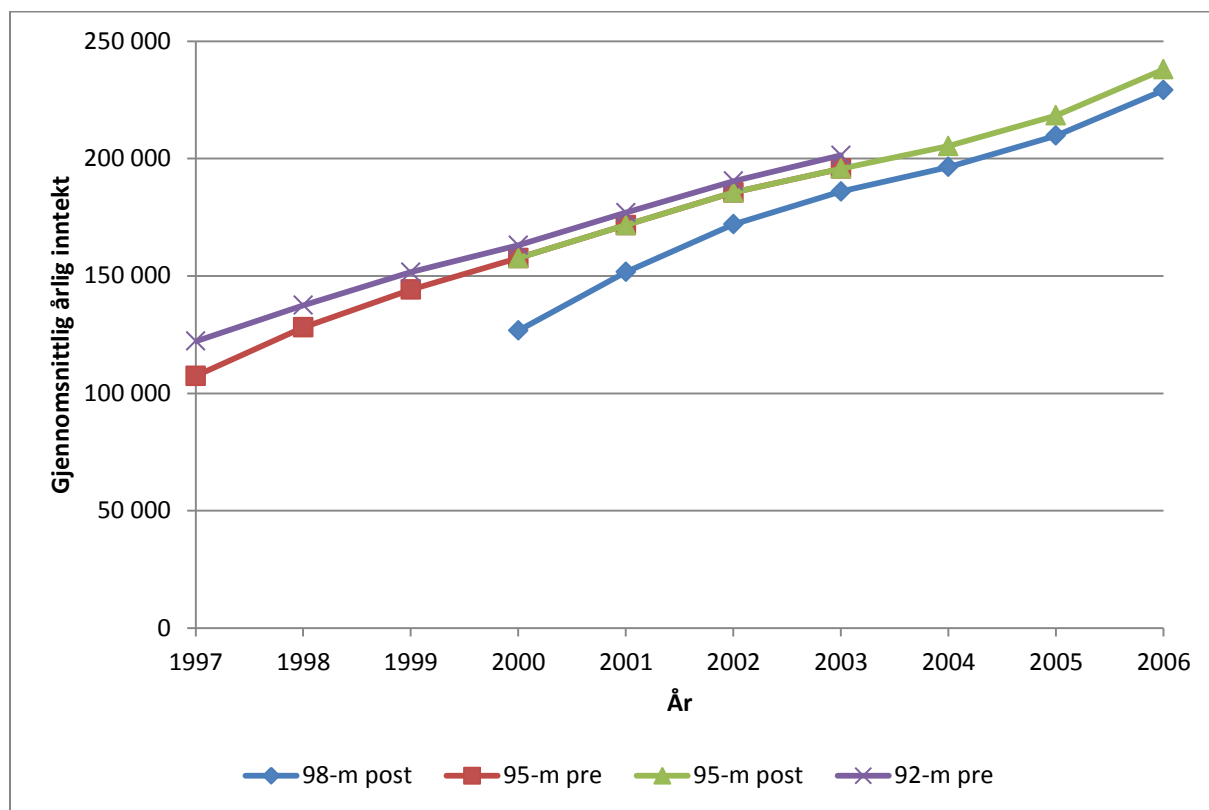
⁹⁹ Gjennomsnittsverdier for den avhengige variabelen i analysen. Beregninger er gjort fra datasettet.

¹⁰⁰ Fordi 1995-mødrene observeres to ganger, er observasjonene for årene 2000-2003 identiske både når 1995-mødrene er tiltaksgruppe og når de er kontrollgruppe. Derfor overlapper den røde og den grønne kurven i figurene.

¹⁰¹ Årlig gjennomsnittsinntekter er lavere enn gjennomsnittlig lønnsnivå. Det kommer av at noen observasjoner i utvalget ikke er i arbeid, og derfor ikke har yrkesinntekt. Det trekker gjennomsnittslønn for utvalgene ned.

utviklingen nokså jevn fra år til år, mens i årene etter 2003 er økningen avtakende for både tiltaksgruppen med små barn og kontrollgruppen med eldre barn. Dersom vi sammenlikner mødre med små barn, er det tydelig at småbarnsmødre i 2000-2006 (blå kurve) har et høyere lønnsnivå enn småbarnsmødre i årene 1997-2003 (rød kurve). Tilsvarende er lønnsnivå høyere for mødre med eldre barn i perioden etter innføringen (grønn kurve) enn for mødre med barn i samme alder før innføringen (lilla kurve). Dette kan for eksempel skyldes ulik konjunktursituasjon i de to periodene og naturlig lønnsutvikling gjennom årene 1997-2006. De to gruppene i perioden før innføringen, og de to gruppene i perioden etter innføringen følger samme trend, men det eksisterer nivåforskjeller mellom mødre med eldre og yngre barn i begge periodene. Mødre med eldre barn har i begge perioder et høyere lønnsnivå enn mødre med yngre barn. For mødre som observeres etter kontantstøtteinnføringen er avstanden størst i begynnelsen av perioden, i årene 2000-2002. Lønnsnivået for mødre med yngre barn konvergerer mot nivået for eldre mødre og stabiliserer seg mot slutten av perioden på et litt lavere nivå. Det er også størst nivåforskjell mellom tiltaksgruppe og kontrollgruppe i den andre perioden de første årene, men denne avstanden er mindre enn for de to gruppene som observeres etter kontantstøtten. År 2000 og 2001 er de to årene 1998-mødrene har rettigheter til å motta kontantstøtte. Her er avstanden mellom mødre med barn i ulik alder vesentlig større enn i 1997 og 1998 for mødre fra perioden før. Det kan derfor se ut til fra figur 6 at det er en større lønnsforskjell mellom mødre med eldre og yngre barn etter kontantstøtteinnføringen enn for tilsvarende mødregrupper noen år tidligere.

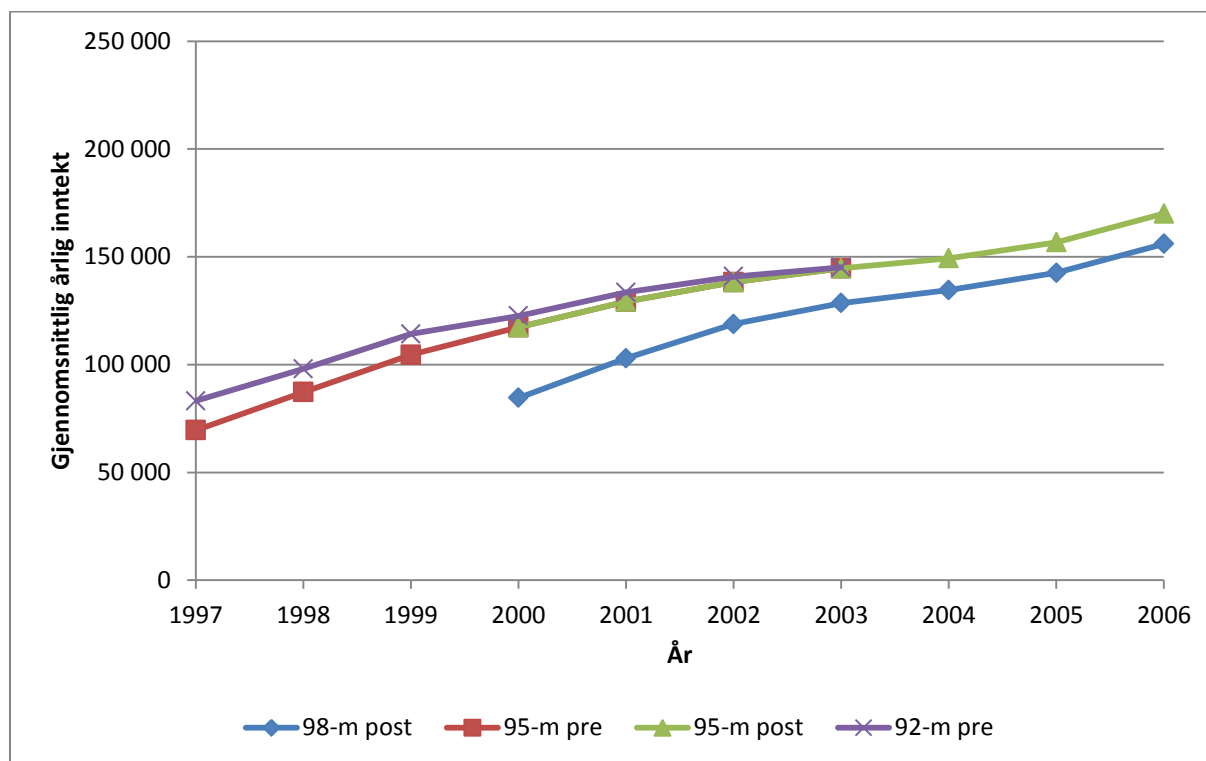
Figur 6: Gjennomsnittslønn, etnisk norske mødre, 1997-2006

Figur 7 viser tilsvarende utvikling for utvalget med innvandrer-mødre. Også for innvandrer-mødre ser vi de samme tendensene som for etnisk norske mødre. Det er en økning i gjennomsnittlig lønnsnivå for alle gruppene i perioden 1997-2006. Nivået ligger litt lavere i hele perioden sammenliknet med etnisk norske mødre. I begynnelsen av perioden ligger gjennomsnittlig lønnsnivå på rundt 70 000-80 000 kr, mens nivået øker til ca. 160 000 kr i slutten av perioden.¹⁰² Også for innvandrer-mødre er lønnsøkningen størst i begynnelsen av perioden, og flater mer ut i siste halvdel av perioden. Nivåforskjellen mellom mødre med barn i ulike aldre innad i samme periode er større for gruppene som observeres etter innføringen av kontantstøtten, enn for mødrene i perioden før. For gruppene i perioden før kontantstøtten konvergerer lønnsnivå for mødre med yngre barn mot nivået for mødre med eldre barn. For mødre i perioden etter kontantstøtten er det nivåforskjeller gjennom hele perioden. Også for innvandrer-mødrene er avstanden størst i kontantstøtteårene 2000-2002, men det er en relativt stor avstand også i årene etter. Dette kan tyde på at kontantstøtten hadde en langsiktig innvirkning på lønnsnivået for småbarnsmødre med innvandrerbakgrunn.

¹⁰² Det kan for eksempel skyldes at innvandrere har jobber med lavere lønnsnivå og at flere i utvalget ikke arbeider og dermed heller ikke har yrkesinntekt.

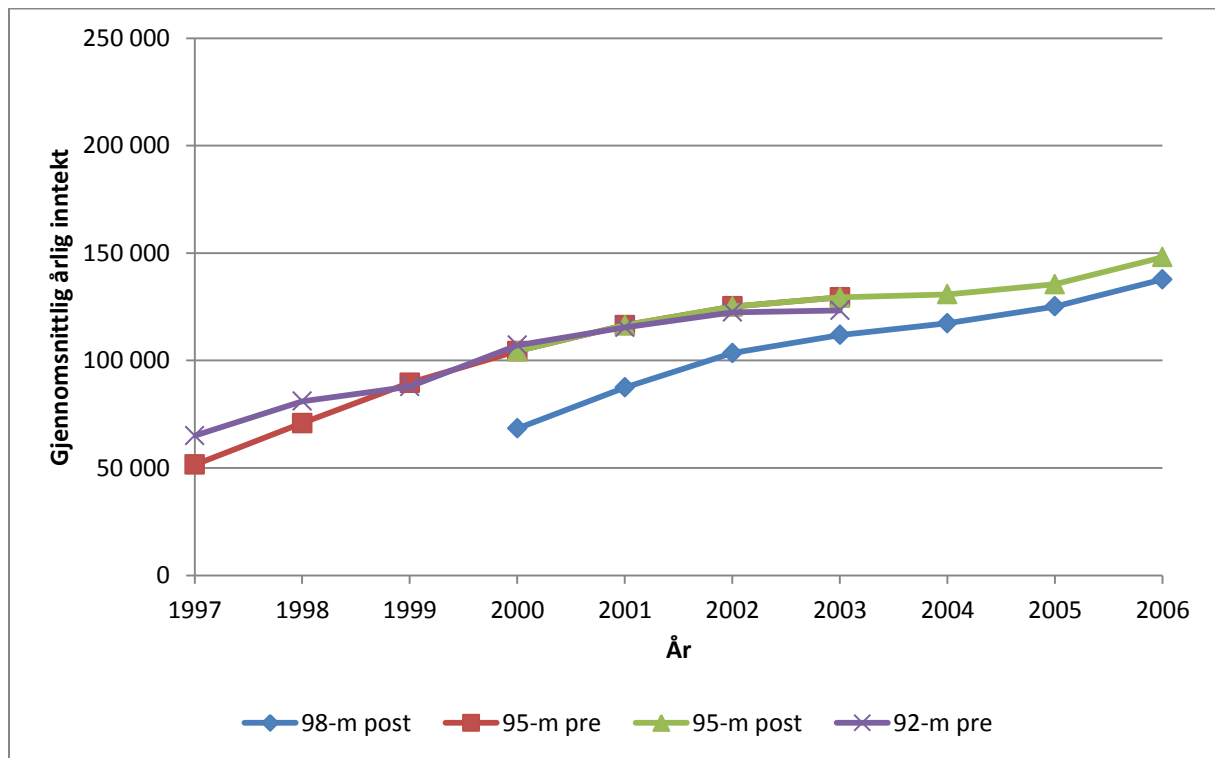
Figur 7: Gjennomsnittslønn, innvandrermodre, 1997-2006

For utvalget med de ikke-vestlige innvandrerkvinnene, som er vist i figur 8, ser vi den samme trenden i lønnsutvikling gjennom perioden 1997-2006 som for de to foregående mødreutvalgene. Gjennomsnittlig lønnsnivå ligger lavere i hele perioden enn for de øvrige mødregruppene. I begynnelsen av perioden ligger lønnsnivået på rundt 50 000-60 000 kr i året, mens i utgangen av perioden er nivået steget til i underkant av 150 000 kr. Hvis vi sammenlikner tiltaksgrupper i begge perioder, har mødre med småbarn i kontantstøtteperioden litt høyere lønnsnivå enn mødre med barn i samme alder før kontantstøtten. Denne forskjellen reduseres utover i periodene og de siste årene er det kun små nivåforskjeller mellom gruppene. For mødre med eldre barn er det større tidsforskjeller gjennom alle observasjonsårene. Nivåforskjellene mellom mødre med barn i ulik alder er litt forskjellig for de ikke-vestlige innvandrerkvinnene i de to periodene. I perioden før kontantstøtten ble innført var det en nivåforskjell de første to årene, men i 2003 tar mødre med yngre barn tar igjen lønnsnivået mødre med eldre barn. I perioden etter innføringen er det derimot en nivåforskjell for alle årene, størst i de første årene, men mødre med yngre barn har et lavere lønnsnivå i alle årene som observeres. Fra figur 8 kan det derfor se ut til å være langsiktige kontantstøtteeffekter på lønnsnivå også for ikke-vestlige innvandrerkvinner.

Figur 8: Gjennomsnittslønn, ikke-vestlige innvandrermodre, 1997-2006

7 Empirisk analyse og resultater

I dette kapittelet presenteres den empiriske analysen og resultater. I kapittel 7.1 legges funnene fra de tre analyseutvalgene frem, for etnisk norske kvinner, innvandrerkvinner og innvandrerkvinner med ikke-vestlig bakgrunn. I kapittel 7.2 oppsummeres hovedfunnene fra de tre analysene. Til slutt i kapittel 7.3 gjennomgås noen utfordringer med metoden og potensielle feilkilder i analysen.

7.1 Estimering av kontantstøtteeffekter

For alle utvalgene fanges alderseffekter av å ha barn i kontantstøttealder (2-8 år) i en av periodene opp i *aldersdummyene*. Videre kommer tidseffekter av å observeres i kontantstøtteperioden (2000-2006) frem gjennom *årsdummyene*.¹⁰³ Variablene av særlig interesse er *interaksjonsdummyene* som viser effekten av å ha barn i kontantstøttealder i kontantstøtteperioden – kontantstøtteeffekten på småbarnsmødres gjennomsnittlige årlige arbeidsinntekt.

I tabell 14 til 16 presenteres resultatene av regresjonsanalysene for de tre ulike gruppene av mødre, etnisk norske, innvandrerkvinner og ikke-vestlige innvandrerkvinner. For alle utvalgene er det gjort regresjonsanalyser med og uten bakgrunnsvariabler. Disse variablene er noe forskjellige for de tre utvalgene, som beskrevet i kapittel 6.2.2. Når jeg videre beskriver resultatene vist i tabell 14 til 16 vil jeg først og fremst omtale koeffisientene til interaksjonsleddene, og fokusere på resultatene fra regresjonsmodellen med kontrollvariabler. Deretter vil jeg kort nevne bakgrunnsvariablenes innvirkning på mødrenes lønnsnivå.

Tabell 14 viser resultatene fra analysen for etnisk norske mødre. Den første kolonnen viser resultater uten kontrollvariabler. Dette utvalget består av 83 810 kvinner som alle observeres gjennom hele perioden på syv år.¹⁰⁴ Den neste kolonnen viser analysen med alle etnisk norske kvinner når kontrollvariabler inkluderes. Dette utvalget er litt mindre, og består av 83 535 individer.¹⁰⁵ Som vi kan se av tabell 14, er alle de estimerte koeffisientene til settet av interaksjonsdummyer negative. Det tyder på at det er en negativ effekt av kontantstøtten på mødrenes årlige lønnsinntekt i alle de syv observasjonsårene. Det første året er

¹⁰³ Som nevnt i kapittel 6.2.2 har vi kontrollert for tidsforskjeller i 1998 og 1999, men fordi disse to årene ikke inngår i «kontantstøtteperioden» inkluderes ikke disse to årsdummyene i tabell 14 til 16.

¹⁰⁴ I tabellene indikerer *N observasjoner* antall observasjoner totalt, mens *N individer* er antall unike individer inkludert i analysen.

¹⁰⁵ Det skyldes at individer uten utdanning er droppet fra analysen, som beskrevet i kapittel 6.1.

lønnsreduksjonen som følge av kontantstøtten på ca. 29 000 kr. Når barnet er tre år, ligger på ca. 23 000 kr, deretter rundt 18 000 og 17000 i årene etter. I de siste tre årene er effekten mindre negativ, og rundt 4000 kr i hvert av disse årene. Effekten ser altså ut til å være sterkest i begynnelsen av perioden, særlig i de to første årene. Etter hvert som barnet blir eldre, reduseres effekten gradvis. At effekten er størst i de to første årene, er ikke veldig overraskende, ettersom dette er årene hvor barnet kvalifiserer til kontantstøtte. Likevel gir resultatene en indikasjon på at det er en vedvarende, negativ effekt også når moren ikke lenger kan motta støtte. Når det kontrolleres for ulike kjennetegn ved mødrene er den negative kontantstøtteeffekten forsterket sammenliknet med resultatene fra den enkle analysen. Resultatene blir også mer statistisk signifikante de siste tre årene når det inkluderes kontrollvariabler i analysen, da er alle resultater signifikante på 0,1 %-nivå.

De to siste kolonnene viser resultatene for mødre med henholdsvis lav og høy utdanning. Utvalget med lavt utdannede mødre består av 59 330 kvinner (ca. 70 %) mens de resterende 24 205 mødrene har høyere utdanning. For mødre med lav utdanning er effekten nokså lik som for utvalget for alle de etnisk norske mødrene de første årene, men resultatene tyder på en litt høyere effekt for lavt utdannede i årene etter at barnet er fylt 6 år, altså i de siste tre årene av observasjonsperioden. Da tilsier effekten en årlig lønnsreduksjon på mellom 5-6000 kr. Disse resultatene er også mer signifikante, noe som tyder på at det i særlig grad er kvinner med lavere utdanning som reduserer sin arbeidsmarkedsdeltakelse. For mødre med høyere utdanning samsvarer resultatene i stor grad med de to foregående analysene, men effekten er ikke lenger signifikant på 5 %-nivå etter at barnet har fylt fem år.¹⁰⁶ Det forsterker antakelsen om at den langsiktige effekten er størst for mødre med lavere utdanning, og at mødre med høyere utdanning i større grad er raskere tilbake i arbeid i like stor grad som i årene før de fikk barn.

---

¹⁰⁶ Effekten i disse årene er heller ikke signifikant på 10 %-nivå.

Tabell 14: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), etnisk norske kvinner

	Alle Uten kontrollvariabler	Alle Med kontrollvariabler	Lavt utdannede ¹ Med kontrollvariabler	Høyt utdannede ² Med kontrollvariabler
Aldersdummyer				
<i>alder</i> ₂	-14784.4***	-21373.8***	-18723.9***	-25715.1***
<i>alder</i> ₃	-9400.5***	-15960.8***	-14556.6***	-17207.8***
<i>alder</i> ₄	-7435.3***	-14008.9***	-13403.5***	-13433.4***
<i>alder</i> ₅	-5445.1***	-11984.1***	-11614.5***	-11559.8***
<i>alder</i> ₆	-5331.1***	-11892.5***	-11258.0***	-12916.2***
<i>alder</i> ₇	-4829.3***	-11394.6***	-10823.3***	-13075.0***
<i>alder</i> ₈	-5624.8***	-12185.3***	-11564.8***	-15027.0***
Årsdummyer³				
<i>post</i> ₀₀	40805.0***	40812.2***	38988.1***	46225.4***
<i>post</i> ₀₁	54768.7***	54793.4***	51347.4***	65019.8***
<i>post</i> ₀₂	68184.3***	68255.0***	63140.3***	83433.6***
<i>post</i> ₀₃	79139.0***	79230.9***	71985.2***	100733.2***
<i>post</i> ₀₄	83108.3***	76684.4***	68351.3***	99580.6***
<i>post</i> ₀₅	96133.7***	89693.0***	79930.9***	116133.2***
<i>post</i> ₀₆	115755.3***	109331.6***	97503.0***	140897.0***
Interaksjonsdummyer				
<i>alder</i> ₂ · <i>post</i> ₀₀	-21521.1***	-28701.0***	-28798.1***	-27318.2***
<i>alder</i> ₃ · <i>post</i> ₀₁	-15953.2***	-23162.9***	-23969.9***	-22435.3***
<i>alder</i> ₄ · <i>post</i> ₀₂	-11005.0***	-18232.6***	-18740.6***	-19883.7***
<i>alder</i> ₅ · <i>post</i> ₀₃	-9935.5***	-17207.7***	-17959.2***	-19740.2***
<i>alder</i> ₆ · <i>post</i> ₀₄	-3619.9*	-4360.6**	-5939.5***	-3494.4
<i>alder</i> ₇ · <i>post</i> ₀₅	-3749.1*	-4427.9**	-5784.3***	-3874.7
<i>alder</i> ₈ · <i>post</i> ₀₆	-3217.4*	-3872.5**	-5120.8***	-3413.2
Bakgrunnsvariabler				
<i>alder</i>		17396.5***	19066.6***	28487.4***
<i>alder</i> ²		-251.9***	-285.9***	-398.0***
<i>norskfødt</i>		-4078.1***	-1956.1*	-8390.6***
Utdanningskategori				
<i>grunnskole</i>		-33566.9***	-34160.6***	
<i>videregående m/ påbygg</i>		26813.1***		
<i>høyere utdanning, lav</i>		69668.8***		40545.1***
<i>høyere utdanning, høy</i>		166217.6***		133798.2***
Basiskategorier: videregående (alle og lavt utdannede), videregående m/ påbygg (høyt utdannede)				
Familieforhold				
<i>samboer</i>		5003.2***	5436.5***	4532.8***
<i>aleneforsørger</i>		-26583.2***	-25494.5***	-31327.9***
Basiskategori: gift				
Tilstedeværelse av eldre barn				
1		-8040.4***	-10468.1***	-4817.4***
2		-31628.1***	-33271.4***	-31552.3***
3		-50324.9***	-49267.7***	-56079.8***
4		-64984.5***	-66230.5***	-61888.1***
5		-85524.8***	-79351.8***	-105172.2***
6		-105945.0***	-95756.6***	-165947.1***
7		-105131.4***	-87822.1***	-157947.1***
8		-108065.0***	-91617.8***	-147248.7***
Basiskategori: ingen eldre barn				
N observasjoner	671613	669351	475604	193747
N individer	83810	83535	59330	24205
r²	0.06	0.22	0.13	0.14

Signifikansnivå: * 5 %, ** 1 %, *** 0,1 %

¹ Lavt utdannede = kvinner med grunnskole og videregående utdanning² Høyt utdannede = kvinner med videregående inkludert påbygg og universitets-/høyskoleutdanning³ Analysen inkluderte i tillegg dummyvariablene *post*₉₈ og *post*₉₉ analysen for å kontrollere for tidseffekter i 1998 og 1999

Tabell 15 viser resultatene for alle innvandrerkvinner. For dette utvalget gjøres tre ulike analyser. Først gjøres en enkel analyse uten bakgrunnsvariabler, deretter to analyser med bakgrunnsvariabler. Forskjellen mellom de to sistnevnte analysene er at i den siste er også en variabel for innvandrerbakgrunn inkludert. Disse er vist i tabell 7.2 i henholdsvis kolonne 1, 2 og 3. Det første utvalget består av 8979 individer, mens i de to siste er antall individer 8957.¹⁰⁷ Resultatene er litt sterkere når bakgrunnsvariabler inkluderes i analysen sammenliknet med den enkle analysen. Det gjelder særlig for kontantstøtteårene. Det er relativt små variasjoner mellom resultatene fra analysen med og uten kontrollvariabel for innvandrerbakgrunn. For begge analysene med kontrollvariabler, er den estimerte kontantstøtteeffekten det første året ca. 27 000 kr. Det siste året moren kan motta støtte reduseres effekten til ca. 23 000 kr. For begge årene er resultatene statistisk signifikante på 0,1 %-nivå. De to påfølgende årene reduseres effekten ytterligere, men i mindre grad enn i analysen uten bakgrunnsvariabler. Estimaten i hvert av disse årene tilsier en reduksjon på rundt 15 000 kr. Resultatene for disse årene er statistisk signifikante på 1 %-nivå. De er derfor mer statistisk signifikante enn resultatene fra den enkle analysen. I de siste tre årene er effekten litt redusert i forhold til årene før. Likevel ser det ut til at effekten holder seg relativt stabil i disse årene. Resultatene tyder på at lønnsreduksjonen i hvert av disse årene er i overkant av 10 000 kr. Disse koeffisientene er statistisk signifikante på 5 %-nivå.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Noen få individer uten informasjon om de nødvendige bakgrunnskjenningene ekskluderes fra analysen.

¹⁰⁸ Med unntak av i året når barnet er seks år i analysen med innvandrerbakgrunn. Dette resultatet er signifikant på 10 % nivå.

Tabell 15: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), innvandrerkvinner

	Uten kontrollvariabler	Med kontrollvariabler ¹	Med kontrollvariabler ²
Aldersdummyer			
<i>alder</i> ₂	-13581.8***	-17434.4***	-18081.8***
<i>alder</i> ₃	-10716.8**	-14595.1***	-15242.5***
<i>alder</i> ₄	-9664.0*	-13514.9***	-14162.3***
<i>alder</i> ₅	-5232.1	-9092.5*	-9739.8**
<i>alder</i> ₆	-4248.6	-8104.0*	-8751.4*
<i>alder</i> ₇	-2568.7	-6405.1	-7052.4
<i>alder</i> ₈	-463.7	-4185.4	-4832.7
Årsdummyer³			
<i>post</i> ₀₀	39403.3***	39413.8***	39413.8***
<i>post</i> ₀₁	50295.5***	50321.2***	50321.2***
<i>post</i> ₀₂	57673.9***	57706.2***	57706.2***
<i>post</i> ₀₃	61894.9***	61928.5***	61928.5***
<i>post</i> ₀₄	66120.2***	62411.6***	61764.2***
<i>post</i> ₀₅	73573.6***	69963.7***	69316.3***
<i>post</i> ₀₆	86871.9***	83292.6***	82645.3***
Interaksjonsdummyer			
<i>alder</i> ₂ · <i>post</i> ₀₀	-24396.5***	-27836.2***	-27252.6***
<i>alder</i> ₃ · <i>post</i> ₀₁	-19870.5***	-23254.8***	-22671.2***
<i>alder</i> ₄ · <i>post</i> ₀₂	-12409.2*	-15787.4**	-15203.8**
<i>alder</i> ₅ · <i>post</i> ₀₃	-11303.7*	-14713.6**	-14130.0**
<i>alder</i> ₆ · <i>post</i> ₀₄	-10486.4*	-10039.4*	-8808.4
<i>alder</i> ₇ · <i>post</i> ₀₅	-11617.2*	-11261.5*	-10030.6*
<i>alder</i> ₈ · <i>post</i> ₀₆	-13558.8**	-13304.0**	-12073.1*
Bakgrunnsvariabler			
<i>alder</i>		13672.3***	12802.6***
<i>alder</i> ²		-167.2***	-157.2***
<i>botid</i>		4678.6***	5196.3***
<i>botid</i> ²		-61.3***	-77.2***
<i>registrert utdanning</i>		36804.9***	36768.2***
Familieforhold			
<i>samboer</i>		15597.1***	8764.6***
<i>aleneforsørger</i>		-27768.8***	-27537.5***
Basiskategori: gift			
Tilstedeværelse av eldre barn (i antall)			
1		2155.9	880.2
2		-23948.6***	-24064.7***
3		-52983.7***	-49676.6***
4		-85512.3***	-79881.5***
5		-104637.3***	-99996.2***
6		-122660.1***	-114315.5***
7		-74082.5***	-59994.6***
8		-88268.3***	-74423.2***
Basiskategori: ingen eldre barn			
Innvandrerbakgrunn			
<i>Øst-Europa</i>			10625.38***
<i>Afrika</i>			-31866.1***
<i>Asia</i>			-24769.5***
<i>Nord-Amerika</i>			-24288.2***
<i>Mellom-Amerika</i>			-46855.4***
<i>Sør-Amerika</i>			-19146.83.5***
<i>Oseania</i>			-59122.5***
Basiskategori: Vest-Europa			
N observasjoner	71982	71807	71807
N individer	8979	8957	8957
r²	0.03	0.13	0.14

Signifikansnivå: * 5 %, ** 1 %, *** 0,1 %

¹ Modellestimering med bakgrunnsvariabler, uten innvandrerbakgrunn² Modellestimering med alle bakgrunnsvariabler³ Analysen inkluderte i tillegg dummyvariablene *post*₉₈ og *post*₉₉ analysen for å kontrollere for tidseffekter i 1998 og 1999

Tabell 16 viser resultater for innvandrerkvinnene med ikke-vestlig bakgrunn.¹⁰⁹ I likhet med for analysen med alle innvandrere er det også for dette utvalget kjørt tre ulike regresjonsanalyser. I den første analysen der ingen bakgrunnsvariabler tas med består utvalget av 5559 kvinner. Analysene med bakgrunnsvariabler består av 5537 kvinner. Når bakgrunnsvariabler inkluderes, i kolonnene i midten og lengst til høyre, blir effektene større og mer statistisk signifikante enn i den enkle analysen.¹¹⁰ Resultatene indikerer en lønnsreduksjon på i underkant av 30 000 kr det første året. Året etter, når barnet fyller tre år, faller effekten til rundt 21 000 kr. Den reduseres altså en god del fra det første til det siste kontantstøtteåret. For de påfølgende fem årene, altså i årene mødrene ikke lenger kan motta støtte, er det likevel fremdeles en relativt høy årlig inntektsreduksjon. Effekten er vesentlig lavere enn i kontantstøtteårene, men den reduseres ikke nevneverdig i løpet av de fem årene. Effekten ser også ut til å variere mer fra år til år og den årlige reduksjonen ligger mellom 10 000-16 000 kr.

---

¹⁰⁹ Ikke-vestlige innvandrermodre utgjør her kvinner fra Øst-Europa, Afrika, Asia, Mellom- og Sør-Amerika, som beskrevet i kapittel 6.2.

¹¹⁰ Med unntak av koeffisienten for året der barnet er seks år i analysen med innvandrerbakgrunn.

Tabell 16: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), ikke-vestlige innvandrerkvinner

	Uten kontrollvariabler	Med kontrollvariabler ¹	Med kontrollvariabler ²
Aldersdummyer			
<i>alder</i> ₂	-13433.3**	-18110.6***	-19991.3***
<i>alder</i> ₃	-10145.2*	-14861.0***	-16741.7***
<i>alder</i> ₄	-8236.2	-12903.5**	-14784.2***
<i>alder</i> ₅	-2806.2	-7485.1	-9365.8*
<i>alder</i> ₆	996.0	-3668.5	-5549.2
<i>alder</i> ₇	2660.3	-1974.3	-3855.0
<i>alder</i> ₈	6163.5	1714.8	-165.9
Årsdummyer³			
<i>post</i> ₀₀	42140.4***	42165.1***	42165.1***
<i>post</i> ₀₁	50424.3***	50467.9***	50467.9***
<i>post</i> ₀₂	57466.4***	57520.2***	57520.2***
<i>post</i> ₀₃	58255.2***	58302.3***	58302.3***
<i>post</i> ₀₄	65787.8***	61340.8***	59460.1***
<i>post</i> ₀₅	70512.3***	66214.3***	64333.6***
<i>post</i> ₀₆	83061.4***	78810.0***	76929.3***
Interaksjonsdummyer			
<i>alder</i> ₂ · <i>post</i> ₀₀	-25343.1***	-29491.0***	-28839.7***
<i>alder</i> ₃ · <i>post</i> ₀₁	-17831.0**	-21884.1***	-21232.8***
<i>alder</i> ₄ · <i>post</i> ₀₂	-10781.9	-14830.2**	-14178.8*
<i>alder</i> ₅ · <i>post</i> ₀₃	-8545.4	-12644.9*	-11993.6*
<i>alder</i> ₆ · <i>post</i> ₀₄	-14423.2*	-13857.3*	-11325.3*
<i>alder</i> ₇ · <i>post</i> ₀₅	-12987.5*	-12559.6*	-10027.6
<i>alder</i> ₈ · <i>post</i> ₀₆	-16471.3**	-16210.7**	-13678.7*
Bakgrunnsvariabler			
<i>alder</i>		14203.8***	14372.3***
<i>alder</i> ²		-194.8***	-199.8***
<i>botid</i>		2580.7***	3547.1***
<i>botid</i> ²		-10.5	-31.4**
<i>registrert utdanning</i>		26291.9***	25226.9***
Familieforhold			
<i>samboer</i>		17743.0***	14926.8***
<i>aleneforsørger</i>		-20955.7***	-19573.0***
Basiskategori: gift			
Tilstedeværelse av eldre barn (i antall)			
1		2419.9	389.3
2		-25632,6***	-26287.4***
3		-54358.5***	-54232.2***
4		-81737.2***	-79345.3***
5		-94026.4***	-93082.3***
6		-116486.7***	-110984.2***
7		-67732.7***	-59131.9***
8		-78258.8***	-69990.5***
Basiskategori: ingen eldre barn			
Innvandrerbakgrunn			
<i>Afrika</i>			-41647.0***
<i>Asia</i>			-32183.6***
<i>Mellom-Amerika</i>			-57543.2***
<i>Sør-Amerika</i>			-26538.4***
Basiskategori: Øst-Europa			
N observasjoner	44586	44411	44411
N individer	5559	5537	5537
r²	0.04	0.11	0.12

Signifikansnivå: * 5 %, ** 1 %, *** 0,1 %

¹ Modellestimering med bakgrunnsvariabler, uten innvandrerbakgrunn² Modellestimering med alle bakgrunnsvariabler³ Analysen inkluderte i tillegg dummyvariablene *post*₉₈ og *post*₉₉ analysen for å kontrollere for tidseffekter i 1998 og 1999

Regresjonsanalysen for ikke-vestlige innvandrere ble også gjort uten østeuropeiske kvinner.¹¹¹ Fra denne analysen ble resultatene ikke statistisk signifikante på 10 %-nivå for de tre siste årene av analysen. Det kan blant annet tyde på at også de østeuropeiske innvandrerne benytter seg av kontantstøtten og bidrar til effekten. Videre gjorde jeg også analysen kun for vestlige innvandrerkvinner.¹¹² For disse kvinnene fant jeg kun en statistisk signifikant effekt i kontantstøtteårene. Det tyder på at det først og fremst er de ikke-vestlige innvandrerkvinnene som bidrar til den største kontantstøtteeffekten også hos utvalget for alle innvandrerkvinner.

De ulike bakgrunnsvariablene som inkluderes i de tre analysene i tabell 14 til 16 tyder på at det eksisterer nivåforskjeller i lønnsnivå mellom de ulike utvalgene. *Aldersdummy*-variabelen, som kontrollerer for lønnsforskjeller mellom mødre med barn i alderen 2-8 år i forhold til å ha eldre barn, er negativ.¹¹³ Det kan blant annet skyldes at disse mødrene i gjennomsnitt er litt yngre enn mødre med barn i alderen 5-11 år i samme periode. Variabelen som kontrollerer for lønnsforskjeller mellom periodene, *periodedummy*-variabelen, er positiv og signifikant på 0,1 %-nivå for alle årene i alle utvalgene. *Alder*-koeffisienten er positiv for alle utvalgene som observeres. Det betyr at dersom morens alder ved fødsel øker med ett år, vil det gi en økning i årlig inntektsnivå. Når mødrene er 35-40 år når de sitt maksimale lønnsnivå.¹¹⁴ Det fremgår av *alder*²-variabelen, som er negativ for alle utvalgene. Det indikerer at effekten av økt alder avtakende. Videre er det ikke uventet en positiv korrelasjon mellom utdanningsnivå og inntekt, som man kan se av de ulike *utdanningskategori*-variablene. Mødre som kun har grunnskoleutdanning har en lavere gjennomsnittsinntekt sammenliknet med basiskategorien videregående skole, mens samtlige høyere utdanningsnivåer tilsier et høyere lønnsnivå. Når det gjelder familieforhold, har samboende mødre litt høyere lønnsnivå enn gifte mødre, særlig for innvandrergruppene. Aleneforsørgere har for alle gruppene et lavere inntektsnivå sammenliknet med gifte mødre. Tilstedeværelse av eldre barn har også en negativ innvirkning på lønnsnivå. Jo flere eldre barn kvinnen har, jo større inntektsreduksjon har moren. For etnisk norske mødre kontrolleres det for om moren har foreldre med utenlandsk opprinnelse. Disse mødrene har et litt lavere inntektsnivå enn resten av de etnisk norske mødrene. For innvandrergruppene inkluderes en variabel for botid i Norge. Når botiden øker med ett år, vil

¹¹¹ Resultatene for ikke-vestlige innvandrerkvinner uten østeuropeiske kvinner er vedlagt i tabell A.19 i appendiks A.1.

¹¹² Resultatene for vestlige innvandrerkvinner er vedlagt i tabell A.20 i appendiks A.1.

¹¹³ Noen få år for ikke-vestlige innvandrerkvinner viser en positiv koeffisient, men disse resultatene er ikke negative.

¹¹⁴ Finner toppunktet ved hjelp av formelen $\frac{\beta_1}{-2\beta_2}$ der $\beta_1 = \text{alder}$ og $\beta_2 = \text{alder}^2$

inntektsnivå øke for alle innvandrerutvalgene. Det er likevel en avtakende effekt, noe vi kan se av negative verdier for *botid*²-variabelen. Variabelen *innvandrerbakgrunn* som inkluderes i analysene for innvandrerutvalgene, gir en indikasjon om at det eksisterer nivåforskjeller mellom innvandrere med ulik landbakgrunn. Når Vest-Europa er basiskategori, i utvalget med alle innvandrere, er det et par oppsiktsvekkende funn. Nivåforskjellene mellom mødre fra ulike verdensdeler er omtrent som forventet. Litt overraskende er det likevel at gjennomsnittslønnen for østeuropeiske mødre litt over tilsvarende nivå for de vesteuropeiske mødre, og at gjennomsnittslønn for mødre fra Oseania utgjør det laveste nivået av samtlige verdensdeler.¹¹⁵ Alle bakgrunnsvariablene er statistisk signifikante, med unntak av tilstedeværelse av ett eldre barn for innvandrergruppene, som viser et høyere lønnsnivå for disse mødre enn for referansegruppen som er kvinner uten eldre barn. *Botid*² er ikke signifikant for ikke-vestlige innvandrer-mødre. I den nederste raden i tabellene vises R^2 , som sier noe om modellens forklaringskraft. For utvalgene uten bakgrunnsvariabler er R^2 rundt 0,1, noe som betyr at ca. 10 % av effekten forklares fra modellen. R^2 -verdien øker litt når flere variabler inkluderes i analysen. Forklaringskraften er størst for modellen med alle etnisk norske mødre med bakgrunnsvariabler, da er den på ca. 22 %.

7.2 Oppsummering av hovedfunn

Hovedfunnene fra analysen er oppsummert i tabell 17. Resultatene fra regresjonsanalysene med de tre utvalgene indikerer at kontantstøtten har hatt en negativ effekt på kvinners gjennomsnittlige lønn. Videre tyder funnene på at det er en effekt av reformen også på lengre sikt. Vi ser den samme tendensen for alle utvalgene, effekten er størst på kort sikt, og reduseres på lenger sikt.

Det er tydelig at effekten er størst i begynnelsen av perioden. Særlig stor er effekten i de to første årene, som er årene moren kvalifiserer til kontantstøtte. Effekten i disse årene er litt større for alle innvandrer-mødre enn for de etnisk norske mødre, og litt større for ikke-vestlige mødre enn for alle innvandrer-mødre. Det er likevel forholdsvis små forskjeller mellom utvalgene i disse to årene. En forklaring kan være at det er ulike bakgrunnsvariabler som inngår i analysen for etnisk norske kvinner og analysene for innvandrerkvinnene. Disse påvirker estimatene på litt ulik måte, og kan forklare noe av variasjonen i effektene mellom ulike mødre. At det er små forskjeller mellom innvandrerutvalgene, kan skyldes at det først og fremst er de ikke-vestlige kvinnene og ikke de vestlige kvinnene som er hovedkilden til

¹¹⁵ Mødre fra Oseania utgjør en veldig liten gruppe, som vi så fra den deskriptive statistikken i kapittel 6.3.

effekten for utvalget med alle innvandrere.¹¹⁶ En annen årsak til små forskjeller mellom mødregruppene som er verdt å understreke, er at estimatene til variablene utgjør den årlige lønnsnedgangen i kronebeløp. Som vi så i kapittel 6.4, varierer lønnsnivå mellom etnisk norske kvinner og ulike innvandrerkvinner. Derfor vil en lønnsnedgang i kroner utgjøre en ulik prosentvis effekt for de ulike mødre. Fordi innvandrer mødre, særlig for mødre med ikke-vestlig bakgrunn, er lønnsnivået lavere enn for de etnisk norske. Det betyr at selv om vi ikke finner store forskjeller i lønnsreduksjon i kronebeløp i analysen, så er den prosentvise lønnsnedgangen større for innvandrerutvalgene enn for etnisk norske mødre. Aller størst er den prosentvise nedgangen for det ikke-vestlige mødreutvalget.

Tabell 17: Kontantstøtteeffekter etnisk norske, innvandrere og ikke-vestlige innvandrere

Etnisk norske	Alle Uten kontrollvariabler	Alle Med kontrollvariabler	Lavt utdannede Med kontrollvariabler	Høyt utdannede Med kontrollvariabler
Interaksjonsdummy				
$alder_2 \cdot post_{00}$	-21521.1***	-28701.0***	-28798.1***	-27318.2***
$alder_3 \cdot post_{01}$	-15953.2***	-23162.9***	-23969.9***	-22435.3***
$alder_4 \cdot post_{02}$	-11005.0***	-18232.6***	-18740.6***	-19883.7***
$alder_5 \cdot post_{03}$	-9935.5***	-17207.7***	-17959.2***	-19740.2***
$alder_6 \cdot post_{04}$	-3619.9*	-4360.6**	-5939.5***	-3494.4
$alder_7 \cdot post_{05}$	-3749.1*	-4427.9**	-5784.3***	-3874.7
$alder_8 \cdot post_{06}$	-3217.4*	-3872.5**	-5120.8***	-3413.2
Innvandrere				
	Uten kontrollvariabler	Med kontrollvariabler ¹	Med kontrollvariabler ²	
Interaksjonsdummy				
$alder_2 \cdot post_{00}$	-24396.5***	-27836.2***	-27252.6***	
$alder_3 \cdot post_{01}$	-19870.5***	-23254.8***	-22671.2***	
$alder_4 \cdot post_{02}$	-12409.2*	-15787.4**	-15203.8**	
$alder_5 \cdot post_{03}$	-11303.7*	-14713.6**	-14130.0**	
$alder_6 \cdot post_{04}$	-10486.4*	-10039.4*	-8808.4	
$alder_7 \cdot post_{05}$	-11617.2*	-11261.5*	-10030.6*	
$alder_8 \cdot post_{06}$	-13558.8**	-13304.0**	-12073.1*	
Ikke-vestlige innvandrere				
	Uten kontrollvariabler	Med kontrollvariabler ¹	Med kontrollvariabler ²	
Interaksjonsdummy				
$alder_2 \cdot post_{00}$	-25343.1***	-29491.0***	-28839.7***	
$alder_3 \cdot post_{01}$	-17831.0**	-21884.1***	-21232.8***	
$alder_4 \cdot post_{02}$	-10781.9	-14830.2**	-14178.8*	
$alder_5 \cdot post_{03}$	-8545.4	-12644.9*	-11993.6*	
$alder_6 \cdot post_{04}$	-14423.2*	-13857.3*	-11325.3*	
$alder_7 \cdot post_{05}$	-12987.5*	-12559.6*	-10027.6	
$alder_8 \cdot post_{06}$	-16471.3**	-16210.7**	-13678.7*	

¹ Modellestimering med bakgrunnsvariabler, uten innvandrerbakgrunn

² Modellestimering med alle bakgrunnsvariabler

¹¹⁶ For resultater for utvalget med vestlige innvandrerkvinner alene, se tabell A.18 i appendiks A.1.

I de fem siste årene som inngår i analysen kan ikke moren lenger motta kontantstøtte. Resultatene fra analysen tyder på at effekten er en god del mindre i disse årene sammenliknet med effektene i kontantstøtteårene. For hvert påfølgende år i løpet av perioden, reduseres kontantstøtteeffekten. Likevel er det en negativ kontantstøtteeffekt i alle observasjonsårene, både for etnisk norske mødre og for de to innvandrerutvalgene. Det eneste utvalget der vi ikke finner en effekt i alle de syv årene, er når vi betinger det etnisk norske utvalget på utdanning. For mødre med høyere utdanningsnivå er det ikke lenger noen signifikant effekt etter at barnet er fylt fem år. Det kan tyde på at det er de etnisk norske mødrene med lavere utdanningsnivå som i hovedsak benytter seg av kontantstøtten blant de etnisk norske mødrene.

Et viktig resultat, er at effekten ser ut til å vedvare i større grad blant innvandrerkvinner enn blant etnisk norske kvinner. For de etnisk norske mødrene er det effekten nesten borte i de tre siste årene av observasjonsperioden. For innvandrerutvalgene holder effekten seg nokså stabil gjennom de fem siste årene av perioden. Effekten er også stort sett høyere enn for de etnisk norske, særlig hvis vi regner om til prosentvis forskjell. Det gir oss en indikasjon på at ikke-vestlige innvandrer-mødre i større grad enn andre mødre uteblir fra arbeidsmarkedet i flere år.

Et annen interessant sammenlikning er mellom innvandrerkvinner og etnisk norske kvinner med lavere utdanningsnivå. Bakgrunnskjenntegnene som ble gjennomgått og sammenliknet i kapittel 6.3 gir oss en antydning om at innvandrerkvinner likner mer på etnisk norske mødre med lavere utdanning enn mødrene med høy utdanning. Dermed er det nærliggende å tro at kontantstøtteordningen vil påvirke disse gruppene på samme måte. Resultatene i analysen tyder på at den langsiktige effekten er større for innvandrer-mødre enn for lavt utdannede etnisk norske mødre. Hos etnisk norske kvinner med lavt utdanningsnivå er effekten nesten borte mot slutten av perioden. Resultatene tyder på at disse mødrene i større grad returnerer til arbeid etter hvert som barnet blir eldre, og at det først fremst er innvandrer-mødre som uteblir fra arbeidsmarkedet i mange år.

7.3 Metodiske utfordringer og svakheter ved analysen

For å validere resultatene fra analysen, er det viktig at to antakelser er gyldige. Den første antakelsen som må holde, er at analyseutvalgene våre er sammenliknbare nok til at vi kan benytte utviklingen for gruppen som ikke ble eksponert for tiltaket som den kontrafaktiske utviklingen til tiltaksgruppen. Hvis ikke det er tilfellet, kan vi ikke med sikkerhet si at det er tiltaket som virker, men det kan være andre årsaker som gjør at gruppene utvikler seg forskjellig. Vi bruker småbarnsmødre fra et annet år som mål på den kontrafaktiske utviklingen for tiltaksgruppen. Det er derfor viktig at småbarnsmødre som fikk barn med noen års mellomrom er mest mulig like hverandre, med unntak av at kun én av gruppene fikk mulighet til kontantstøtte. Vi inkluderer også to kontrollgrupper med mødre med eldre barn, disse gruppene må også være mest mulig identiske. For å sikre at gruppene med barn i samme alder er så like som mulig, har jeg systematisk undersøkt sammensettingen av mødre de ulike utvalgene og at de er mest mulig like i bakgrunnskjenntegn. Utdanningsnivå, mors alder, andelen norskfødte med innvandrerbakgrunn, botid i Norge og innvandrerbakgrunn, er noen av kjennetegnene vi sammenlikner, og som ble presentert i kapittel 6.3. Jeg finner ingen vesentlige forskjeller mellom gruppene, det underbygger at vår antakelse om sammenliknbare utvalg er gyldig. Eventuelle forskjeller som fremdeles måtte eksistere mellom gruppene, kontrolleres videre for når vi inkluderer bakgrunnskjenntegn i regresjonsanalysen.

Likevel gjør blant annet begrensinger på datasettet at det er noen variabler vi av ulike årsaker ikke inkluderer i analysen. For eksempel har vi ikke tilgjengelig informasjon om fedrene til barna i de respektive utvalgene. Det kan for eksempel tenkes at fars inntekt har en innvirkning på mødrenes arbeidsmarkedsdeltakelse. Stor variasjon i fedrenes inntektsnivå på tvers av utvalgene vil kunne gi utslag i mødrenes arbeidstilbud og feilaktig kunne tolkes som kontantstøtteeffekter. Dette skulle vi ideelt sett skulle ha kontrollert for i analysen Andre variabler inkluderes ikke fordi de er uobserverbare, for eksempel evner eller motivasjon. Variabler som ikke inkluderes i analysen vil havne i modellens feilledd. Dersom disse er korrelert med arbeidsmarkedsdeltakelse, vil det kunne føre til skjeve estimater for effekten av kontantstøttereformen. Jeg vil likevel argumentere for at eksperimenttilnærmingen hvor vi sammenlikner store grupper av mødre som uten store forskjeller i en rekke ulike kjennetegn, også vil være tilnærmet like i andre uobserverbare kjennetegn. Derfor anses ikke seleksjonsskjevheter som et alvorlig problem i denne analysen.

Den andre antakelsen vi gjør er identifikasjonsantakelsen, som ble omtalt i kapittel 5. Denne antakelsen sier at ingen eventuelle utenforstående sjokk påvirker mødre med barn i ulik alder forskjellig. Dette er en kritisk antakelse. Som påpekt i kapittel 2.2.1 økte mødre sin gjennomsnittlige arbeidsmarkedsdeltakelse utover på 1990-tallet. Det er likevel ikke nødvendigvis slik at utviklingen var identisk for mødre med barn i ulik alder. Dersom det var slik at ulike endringer i arbeidsmarkedsforhold påvirket mødre forskjellig på tvers av barnets alder, vil dette være et brudd på identifikasjonsantakelsen som er lagt til grunn for analysen. Skolereformen fra 1997, der skolestart ble endret fra syv år til seks år, kan for eksempel ha påvirket arbeidstilbudet til mødre med eldre barn i større grad enn for mødre med yngre barn. Denne endringen kan ha bidratt til ulik trend i arbeidstilbud for ulike småbarnsmødre i årene etterpå (Drange & Rege, 2013). Kontantstøttereformen i seg selv kan også ha bidratt til at tilbudet av offentlig barnetilsyn ble relativt forbedret for eldre barn, som følge av at en del av barna i kontantstøttealder gikk vekk fra å benytte seg av barnehagetilbudet. Dersom bedre tilgang på barnehage resulterte i at mødre med femåringer i 2000 arbeidet mer enn mødre til femåringer i 1997, vil differanse-i-differanse-estimatoren bli forventningsskjev (Drange & Rege, 2013). Da vil estimatoren kunne indikere en større negativ kontantstøtteeffekt, enn den faktiske effekten av tiltaket. Drange & Rege (2013) tar hensyn til dette mulige problemet ved å inkludere en barnehagedekningsrate for femåringer i henholdsvis 1997 og 2000. Resultatene fra analysen er fremdeles robuste når denne variabelen inkluderes i analysen.¹¹⁷

Drange & Rege (2013) foretar også andre tester for å undersøke at det ikke eksiterer noe seleksjonsproblem eller identifikasjonsproblem for mødre som fikk barn i 1992, 1995 og 1998.¹¹⁸ På grunn av oppgavens begrensninger får jeg ikke kontrollert for alle de samme faktorene, men fordi jeg benytter samme data, metode og tilnærming som Drange & Rege (2013) antar jeg at jeg ville ha fått samme utfall som de gjør ved å foreta de samme testene.

Resultatene fra analysen til Drange & Rege (2013) tyder på den samme tendensen som mine resultater, at det er en større effekt i kontantstøtteårene som gradvis reduseres over tid. De finner likevel ikke lenger noen effekt fra og med året barnet fyller seks år, eller for mødre med høyere utdanning, i motsetning til hva jeg gjør i min analyse. Det kan skyldes at de trekker ut mødrene på en litt annen måte, eller gjør noen andre restriksjoner på utvalget enn

---

¹¹⁷ At resultatene er robuste, vil si at de endrer seg lite når flere variabler legges til. Se for eksempel White & Lu (2010).

¹¹⁸ Blant annet kontrollerer de for ulike fruktbarhetseffekter. For mer informasjon, se Drange & Rege (2013).

meg. En annen forklaring kan være at Drange & Rege (2013) inkluderer flere forklaringsvariabler av betydning som jeg ikke har tilgang på, for eksempel om parters inntekt og om barnehagedekning i bostedskommunen. Det kan derfor være at mine resultater ville ha samsvar i større grad med Drange & Rege (2013) dersom jeg hadde inkludert disse variablene i analysen. Fordi jeg i motsetning til Drange & Rege (2013) også ser spesielt på innvandrer mødre, er det vanskelig å sammenlikne disse resultatene med deres analyse i like stor grad som for de etnisk norske mødrene.

8 Oppsummering og avsluttende kommentarer

Formålet med denne oppgaven har vært å belyse langsiktige effekter av kontantstøttereformen på mødres arbeidsmarkedsdeltakelse. Det er interessant å undersøke om mødre som velger å benytte seg av kontantstøtten returnerer til arbeid når kontantstøtteperioden er over, eller om de uteblir fra arbeidsmarkedet også etter at de ikke lenger kan motta støtte.

Et av målene bak kontantstøttereformen var at foreldre skulle få mulighet til å tilbringe mer tid sammen med barna sine. Et indirekte mål med ordningen blir derfor at flere foreldre skulle redusere sin arbeidsmarkedsdeltakelse, mot å bruke mer tid til samvær med egne barn. Derfor vil en negativ kontantstøtteeffekt være et tegn til måloppnåelse i denne sammenheng. Likevel var det ikke et mål med reformen at foreldrene skulle utebli fra arbeidsmarkedet utover kontantstøtteperioden. Dersom det er tilfellet, vil det være en utilsiktet og uheldig konsekvens av kontantstøttereformen.

Økonomisk teori antyder at det er kvinner med lavere lønnsnivå som trolig vil benytte seg av muligheten til kontantstøtte i størst grad. Lønnsnivå for norske småbarnsmødre varierer på tvers av ulike undergrupper. Etnisk norske mødre har i gjennomsnitt et høyere inntektsnivå enn mødre med innvandrerbakgrunn. Særlig lavt er lønnsnivået for innvandrer-mødre av ikke-vestlig opprinnelse. Det kan tyde på ulik tilpasning etter innføringen av kontantstøtten for ulike småbarnsmødre, og at reformen derfor har ulik innvirkning på arbeidstilbudet til ulike undergrupper av norske mødre. Ettersom det tidligere ikke har blitt evaluert hvor vidt kontantstøtten har hatt ulike effekter på arbeidsmarkedsdeltakelsen til etnisk norske mødre og ulike grupper av innvandrer-mødre på lang sikt, vil det være mitt bidrag i denne sammenheng.

For å kunne identifisere den kausale sammenhengen mellom kontantstøtte og mødres arbeidsmarkedsdeltakelse, benyttes differanse-i-differanse-metoden, en metode som er mye brukt for å evaluere tiltakseffekter. Ideelt sett skulle vi ha kjent utviklingen til mødre som fikk tilgang til kontantstøtte, dersom kontantstøtten *ikke* hadde blitt innført. Dette kalles gjerne for den kontrafaktiske utviklingen. Vi vil i midlertid aldri kunne vite den kontrafaktiske utviklingen. En mor kan ikke både ha rett til, og ikke ha rett til kontantstøtte på samme tid. Løsningen på problemet er å konstruere et naturlig eksperiment. Ved å bruke panelegenskapene til registerdata, kan vi sammenlikne utviklingen til mødre med mulighet til kontantstøtte med en annen sammenliknbar gruppe, men uten rett til støtte. Da kan

utviklingen for sammenlikningsgruppen erstatte den manglende kontrafaktiske utviklingen for mødrene med rett til kontantstøtte. Fordi kontantstøtten var en landsdekkende reform som gjaldt for alle mødre med barn i alderen 1-3 år samtidig, vil det ikke eksistere noen annen gruppe som likner disse småbarnsmødrene, men uten rett til støtte i denne perioden. Derfor sammenliknes de med mødre som hadde barn i samme alder noen år tidligere, fra en periode før kontantstøtten var innført. Fordi reformen ikke var innført på denne tiden, ville de naturligvis heller ikke kunne motta kontantstøtte. Det er likevel noen utfordringer som må tas hensyn til når vi sammenlikner grupper på tvers av tid. Fordi mødrene observeres i to ulike perioder kan det ha vært ulike tidstrender, eller hendelser i en av periodene som påvirker gruppene forskjellig, og som derfor ikke vil skyldes kontantstøtten. Dersom dette ikke tas hensyn til, vil vi få forventningsskjevne estimat og vi risikerer å overdrive, eller underdrive den faktiske virkningen av kontantstøtteordningen. Dette kan vi ta hensyn til ved å sammenlikne mødrene med mødre eldre barn i begge periodene. Vi antar med det at eventuelle sjokk i en av periodene påvirker mødre med barn i ulik alder på samme måte. Som mål på mødrenes arbeidsmarkedsdeltakelse benyttes gjennomsnittlig lønnsinntekt. Gitt at ingen andre faktorer påvirker gruppene som observeres i samme periode forskjellig, vil denne differansen utgjøre den kausale effekten av kontantstøtten. Fordi jeg ønsker å studere hvor vidt det eksisterer langsiktige effekter av kontantstøttereformen, observeres de ulike mødrene over en periode på syv år. For at vi skal kunne bruke utviklingen for gruppen uten kontantstøtte som mål på den kontrafaktiske utviklingen for tiltaksgruppen, er det også viktig at gruppene er så like som mulig. Dette kan vi ta hensyn til ved å foreta regresjonsanalyser der vi kontrollerer for eventuelle forskjeller i observerbare kjennetegn mellom gruppene.

Resultatene fra analysen gir en indikasjon på at kontantstøttereformen hadde en langvarig, negativ effekt på mødres inntektsnivå. Effekten ser ut til å være størst de to første årene, altså i de to årene moren kan motta kontantstøtte. Deretter reduseres den litt for hvert år gjennom perioden. Det er likevel en negativ effekt i alle de syv årene mødrene observeres, det vil si helt til året barnet fyller åtte år. Jeg finner en effekt både for utvalget med etnisk norske mødre, for alle innvandrer-mødre og for ikke-vestlige innvandrer-mødre. Det samme mønsteret med en sterk effekt i begynnelsen som avtar over tid går igjen hos alle utvalgene. Hos de etnisk norske kvinnene er reduksjonen ganske stor fra år til år, og nesten helt borte i de siste tre årene. For de to utvalgene med innvandrer-mødre, er den årlige lønnsreduksjonen derimot mindre, og effekten ser ut til å vedvare i større grad for disse to gruppene i de fem årene etter

at moren ikke lenger kan motta støtte. Særlig stor er den langsiktige effekten for mødre fra ikke-vestlige land.

Funnene jeg har gjort i denne analysen bekrefter hypotesen fra økonomisk teori om at småbarnsmødre responderer på endringer i relative priser i barneomsorg. Det ser også ut til at kvinner av ikke-vestlig opprinnelse i større grad enn øvrige norske mødre er sensitive overfor endringer i relative priser på barneomsorg. Gitt at min analyse kan gi en indikasjon på den virkelige effekten, er konsekvensen av kontantstøttereformen at innvandrerkvinner og deres barn i større grad isoleres fra arbeidsmarkedet og barnehager, to viktige arenaer for integreringen av innvandrere, enn hva tilfellet ville vært dersom kontantstøtten ikke hadde blitt innført.

Mine resultater er i tråd med tidligere forskning på området, som alle finner negative kontantstøtteeffekter. De fleste studiene ser kun på effekter i årene hvor familien kan motta kontantstøtte. Tidligere publikasjoner som ser på langsiktige effekter, kommer til ulik konklusjon. Schøne (2004) finner ingen langsiktige effekter. Drange & Rege (2013) finner kontantstøtteeffekter frem til året barna fyller seks år. Mine resultater tyder på større langtidseffekter av kontantstøttereformen enn Drange & Rege (2013). At det ser ut til å være en større effekt for innvandrerkvinner samsvarer med resultater andre studier av innvandrerkvinner har gjort, for eksempel Hardoy & Schøne (2008) og Naz (2010), men disse studier ikke langtidseffekter.

Resultatene i analysen kan likevel ikke forklare oss hele sannheten. De forteller ikke hvor vidt det er en ønskelig situasjon for mødre å utebli fra arbeidsmarkedet over tid, eller om de forsøker og ønsker å returnere til arbeid. Videre kan vi ikke vite om effekten skyldes at mødre trekker seg helt ut av arbeidsmarkedet, eller om de kun reduserer antall arbeidstimer, for eksempel ved å gå fra å arbeide heltid til å arbeide deltid. Vi kan heller ikke vite om det er de samme mødre som reduserer arbeidsmarkedsdeltakelsen gjennom hele perioden, eller om det er forskjellige mødre i de ulike årene. Mest katastrofalt vil det være dersom tilfellet er at mødre trekker seg helt ut av arbeidsmarkedet over flere år. Da vil de risikere å få vanskeligheter med å komme tilbake til arbeidsmarkedet i fremtiden.

I denne analysen har jeg kun sett på kontantstøtteeffekter på mødres arbeidsmarkedstilbud. Det er viktig å understreke at kontantstøtten også vil påvirke andre områder, for eksempel

likestilling mellom menn og kvinner. Det kan også tenkes at kontantstøtten kan ha positive aspekt ved seg, dette ses også vekk fra i denne analysen. En mulig positiv kontantstøtteeffekt, kan være effekter på skoleprestasjoner til søsken av barn i kontantstøttealder. Dersom moren er hjemmeværende med små barn, kan det tenkes at hun også vil ha mer tid til å følge opp eldre barn. Hvor vidt dette er tilfellet, og om det i så fall også er tilfellet for innvandrerfamilier, kunne ha vært interessant å studere nærmere.

Jeg foretar noen restriksjoner i analysen, for eksempel at mødrene ikke får flere barn senere i observasjonsperioden. Videre er det variabler som kan tenkes å påvirke mødres arbeidstilbud, men som jeg ikke har tilgang på og som dermed ikke inkluderes i analysen, for eksempel barnehagedekning og utdanningsinformasjon om alle innvandrere. Det kunne ha vært interessant å gjenta analysen uten disse begrensingene og med flere variabler. I løpet av de siste årene har det skjedd endringer i kontantstøtteordningen, først og fremst at den har blitt innskrenket til kun å gjelde for ettåringer. Foreløpig har det gått for kort tid siden endringene til at kausale sammenhenger kan analyseres, men det vil være interessant å sammenlikne hvordan etnisk norske mødre sammenliknet med innvandrermodre vil tilpasse seg disse endringene i fremtidige studier.

Referanseliste

- Aalandslid, V., & Tronstad, K. R. (2010). *Familieinnvandring, kjønn og sysselsetting Rapport 23/2010* (pp. 1-56). Retrieved from <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/familieinnvandring-kjonn-og-sysselsetting#content>
- Angrist, J. D., & Pischke, J.-S. (2008). *Mostly harmless econometrics: An empiricist's companion*. Princeton, New Jersey: Princeton university press.
- Bakken, F., & Myklebø, S. (2010). *En av fire med kontantstøtte ønsker barnehageplass Arbeid og velferd 3/2010*
- Baklien, B., Ellingsæter, A. L., & Gulbrandsen, L. (2001). *Evaluering av kontantstøtteordningen* (pp. 70). Retrieved from http://www.forskningsradet.no/no/Publikasjon/Evaluering_av_kontantsttte_reformen/1137743013297
- Boeri, T., & Van Ours, J. (2013). *The economics of imperfect labor markets*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Daugstad, G. (2006). *Omfang av bruk av kontantstøtte blant barn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn Rapport 2006/26* Retrieved from <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/omfang-av-bruk-av-kontantstotte-blant-barn-med-ikke-vestlig-innvandrerbakgrunn>
- Drange, N., & Rege, M. (2013). Trapped at home: The effect of mothers' temporary labor market exits on their subsequent work career. *Labour Economics*, 24, 125-136.
- Egge-Hoveid, K. (2014). *Kontantstøtte - lite endring tross høyere sats Samfunnsspeilet 4/2014* (pp. 21-25).
- Ellingsæter, A. L. (2012). *Cash for childcare. Experiences from Finland, Norway and Sweden* Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/id/09079.pdf>
- Hardoy, I., & Schøne, P. (2008). Incentives to Work: Labour Supply Effects of a Cash-for-Care Subsidy for Non-Western Female Immigrants. *Institute for Social Research, Oslo*, 1-26.
- Hauge Byberg, I. (2002). *Innvandrerkvinner i Norge. Demografi, utdanning, arbeid og inntekt 2002/21* Retrieved from www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200221/rapp_200221.pdf
- Hellevik, T. (2000). Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring. *NOVA-rapport*, 2(00).
- Henriksen, K., Østby, L., & Ellingsen, D. (2010). *Innvandring og innvandrere 2010 Vol. 119. Statistiske analyser* (pp. 187). Retrieved from <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/innvandring-og-innvandrere-2010>
- Håkonsen, L., Kornstad, T., Løyland, K., & Thoresen, T. O. (2001). Kontantstøtten - effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling.
- Johnsen, J., & Løken, K. (2011). *Økonomisk registerforskning på likestillingseffekter av velferdstiltak og familiepolitikk* Retrieved from <https://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/org/styrer-rad-og-utvalg/eldre-innstillinger/likestillingsutvalget/id612638/>
- Korpi, W. (2000). Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states. *Social Politics: international studies in gender, state & society*, 7(2), 127-191.
- Langset, B., Lian, B., & Thoresen, T. O. (2000). Kontantstøtten-hva har skjedd med yrkesdeltakelsen?
- Mincer, J., & Polachek, S. (1974). Family investments in human capital: Earnings of women *Marriage, family, human capital, and fertility* (pp. 76-110): NBER.

- NAV. (2005). *Trygdestatistisk årbok 2005* Vol. 21. Retrieved from <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Flere+statistikkområder/Relatert+informasjon/Trygdestatistisk+%C3%A5rbok+2002-2005.357717.cms>
- Naz, G. (2004). The impact of cash-benefit reform on parents' labour force participation. *Journal of Population Economics*, 17(2), 369-383.
- Naz, G. (2010). Effect of a Family Policy Reform on Immigrants' Labour Supply and Earnings. *Labour*, 24(1), 74-92.
- NOU. (2010). *Mangfold og mestring, 2010:7*. Oslo: Kunnskapsdepartementet Retrieved from <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/NOU-2010-7/id606151/?docId=NOU201020100007000DDDEPIS&ch=1&q=>.
- Næsheim, H., & Villund, O. (2013). *Deltidsarbeid - blir forskjellene utjevnet? Samfunnsspeilet 2/2013* Retrieved from <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/deltidsarbeid-blir-forskjellene-utjevnet>
- Rønsen, M. (2009). Long-term Effects of Cash for Childcare on Mothers' Labour Supply. *Labour*, 23(3), 507-533.
- Schøne, P. (2004). Kontantstøtten og mødres arbeidstilbud: Varig effekt eller retur til arbeid? *Norsk økonomisk tidsskrift*, 118, 1-21.
- SSB. (2014). Fremdeles nedgang i kontantstøttebruken.
- SSB. (2015a). Arbeidskraftundersøkelsen, 1. kvartal 2015. from <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/aku/kvartal/2015-04-30>
- SSB. (2015c). Lønn, alle ansatte, 2014: SSB.
- SSB. (2015e). Nøkkeltall for innvandring og innvandrere. from <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>
- St. prp. nr. 53. (1997-98). *Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre*. Oslo: Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet Retrieved from <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stprp-nr-53-1997-98-/id136909/?docId=STP199719980053000DDDEPIS&ch=1&q=>.
- Tønnessen, M. (2014). *Fruktbarhet og annen demografi hos innvandrere og deres barn født i Norge* Vol. 2014/4. *Rapporter 2014/4* (pp. 1-66). Retrieved from <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/fruktbarhet-og-annen-demografi-hos-innvandrere-og-deres-barn-fodt-i-norge>
- Utdanningsdirektoratet. (2015). Foreldrebetaling. from <http://www.udir.no/Barnehage/Regelverk/Foreldrebetaling/>
- Verbeek, M. (2008). *A guide to modern econometrics*: John Wiley & Sons.
- White, H., & Lu, X. (2010). Robustness Checks and Robustness Tests in Applied Economics (pp. 1-39). University of California, San Diego: Department of Economics.

Appendiks A.1

Tabell A18: Antall individer i utvalget etter landbakgrunn, 1992, 1995 og 1998 og totalt

		1992	1995	1998	Totalt
0	Norge	27928	28287	27595	83810
101	Danmark	190	223	196	609
102	Grønland	1	2	6	9
103	Finland	42	48	59	149
104	Færøyene	6	7	13	26
105	Island	41	43	55	139
106	Sverige	226	300	362	888
111	Albania	1	2	0	3
112	Belgia	15	5	13	33
113	Bulgaria	2	6	12	20
115	Estland	0	1	5	6
117	Frankrike	22	22	25	69
119	Hellas	2	0	3	5
120	Hviterussland	0	3	3	6
121	Irland	7	9	6	22
122	Kroatia	6	2	8	16
123	Italia	5	5	12	22
124	Latvia	2	1	5	8
125	Tidl. Serbia og Montenegro	100	81	91	272
126	Malta	1	0	1	2
127	Nederland	36	34	33	103
129	Luxembourg	0	1	0	1
130	Monaco	0	1	0	1
131	Polen	97	100	91	288
132	Portugal	12	8	8	28
133	Romania	2	13	17	32
135	Tidl. Sovjetunionen	7	4	3	14
136	Litauen	0	1	5	6
137	Spania	15	19	11	45
138	Moldova	0	0	1	1
139	Storbritannia	107	95	114	316
140	Russland	4	20	40	64
141	Sveits	12	9	7	28
142	Tidl. Tsjekkoslovakia	4	2	2	8
143	Tyrkia	80	101	133	314
144	Tyskland	70	70	84	224
146	Slovenia	0	0	1	1
148	Ukraina	1	2	8	11
152	Ungarn	3	4	4	11
153	Østerrike	8	7	5	20
155	Bosnia-Hercegovina	4	143	86	233
156	Makedonia	6	5	5	16
157	Slovakia	1	1	2	4
158	Tsjekkia	3	2	3	8
203	Algerie	5	4	13	22
204	Angola	0	1	3	4
220	Komorene	0	1	0	1
239	Elfenbenskysten	0	1	1	2
241	Eritrea	2	11	13	26
246	Etiopia	15	26	29	70
249	Egypt	1	2	2	5
256	Gambia	6	9	4	19
260	Ghana	18	32	22	72

264	Guinea	0	0	1	1
270	Kamerun	0	0	4	4
273	Kapp Verde	5	1	2	8
276	Kenya	5	10	8	23
279	Kongo	5	6	1	12
283	Liberia	2	2	4	8
289	Madagaskar	3	3	9	15
303	Marokko	46	43	65	154
307	Mauritius	1	4	3	8
308	Namibia	0	1	0	1
313	Nigeria	8	6	4	18
319	Mosambik	1	1	1	3
326	Zimbabwe	0	0	1	1
329	Rwanda	0	2	4	6
336	Senegal	0	0	2	2
339	Sierra Leone	4	1	4	9
346	Somalia	21	31	71	123
356	Sudan	0	0	5	5
359	Sør-Afrika	6	5	5	16
369	Tanzania	1	5	4	10
376	Togo	0	1	0	1
379	Tunisia	4	1	9	14
386	Uganda	8	5	6	19
389	Zambia	1	3	5	9
404	Afghanistan	6	4	6	16
407	Aserbajdsjan	0	0	3	3
410	Bangladesh	7	6	11	24
420	Myanmar	1	0	1	2
424	Sri Lanka	75	120	141	336
428	Filippinene	138	108	138	384
430	Georgia	0	2	0	2
432	Taiwan	3	2	0	5
436	Hong Kong	10	15	9	34
444	India	65	73	77	215
448	Indonesia	6	2	10	18
452	Irak	11	28	52	91
456	Iran	68	78	90	236
460	Israel	6	5	4	15
464	Japan	11	8	11	30
476	Jordan	1	1	3	5
478	Kambodsja	2	3	2	7
480	Kasakhstan	0	2	1	3
484	Kina	33	47	40	120
492	Sør-Korea	38	52	51	141
496	Kuwait	2	2	1	5
500	Kypros	0	1	0	1
502	Kirgisistan	0	0	2	2
504	Laos	0	0	1	1
508	Libanon	17	21	19	57
512	Malaysia	2	7	8	17
528	Nepal	0	0	3	3
534	Pakistan	192	175	201	568
544	Saudi-Arabia	0	1	0	1
548	Singapore	4	6	2	12
550	Tadsjikistan	0	1	0	1
564	Syria	8	6	11	25
568	Thailand	57	69	88	214
575	Vietnam	150	170	160	480
578	Jemen	0	1	1	2
598	Resten av Asia (L70)	0	2	0	2

601	Jomfruøyene	1	0	0	1
602	Barbados	0	0	1	1
605	Bahamas	0	0	1	1
612	Canada	30	29	21	80
616	Costa Rica	1	2	1	4
620	Cuba	1	0	1	2
622	Dominica	0	0	2	2
624	Den dominikanske republikk	4	9	2	15
632	Guatemala	0	2	1	3
636	Haiti	0	0	2	2
644	Honduras	0	0	1	1
648	Jamaica	2	0	1	3
652	Mexico	4	4	4	12
656	De nederlandske Antillene	0	0	1	1
664	Nicaragua	3	0	2	5
672	El Salvador	1	1	0	2
678	Saint Lucia	0	0	1	1
680	Trinidad og Tobago	6	3	4	13
684	USA	189	197	173	559
705	Argentina	3	6	4	13
710	Bolivia	3	0	2	5
715	Brasil	16	21	16	53
720	Guyana	0	1	1	2
725	Chile	73	85	69	227
730	Colombia	11	14	14	39
735	Ecuador	4	2	4	10
755	Paraguay	0	2	1	3
760	Peru	4	8	10	22
770	Uruguay	2	0	2	4
775	Venezuela	0	2	0	2
805	Australia	9	13	10	32
806	Salomonøyene	0	1	0	1
811	Fiji	1	0	0	1
816	Tuvalu	0	0	1	1
820	New Zealand	2	3	1	6
Totalt antall land		106	118	131	148
Totalt antall individer		30520	31330	30939	92789

Kilde: Laget fra eget utvalg, FD-trygd

Tabell A19: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), ikke-vestlige innvandrerkvinner (uten østeuropeiske kvinner)

Aldersdummyer	Uten kontrollvariabler	Med kontrollvariabler¹	Med kontrollvariabler²
<i>alder</i> ₂	-8863.9	-14007.5**	-13928.6**
<i>alder</i> ₃	-8747.9	-13864.7**	-13785.8**
<i>alder</i> ₄	-8856.6	-13933.3**	-13854.3**
<i>alder</i> ₅	-4521.2	-9611.9*	-9533.0*
<i>alder</i> ₆	-996.6	-6088.2	-6009.3
<i>alder</i> ₇	1060.4	-4031.7	-3952.8
<i>alder</i> ₈	4675.0	-354.5	-275.5
Årsdummyer			
<i>post</i> ₀₀	42222.3***	42251.9***	42251.9***
<i>post</i> ₀₁	49605.9***	49655.2***	49655.2***
<i>post</i> ₀₂	56030.6***	56090.1***	56090.1***
<i>post</i> ₀₃	55976.6***	56025.6***	56025.6***
<i>post</i> ₀₄	60819.8***	55776.0***	55855.0***
<i>post</i> ₀₅	65545.1***	60683.0***	60762.0***
<i>post</i> ₀₆	78266.6***	73447.1***	73526.1***
Interaksjonsdummyer			
<i>alder</i> ₂ · <i>post</i> ₀₀	-29450.6***	-33682.2***	-33252.0***
<i>alder</i> ₃ · <i>post</i> ₀₁	-19962.9**	-24172.0***	-23741.8***
<i>alder</i> ₄ · <i>post</i> ₀₂	-10977.1	15171.9*	-14741.7*
<i>alder</i> ₅ · <i>post</i> ₀₃	-7365.5	-11629.2	-11199.0
<i>alder</i> ₆ · <i>post</i> ₀₄	-10674.2	-9621.9	-9270.7
<i>alder</i> ₇ · <i>post</i> ₀₅	-11109.6	-10201.7	-9850.5
<i>alder</i> ₈ · <i>post</i> ₀₆	-16427.9**	-15561.3*	-15210.0*
Bakgrunnsvariabler			
<i>alder</i>		12007.1***	12359.1***
<i>alder</i> ²		-160.5***	-166.4***
<i>botid</i>		3559.4***	3397.6***
<i>botid</i> ²		-32.6**	-25.7*
<i>utdanning</i>		30817.4***	29889.2***
Familieforhold			
<i>samboer</i>		14400.7***	14292.8***
<i>aleneforsørger</i>		-17439.1***	-16624.3***
Basiskategori: gift			
Tilstedeværelse av barn			
1		523.3	686.6
2		-23509.7***	-23300.8***
3		-54856.4***	-54362.6***
4		-80456.3***	-79437.6***
5		-100818.3***	-100118.4***
6		-109512.2***	-108323.1***
7		-59099.1***	-57827.8***
8		-71606.5***	-69780.2***
Basiskategori: ingen eldre barn			
Innvandrerbakgrunn			
<i>Asia</i>			-9155.5***
<i>Mellom-Amerika</i>			-25437.9***
<i>Sør-Amerika</i>			4622.4*
Basiskategori: Afrika			
N	36211	36063	36063
r²	0.03	0.12	0.12
F	55.7	129.6	121.7

Signifikansnivå: * 5 %, ** 1 %, *** 0,1 %

¹ Modellestimering med bakgrunnsvariabler, uten innvandrerbakgrunn

² Modellestimering med alle bakgrunnsvariabler

³ Analysen inkluderte i tillegg dummyvariablene *post*₉₈ og *post*₉₉ analysen for å kontrollere for tidseffekter i 1998 og 1999

Tabell A20: Estimering av kontantstøtteeffekter på årlig lønnsinntekt (i kr), vestlige innvandrerkvinner

Aldersdummyer	Uten kontrollvariabler	Med kontrollvariabler¹	Med kontrollvariabler²
<i>alder</i> ₂	-10720.2	-12870.3	-13119.6
<i>alder</i> ₃	-8755.3	-10905.4	-11154.7
<i>alder</i> ₄	-9211.2	-11361.3	-11610.6
<i>alder</i> ₅	-6575.8	-8725.8	-8975.1
<i>alder</i> ₆	-9774.2	-11924.2	-12173.5
<i>alder</i> ₇	-8011.4	10161.5	-10410.8
<i>alder</i> ₈	-7615.9	-97665.9	-10015.3
Årsdummyer			
<i>post</i> ₀₀	35377.4***	35377.4***	35377.4***
<i>post</i> ₀₁	50106.0***	50106.0***	50106.0***
<i>post</i> ₀₂	57979.0***	57979.0***	57979.0***
<i>post</i> ₀₃	67248.6***	67248.6***	67248.6***
<i>post</i> ₀₄	67621.1***	67621.1***	67371.7***
<i>post</i> ₀₅	79553.9***	79553.9***	79304.5***
<i>post</i> ₀₆	94082.0***	94082.0***	93832.7***
Interaksjonsdummyer			
<i>alder</i> ₂ · <i>post</i> ₀₀	-21654.6*	-21162.9*	-22306.4*
<i>alder</i> ₃ · <i>post</i> ₀₁	-21461.3*	-20969.5*	-22113.1*
<i>alder</i> ₄ · <i>post</i> ₀₂	-13173.6	-12681.8	-13825.4
<i>alder</i> ₅ · <i>post</i> ₀₃	-13048.5	-12556.7	-13700.3
<i>alder</i> ₆ · <i>post</i> ₀₄	-5354.6	-2712.8	-3606.9
<i>alder</i> ₇ · <i>post</i> ₀₅	-10737.5	-8095.7	-8989.9
<i>alder</i> ₈ · <i>post</i> ₀₆	-10642.2	-8000.4	-8894.5
Bakgrunnsvariabler			
<i>alder</i>		17277.4***	17051.9***
<i>alder</i> ²		-189.7***	-186.4***
<i>botid</i>		8192.1***	8199.4***
<i>botid</i> ²		-174.9***	-167.6***
<i>registrert utdanning</i>		56190.8***	55251.2***
Familieforhold			
<i>samboer</i>		14138.1***	10769.5***
<i>annet (aleneforsørger m.m)</i>		-32710.4***	-34965.0***
Basiskategori: gift			
Tilstedeværelse av eldre barn			
1		-480.7	-768.0
2		-24332.9***	-25221.7***
3		-40619.4***	-40148***
4		-74480.3***	-76395.1***
5		-128690.4***	-134590.4***
6		-116312.1***	123094.9***
Basiskategori: Ingen eldre barn			
Innvandrerbakgrunn			
<i>Nord-Amerika</i>			-25795.4
<i>Oseania</i>			-56877.3
Basiskategori: Vest-Europa			
<i>N observasjoner</i>	27396	27396	27396
<i>r</i> ²	0,03	0.13	0.14

Signifikansnivå: * 5 %, ** 1 %, *** 0,1 %

¹ Modellestimering med bakgrunnsvariabler, uten innvandrerbakgrunn

² Modellestimering med alle bakgrunnsvariabler

³ Analysen inkluderte i tillegg dummyvariablene *post*₉₈ og *post*₉₉ analysen for å kontrollere for tidseffekter i 1998 og 1999